Rashi on Ecclesiastes
רש"י על קהלת
merged
https://www.sefaria.org/Rashi_on_Ecclesiastes
This file contains merged sections from the following text versions:
-The Metsudah Five Megillot, Lakewood, N.J., 2001
-https://www.nli.org.il/he/books/NNL_ALEPH002162036

רש"י על קהלת

Chapter 1

Verse 1

דִּבְרֵי קֹהֶלֶת. כָּל־מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר "דִּבְרֵי" אֵינוֹ אֶלָּא דִּבְרֵי תוֹכֵחוֹת. "אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה", "וַיִּשְׁמַע יְשֵׁרוֹן". "דִּבְרֵי עָמוֹס", "שִׁמְעוּ הַדָּבָר הַזֶּה פָּרוֹת הַבָּשָׁן". "דִּבְרֵי יִרְמְיָהוּ", "שַׁאֲלוּ־נָא וּרְאוּ אִם־יֹלֵד זָכָר וְגוֹ'". "אֵלֶּה דִּבְרֵי דָוִד", "וּבִלְעָם כִּקוֹץ מֵנָד כֻּלָּהֶם". "דִּבְרֵי קֹהֶלֶת", "וְזֶרַח הַשֶּׁמֶשׁ. .. כָּל־הַנְּחָלִים הוֹלְכִים אֶל־הַיָּם". כִּנָּה אֶת־הָרִשָּׁעִים בְּחַמָּה וּלְבָנָה וְיָם, שֶׁאֵין לָהֶם מַתְּנַת שָׂכָר. כַּךְ שְׁנוּיָה בְּסִפְרֵי. וְלָמַדְתִּי מִשָּׁם שֶׁהָעִנְיָן מְדַבֵּר בָּרְשָׁעִים, וְהִמְשִׁילָם לְתִגְבֹּרֶת הַחַמָּה, שֶׁסּוֹפָהּ שׁוֹקַעַת. תּוֹסֶפֶת: דָּבָר אַחֵר: "כָּל־הַנְּחָלִים הוֹלְכִים אֶל־הַיָּם". מַה תַּלְמוּד לוֹמַר? בְּעוּבְדֵי עֲבוֹדַת אֱלִילִים נֶאֱמַר: שׁוֹטִים הַמְּשֻׁתָּחֲוִים לַמַּיִם, סְבוּרִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם מַמָּשׁ לְפִי שֶׁרוֹאִין אֶת־הַיָּם הַגָּדוֹל, שֶׁכָּל־הַנְּחָלִים הוֹלְכִים בּוֹ, וְהוּא אֵינוֹ מָלֵא, וְאֵינָן יוֹדְעִין לְהָבִין כִּי אֶל הַמָּקוֹם שֶׁהַנְּחָלִים הוֹלְכִים, שָׁם הֵם שָׁבִים לָלֶכֶת, שֶׁמֵּימֵי הַנְּהָרוֹת הַהוֹלְכִים לְתוֹךְ הַיָּם, הֵם הַמַּיִם עַצְמָם שֶׁהָלְכוּ כְּבָר. הֵם נוֹבְעוֹת מִתַּחַת הַתְּהוֹם וְהוֹלְכִים לְמַעְלָה מִן הַקַּרְקַע עַד הַיָּם וְחוֹזְרִים וְנוֹבְעִים; לְפִיכָךְ אֵין הַנְּהָרוֹת פּוֹסְקִים וְאֵין הַיָּם מָלֵא, וְלֹא מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן מַמָּשׁ. עַד כַּאן קֹהֶלֶת. עַל־שֵׁם שֶׁקִּהֵל חָכְמוֹת הַרְבֵּה, וְכֵן בָּמָקוֹם אַחֵר קוֹרֵהוּ אָגוּר בֶּן־יָקֵה, שֶׁאָגַר כָּל־הַחָכְמָה וַהֲקִיאָהּ וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁהָיָה אוֹמֵר כָּל־דְּבָרָיו בְּהַקְהֵל מֶלֶךְ בִּירוּשָׁלָם. עִיר הַחָכְמָה:

Verse 2

הֶבֶל הֲבָלִים אָמַר קֹהֶלֶת. קֹהֶלֶת קוֹרֵא תַּגַּר וְאוֹמֵר עַל־כָּל־יְצִירַת שִׁבְעַת יְמֵי בְרֵאשִׁית שֶׁהַכֹּל הֶבֶל שֶׁל הֲבָלִים הוּא:
הֶבֶל. "הֶבֶל" נָקוּד חֲטָף פַּתָּח לְפִי שֶׁהוּא דָּבוּק, כְּלוֹמַר, הֶבֶל שֶׁבַּהֲבָלִים. שִׁבְעַת הֲבָלִים כְּנֶגֶד מַעֲשֵׂה שִׁבְעַת יְמֵי בְרֵאשִׁית:

Verse 3

מַה־יִּתְרוֹן. שָׂכָר וּמוֹתָר:
תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ. תְּמוּרַת הַתּוֹרָה שֶׁהִיא קְרוּיָה אוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר "וְתוֹרָה אוֹר", כָּל־עָמָל שֶׁהוּא מַחֲלִיף בּוֹ אֶת־עֹקֶר הַתּוֹרָה, מַה־שָּׂכָר בּוֹ?:

Verse 4

דּוֹר הֹלֵךְ וְדוֹר בָּא. כָּל־מַה שֶּׁהָעָם יָגֵעַ וְעָמֵל לַעֲשֹׁק וְלִגְזֹל אֵינוֹ מְבַלֶּה אֶת־מַעֲשָׂיו, כִּי הַדּוֹר הוֹלֵךְ וְדוֹר אַחֵר בָּא וְנוֹטֵל הַכֹּל מִיָּד בָּנָיו, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר, "בָּנָיו יִרְצוּ דַלִּים": וְהָאָרֶץ לְעוֹלָם עֹמֶדֶת. וּמִי הֵם הַמִּתְקַיְּמִים? הָעֲנָוִים הַנִּמּוֹכִים, הַמַּגִּיעִין עַצְמָם עַד לָאָרֶץ, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר "וַעֲנָוִים יִרְשׁוּ אָרֶץ". וּמִדְרָשׁ תַּנְחוּמָא אוֹמֵר: כָּל־צַדִּיקֵי יִשְׂרָאֵל נִקְרְאוּ אֶרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר, "כִּי תִהְיוּ אַתֶּם אֶרֶץ חֵפֶץ":

Verse 5

וְזָרַח הַשֶּׁמֶשׁ וְגוֹ'. דּוֹר הֹלֵךְ וְדוֹר בָּא, כַּאֲשֶׁר הַשֶּׁמֶשׁ תִּזְרַח שַׁחֲרִית וְתִשְׁקַע עַרְבִית וְתֵלֵךְ כָּל־הַיָּלָה, שׁוֹאֶפֶת לָשׁוּב אֶל־מְקוֹם אֲשֶׁר זָרְחָה אֶתְמוֹל מִשָּׁם, שֶׁתִּזְרַח שָׁם גַּם הַיּוֹם:

Verse 6

":הָרוּחַ. רוּחוֹ שֶׁל שֶׁמֶשׁ, טלנ"ט בְּגַע"ז, כְּמוֹ "עַל אֲשֶׁר יִהְיֶה־שָּׁמָּה הָרוּחַ לָלֶכֶת
:וְעַל־סְבִיבֹתָיו שָׁב. גַּם מָחָר. כָּל־הֶקֶף וְסִבּוּב שֶׁסָּבַב אֶתְמוֹל, הוּא מַקִּיף וְסוֹבֵב הַיּוֹם
:הוֹלֵךְ אֶל־דָּרוֹם. לְעוֹלָם בַּיּוֹם
:וְסוֹבֵב אֶל־צָפוֹן. לְעוֹלָם בַּיָּלָה
סוֹבֵב סֹבֵב הוֹלֵךְ. אֶל־פְּנֵי מִזְרָח וּמַעֲרָב, שֶׁפְּעָמִים מְהַלַּכְתָּן בַּיּוֹם, וּפְעָמִים מְסַבַּבְתָּן
בַּלָּיְלָה. בְּתַמּוּז מְהַלַּכְתָּן, וּבְטֵבֵת סוֹבַבְתָּן. אַף הָרְשָׁעִים, כָּל־מַה שֶּׁשְּׁמָשָׁן זוֹרַחַת סוֹפָן
לִשְׁקֹעַ. כָּל־מַה שֶּׁהֵם הוֹלְכִים וּמִתְגַּבְּרִים, סוֹפָם לָשׁוּב אֶל מְקוֹם צַדָּנָתָם. מִמְּקוֹם הַטִּנּוֹפֶת יֵלְכוּ. וְכֵן
:בָּאוּ, וְלִמְקוֹם הַטִּנּוֹפֶת יֵלֵכוּ

Verse 7

כָּל־הַנְּחָלִים הֹלְכִים אֶל־הַיָּם וְהַיָּם אֵינֶנּוּ מָלֵא. לְפִי שֶׁאֵינָן נִשְׁאָרִים בְּתוֹכוֹ, כִּי יָם
אוֹקְיָנוֹס הוּא גָּבוֹהַּ מִכָּל־הָעוֹלָם כֻּלּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר, "הַקּוֹרֵא לְמֵי־הַיָּם וַיִּשְׁפְּכֵם וְגוֹ'".
וּמֵהֵיכָן אָדָם שׁוֹפֵךְ? מִלְמַעְלָה לְמַטָּה. וְהַנְּחָלִים הוֹלְכִים בְּמִחְלוֹת תַּחַת הֶהָרִים מֵאוֹקְיָנוֹס,
וְחוֹזְרִים וְנוֹבְעִים. וְזֶהוּ: "אֶל־מְקוֹם שֶׁהַנְּחָלִים הֹלְכִים שָׁם הֵם שָׁבִים". אַף הָרְשָׁע, כָּל־
:עֵמַת שֶׁבָּא כֵּן יֵלֵךְ

Verse 8

כָּל־הַדְּבָרִים יְגֵעִים וְגוֹ' לֹא תִשְׂבַּע עַיִן וְלֹא תִמָּלֵא אֹזֶן. מוּסָב עַל "מַה־יִּתְרוֹן". אִם
מַחֲלִיף הוּא עֵסֶק הַתּוֹרָה לְדַבֵּר בִּדְבָרִים בְּטֵלִים, הֲרֵי הֵם יְגֵעִים, וְלֹא יוּכַל לְהַשִּׂיג אֶת־
כֻּלָּם, וְאִם בְּמַרְאִית הָעַיִן בָּא לַעֲסֹק, עֵינוֹ לֹא תִשְׂבַּע, וְאִם בִּשְׁמִיעַת הָאֹזֶן, אָזְנוֹ לֹא
:תִמָּלֵא

Verse 9

מַה שֶּׁהָיָה הוּא שֶׁיִּהְיֶה וְגוֹ'. בְּכָל־מַה שֶּׁהוּא לָמֵד בְּדָבָר שֶׁהוּא חֲלִיפֵי הַשֶּׁמֶשׁ, אֵין בּוֹ
חִדּוּשׁ; לֹא יִרְאֶה אֶלָּא מָה שֶּׁהָיָה כְּבָר, שֶׁנִּבְרָא בְּשֶׁשֶׁת יְמֵי בְרֵאשִׁית. אֲבָל הַהוֹגֶה בַּתּוֹרָה,
מוֹצֵא בָּהּ תָּמִיד חִדּוּשֵׁי טְעָמִים, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר, "דַּדֶּיהָ יְרַוּךְ בְּכָל־עֵת". מָה הַדַּד הַזֶּה,
כָּל־זְמַן שֶׁהַתִּינוֹק מְמַשְׁמֵשׁ בּוֹ מוֹצֵא בּוֹ טַעַם, אַף דִּבְרֵי תוֹרָה כֵּן. וְכֵן מָצִינוּ בְּמַסֶּכֶת
:חֲגִיגָה, שֶׁאָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן־הוֹרְקְנוֹס דְּבָרִים שֶׁלֹּא שָׁמָעְתָּן אֹזֶן, בְּמַעֲשֵׂה מֶרְכָּבָה

Verse 10

יֵשׁ דָּבָר. בָּא לְיָדֵךְ תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ שֶׁיֹּאמַר לְךָ הָאוֹמֵר עָלָיו: "רְאֵה זֶה, דָּבָר חָדָשׁ הוּא",
וְאֵינוֹ חָדָשׁ, שֶׁכְּבָר הָיָה בָעוֹלָמִים שֶׁעָבְרוּ לְפָנֵינוּ, אֶלָּא שֶׁ"אֵין זִכְרוֹן לָרִאשֹׁנִים", לְכַךְ
:דּוֹמֶה לִהְיוֹת חָדָשׁ

Verse 11

וְגַם לָאַחֲרֹנִים שֶׁיִּהְיוּ. לְאַחֲרֵינוּ, לֹא יִהְיֶה לָהֶם זִכְרוֹן בַּדּוֹרוֹת שֶׁיִּהְיוּ לָאַחֲרוֹנָה לָהֶם.
וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה דּוֹרְשׁוֹ כְּנֶגֶד אֲבוּד זֵכֶר עֲמָלֵק, וְסוֹפוֹ לִמָּחוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר, "וְלֹא־יִהְיֶה שָׂרִיד
:לְבֵית עֵשָׂו"

Verse 12

אֲנִי קֹהֶלֶת הָיִיתִי מֶלֶךְ. עַל־כָּל־הָעוֹלָם, וְלִבְסוֹף עַל יִשְׂרָאֵל, וְלִבְסוֹף עַל יְרוּשָׁלַיִם לְבַדָּהּ,
:וְלִבְסוֹף עַל מַקְלִי, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר: "הָיִיתִי מֶלֶךְ בִּירוּשָׁלָיִם". אֲבָל עַכְשָׁיו אֵינִי מֶלֶךְ

Verse 13

וְנָתַתִּי אֶת־לִבִּי לִדְרוֹשׁ. בַּתּוֹרָה, הִיא הַחָכְמָה, וּלְהִתְבּוֹנֵן בָּהּ עַל כָּל־הַמַּעֲשֶׂה הָרַע הָאָמוּר
לְמַעְלָה הַנַּעֲשֶׂה תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ, וּבִינוֹתִי בָּהּ שֶׁהוּא הָעִנְיָן הָרָע אֲשֶׁר נָתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא
לִמְעָלָה הַנַּעֲשֶׂה תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ "אֶת־הַחַיִּים וְאֶת־הַטּוֹב וְאֶת הָמָוֶת וְאֶת־הָרָע
:לִבְנֵי בְנֵי הָאָדָם
:עִנְיָן רָע. מִנְהָג רַע לָהֶם
לַעֲנוֹת בּוֹ. לְהִתְנַהֵג בּוֹ. "עִנְיָן" יֵשׁ לְפָתְרוֹ לְשׁוֹן מָעוֹן וְדִירָה, וְיֵשׁ לְפָתְרוֹ לְשׁוֹן עִיּוּן
:וּמַחֲשָׁבָה, וְכֵן "לַעֲנוֹת בּוֹ
:נָתַן אֱלֹהִים. הֵנִיחַ לִפְנֵיהֶם

Verse 14

וּרְעוּת רוּחַ. שֶׁבֶר רוּחַ, כְּמוֹ "רֹעוּ עַמִּים וָחֹתּוּ". רוּחַ טלנ"ט. סוֹף הַמַּעֲשֶׂה בָּא לִידֵי כְּאֵב
לֵב:

Verse 15

מְעָוָת. בְּחַיָּיו לֹא יוּכַל לְתַקֵּן מְשֻׁמָּת. מִי שֶׁטָּרַח בְּעֶרֶב שַׁבָּת יֹאכַל בְּשַׁבָּת. וְרַבּוֹתֵינוּ פֵּרְשׁוּ
עַל הַבָּא עַל הָעֶרְוָה וְהוֹלִיד מַמְזֵר, אוֹ עַל תַּלְמִיד חָכָם הַפּוֹרֵשׁ מִן הַתּוֹרָה, שֶׁהָיָה יָשָׁר
מִתְּחִלָּתוֹ וְנִתְעַוֵּת:
וְחֶסְרוֹן לֹא־יוּכַל לְהִמָּנוֹת. זֶה שֶׁחִסֵּר עַצְמוֹ מִמִּנְיַן הַכְּשֵׁרִים, לֹא יוּכַל לְהִמָּנוֹת עִמָּהֶם
בְּקִבּוּל שְׂכָרָם:

Verse 16

דִּבַּרְתִּי אֲנִי עִם־לִבִּי. עַכְשָׁיו שָׁיַרְתִּי מְגִדֶּלְתִּי, אֲנִי נוֹתֵן לִבִּי לֵאמֹר: "מִי יֹאמַר עָלַי
שֶׁאָבֹא לִידֵי מִדָּה זוֹ"?: אֲנִי הִנֵּה הִגְדַּלְתִּי וְגוֹ' :

Verse 17

וָאֶתְּנָה עַכְשָׁיו אֶת־לִבִּי לָדַעַת אֶת־טִיב הַחָכְמָה מַה סּוֹפָהּ, וְאֶת־טִיב הַהוֹלֵלוֹת וְהַסִּכְלוּת:
":הוֹלֵלוֹת. שְׁעָמוּם וְטֵרוּף הַדַּעַת, לְשׁוֹן עִרְבּוּב, כְּמוֹ "מָהוּל בַּמָּיִם
וְשִׁכְלוּת. שְׁטוּת:
יָדַעְתִּי עַתָּה, שֶׁגַּם הַחָכְמָה יֵשׁ בּוֹ שֶׁבֶר רוּחַ, כִּי בְּרֹב הַחָכְמָה, אָדָם סוֹמֵךְ עַל רֹב חָכְמָתוֹ,
וְאֵינוֹ מִתְרַחֵק מִן הָאִסּוּר, וּבָא לָרַב־כָּעַס לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. אֲנִי אָמַרְתִּי: "אַרְבֶּה סוּסִים,
וְלֹא אָשִׁיב אֶת־הָעָם מִצְרָיְמָה", וּבַסּוֹף הֲשִׁיבוֹתִי. אֲנִי אָמַרְתִּי: "אַרְבֶּה נָשִׁים וְלֹא יָסוּר
לִבָּבִי", וַהֲרֵי נִכְתַּב עָלַי "נָשָׁיו הִטּוּ אֶת־לִבּוֹ". וְכֵן הוּא אוֹמֵר שֶׁעַל רֹב חָכְמָתוֹ הוּא
":סָמַךְ, וְעָשָׂה כַּמָּה דְבָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר "נֹאֶם הַגֶּבֶר לְאִיתִיאֵל לְאִיתִיאֵל וְאֻכָל

Chapter 2

Verse 1

אָמַרְתִּי אֲנִי בְּלִבִּי. הוֹאִיל וְכֵן הוּא, אֶחְדַּל לִי מִן הַחָכְמָה, וְאֶעֱסֹק בְּמִשְׁתֶּה תָּמִיד:
אַנַּסְּכָה. לְשׁוֹן מֶסֶךְ יַיִן לִשְׁתּוֹת, כְּמוֹ, "מָסְכָה יֵינָהּ". עֵרוּב יַיִן בְּמַיִם לְתַקְּנוֹ אוֹ עֵרוּב
בְּשָׂמִים בְּיַיִן לְקוֹנְדִיטוֹן:
":וּרְאֵה בְטוּב. כְּמוֹ "וּרְאוֹת בְּטוּב
וְהִנֵּה גַם־הוּא הָבֶל. שֶׁהֲרֵי רָאִיתִי בִּנְבוּאָה שֶׁהַרְבֵּה קִלְקוּלִים בָּאִים מִתּוֹךְ שְׂחוֹק. בְּלִשַּׁעַר מֵת
:מִתּוֹךְ מִשְׁתֶּה, אַנְשֵׁי דוֹר הַמַּבּוּל נִשְׁטְפוּ מִתּוֹךְ רֹב טוּבָה שֶׁהִשְׁפַּעְתָּ לָהֶם

Verse 2

לִשְׂחוֹק אָמַרְתִּי מְהוֹלָל. מְעֹרֶבֶת בְּבָכִי וַאֲנָחָה:
:וּלְשִׂמְחָה מַה־זֹּה. טוֹבָה עֹשָׂה? הֲרֵי סוֹפָהּ תּוּגָה

Verse 3

תַּרְתִּי בְלִבִּי. חָזַרְתִּי לָתוּר בְּלִבִּי לְהַחֲזִיק בְּכֻלָּן, בְּמִשְׁתֶּה, בְּחָכְמָה, וּבְסִכְלוּת, וּלְמִשְׁךְ
:וּלְעַוֵּת בְּמִשְׁתֶּה הַיַּיִן אֶת־בְּשָׂרִי. כָּל־סְעֻדַּת עֹנֶג קְרוּיָה עַל שֵׁם הַיַּיִן
וְלִבִּי נֹהֵג בַּחָכְמָה. אַף אִם בְּשָׂרִי נִמְשָׁךְ בַּיַּיִן, לִבִּי מִתְגַּלְגֵּל בַּחָכְמָה, לְהַחֲזִיק בַּתּוֹרָה
:וְלֶאֱחֹז בְּסִכְלוּת. בִּדְבָרִים הַדּוֹמִים לִי לְסִכְלוּת, שֶׁאָמַרְתִּי עֲלֵיהֶם, "לְאִיתִיאֵל וְאֻכָל",
וּכְגוֹן לְבִישַׁת שַׂעֲטְנֵז וְכִלְאֵי הַכֶּרֶם, שֶׁהַשָּׂטָן וְאֻמּוֹת הָעוֹלָם מְשִׁבְּיִן עֲלֵיהֶם, וְכֵן הוּא
אוֹמֵר, "טוֹב אֲשֶׁר תֶּאֱחֹז בָּזֶה". וְגַם עַל שָׂאוֹל שֶׁנִּדְמֶה בָּעֵינָיו סִכְלוּת לַהֲרוֹג מֵאִישׁ וְעַד
:אִשָּׁה, מֵעוֹלָל וְעַד יוֹנֵק, וְהִיא מִצְוַת הַמָּקוֹם, וְקוֹרֵא אוֹתָהּ סִכְלוּת

Verse 4

הִגְדַּלְתִּי מַעֲשָׂי. בִּימֵי גְדֵלָתִי׃

Verse 5

עֵץ כָּל־פֶּרִי. שֶׁהָיָה שְׁלֹמֹה מַכִּיר בְּטָכְמָתוֹ אֶת־גִּידֵי הָאָרֶץ, אֵיזֶה גִּיד הוֹלֵךְ אֶל כּוּשׁ וְנָטַע
בּוֹ פִּלְפֵּלִין, אֵיזֶה הוֹלֵךְ לְאֶרֶץ חֲרוּבִין וְנָטַע בּוֹ חֲרוּבִין, שֶׁכָּל־גִּידֵי הָאֲרָצוֹת בָּאִים
לְצִיּוֹן, שֶׁמִּשָּׁם מַשְׁתִּיתוֹ שֶׁל עוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר, "מִצִּיּוֹן מִכְלַל־יֹפִי". לְכָךְ נֶאֱמַר: "עֵץ כָּל־
פֶּרִי", בְּמִדְרַשׁ תַּנְחוּמָא׃

Verse 6

בְּרֵכוֹת מָיִם. כְּמִין בִּיבָרִים שֶׁל דָּגִים שֶׁחוֹפְרִין בְּקַרְקַע׃

Verse 7

Verse 8

וּסְגֻלַּת מְלָכִים. גִּנְזֵי מְלָכִים, זָהָב וְכֶסֶף וְאֶבֶן יְקָרָה שֶׁהַמְּלָכִים מְסַגְּלִים בְּגִנְזֵיהֶם׃
וְהַמְּדִינוֹת. סְגֻלַּת כָּל־סוֹחֲרִים׃
שָׁרִים וְשָׁרוֹת. מִינֵי כְּלֵי זֶמֶר׃
שִׁדָּה וְשִׁדּוֹת. מַרְכֻּבוֹת נוֹי, עֶגְלוֹת צָב, וּבִלְשׁוֹן גְּמָרָא יֵשׁ: שִׁדָּה, תֵּיבָה וּמִגְדָּל׃

Verse 9

אַף חָכְמָתִי. גַּם חָכְמָתִי לֹא הִנַּחְתִּי בִּשְׁבִיל כָּל־הַמַּעֲשִׂים הָאֵלֶּה, וְעָמְדָה לִי וְלֹא שְׁכַחְתִּיהָ.
דָּבָר אַחֵר: עָמְדָה לִי לְעֶזְרָה מִכָּל־אֵלֶּה׃

Verse 10

לֹא אָצַלְתִּי. לֹא רִחַקְתִּי לְהַבְדִּיל מֵהֶם, וְכֵן, "וַיְאַצֶּל מִן־הָרוּחַ.. . "וַיִּתֵּן עַל. ..
הַזְּקֵנִים", כְּמִנּוֹרָה שֶׁמַּדְלִיקִין מִמֶּנָּה נֵרוֹת הַרְבֵּה וְאֵין אוֹרָהּ חָסֵר כְּלוּם׃
וְזֶה־הָיָה חֶלְקִי. וְאַחֲרֵי עֲשׂוֹתִי כָּל־אֵלֶּה, אֵין לִי מִכֶּלֶּם אֶלָּא זֶה. רַב וּשְׁמוּאֵל, חַד אָמַר
מַקֵּלוֹ, וְחַד אָמַר קִידּוֹ. מַקֵּדָה שֶׁל חֶרֶס שְׁשׁוֹתִין בָּהּ, וְיֵשׁ פּוֹתְרִים בְּמִדְרַשׁ אַגָּדָה כָּל־
הָעִנְיָן בְּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת וְתַלְמִידִים וּבְבָתֵּי כְּנֵסִיּוֹת׃
יַעַר צוֹמֵחַ עֵצִים. עַמֵּי הָאָרֶץ לִמְלֹאכֶת שָׂדוֹת וּכְרָמִים׃

Verse 11

וּפָנִיתִי. עַתָּה בְּכָל־מַעֲשַׂי, וְרוֹאֶה אֲנִי שֶׁאֵין יִתְרוֹן בָּהֶם, כִּי מִכֶּלֶּם אֲנִי חָסֵר׃

Verse 12

וּפָנִיתִי אֲנִי לִרְאוֹת חָכְמָה. פּוֹנֶה אֲנִי מִכָּל־עֲסָקַי לְהִתְבּוֹנֵן בַּתּוֹרָה וְהוֹלֵלוֹת וְסִכְלוּת,
עֹנֶשׁ עֲבֵרוֹת׃
כִּי מָה הָאָדָם שֶׁיָּבוֹא אַחֲרֵי הַמֶּלֶךְ. לְהִתְחַנֵּן לוֹ עַל גְּזֵרָה שֶׁגָּזְרוּ עָלָיו וּכְבָר עֲשָׂאוּהוּ
לְמַעֲשֵׂה הַגְּזֵרָה לְגָזְרָה, טוֹב לוֹ לְהִתְבּוֹנֵן תְּחִלָּה בְּמַעֲשָׂיו וְלֹא יִצְטָרֵךְ לְבַקֵּשׁ׃

Verse 13

מִן־הַסִּכְלוּת. הוּא הָרָשַׁע׃

Verse 14

הֶחָכָם עֵינָיו בְּרֹאשׁוֹ. בְּתִחַּלַת הַדָּבָר, מִסְתַּכֵּל מַה־יֵּהָא בְּסוֹפָהּ׃
וְיָדַעְתִּי גַּם־אָנִי. גַּם אֲנִי, אֲשֶׁר מְשַׁבֵּחַ אֶת־הֶחָכָם מִן הַכְּסִיל, יוֹדֵעַ שְׁנֵיהֶם יָמוּתוּ׃

Verse 15

וְאָמַרְתִּי. .. בְּלִבִּי וְגו'. כְּלוֹמַר: לְפִי שֶׁשְּׁנֵיהֶם מֵתִים, שֶׁמָּא אֲהַרְהֵר בְּלִבִּי מֵעַתָּה, כְּמִקֶּרֶה
הָרָשָׁע גַּם אֲנִי יִקְרֵנִי, וְלָמָּה אֶהְיֶה צַדִּיק אָז יוֹתֵר?:
וְדִבַּרְתִּי בְלִבִּי. שֶׁאִם אֲהַרְהֵר כֵּן, הֶבֶל הוּא, כִּי אֵין זִכָּרוֹן הֶחָכָם וְהַכְּסִיל שָׁוִין; אֲחֵרִי
מוֹתָן לֹא יִזָּכְרוּ שְׁנֵיהֶם יַחַד, שֶׁזֶּה זִכָּרוֹנוֹ לְטוֹבָה, וְזֶה זִכָּרוֹנוֹ לְרָעָה:

Verse 16

בְּשֶׁכְּבָר הַיָּמִים הַבָּאִים הַכֹּל נִשְׁכָּח. בִּשְׁבִיל אֲשֶׁר אֲנִי רוֹאֶה אֶת־הָרְשָׁעִים אֲשֶׁר הָיוּ כְבָר
וְהִצָּלְיחוּ מְאֹד, וּבַיָּמִים הַבָּאִים אֲחֵרִים נִשְׁכְּחָה כָל־גְּבוּרָתָם וְהַצָּלָתָם:
וְאֵיךְ יָמוּת הֶחָכָם עִם־הַכְּסִיל. אֲנִי רוֹאֶה הַצַּדִּיקִים מַצְלִיחִים בְּמִיתָתָם וּמוֹעִילִים לִבְנֵיהֶם,
כְּגוֹן, "וְזָכַרְתִּי אֶת־בְּרִיתִי יַעֲקוֹב וְגו'"; "זָכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרַיִךְ":

Verse 17

וְשָׂנֵאתִי אֶת־הַחַיִּים. שֶׁהָיָה מִתְנַבֵּא עַל דּוֹרוֹ שֶׁל רַחֲבָעָם שֶׁהָיוּ רְשָׁעִים:

Verse 18

Verse 19

גַּם־זֶה הָבֶל. גַּם זֶה אֶחָד מִן הַהֲבָלִים שֶׁנִּבְרְאוּ בָעוֹלָם, שֶׁהֶחָכָם יָגֵעַ וְהַכְּסִיל יוֹרְשׁוֹ:

Verse 20

וְסַבּוֹתִי אֲנִי לְיַאֵשׁ. שֶׁלֹּא לִיגַע וְלַעֲמֹל:

Verse 21

כִּי־יֵשׁ אָדָם. מַשְׁמָעוֹ כִּפְשׁוּטוֹ. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה בְּתַנְחוּמָא מְכַוְּנֵהוּ כְּלַפֵּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא,
שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ, "וְעַל־דְּמוּת הַכִּסֵּא דְּמוּת כְּמַרְאֵה אָדָם":
שֶׁעָמְלוֹ בְּחָכְמָה. שֶׁנֶּאֱמַר, "ה' בְּחָכְמָה יָסַד אָרֶץ. .. בְּדַעְתּוֹ תְּהוֹמוֹת נִבְקָעוּ", וְלַבְּרִיּוֹת
שֶׁלֹּא עָמְלוּ בּוֹ נָתַן חֵלֶק בּוֹ:
גַּם־זֶה הֶבֶל וְרָעָה רַבָּה. וְהֵם נַעֲשׂוּ דּוֹר שֶׁל הֶבֶל, וְרַבָּה רָעַת הָאָדָם בָּאָרֶץ בְּדוֹר הַמַּבּוּל:

Verse 22

כִּי מֶה־הֹוֶה וְגו'. כִּי מַה מּוֹתָר הוֶה לָאָדָם בְּכָל־עֲמָלוֹ וְשִׁבְרוֹן לִבּוֹ בְעָמָל וּדְאָגָה שֶׁהוּא
עָמֵל וּמְנִיחַ לַאֲחֵרִים:

Verse 23

עִנְיָנוֹ. מְנָהָגוֹ:
גַּם־זֶה. אֶחָד מִן הַהֲבָלִים הַנּוֹהֲגִים בָּעוֹלָם:

Verse 24

אֵין טוֹב בָּאָדָם. בְּתִמְיהַ, שֶׁיֹּאכַל וְיִשְׁתֶּה וְיַרְאֶה אֶת־נַפְשׁוֹ טוֹב, כְּלוֹמַר, יֵתֵן לִבּוֹ לַעֲשׂוֹת
מִשְׁפָּט וּצְדָקָה עִם הַמַּאֲכָל וְהַמִּשְׁתֶּה, וְכֵן נֶאֱמַר לִיהוֹיָקִים, "אָבִיךָ הֲלוֹא אָכַל וְשָׁתָה וְעָשָׂה
מִשְׁפָּט וּצְדָקָה אָז טוֹב לוֹ:

Verse 25

כִּי מִי יֹאכַל וְגו'. לָמָּה לֹא אֶשְׂמַח בְּחֶלְקִי, בְּמַאֲכָל וּבְמִשְׁתֶּה? מִי רָאוּי לֶאֱכֹל אֶת־יְגִיעִי,
וּמִי יְמַהֵר לְבָלְעָהּ מִבַּלְעָדָי?:
חוּץ מִמֶּנִּי. מִבַּלְעָדָי. זוּ מִדַּת הָרְשָׁעִים הִיא, שֶׁאוֹסְפִים לְצֹרֶךְ הָאֲחֵרִים:

Verse 26

":כִּי לְאָדָם שֶׁטּוֹב לְפָנָיו. לִפְנֵי הָאֱלֹהִים הַנִּזְכָּר לְמַעְלָה, "כִּי מִיַּד הָאֱלֹהִים הִיא
נָתַן חָכְמָה וְדַעַת וְשִׂמְחָה. לֵב לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וּבְמִצְוֹת וְלִשְׁמֹחַ בְּחֶלְקוֹ, בְּמַאֲכָל וּבְמִשְׁתֶּה וּכְסוּת
נְקִיָּה:
וְלַחוֹטֶא נָתַן עִנְיָן. מִנְהָג וּדְאָגָה לֶאֱסֹף וְלִכְנוֹס וְלָתֵת לְטוֹב לִפְנֵי הָאֱלֹהִים, כְּעִנְיָן
":שֶׁנֶּאֱמַר, "וְנָתַתִּי אֶסְפְּךָ אֶת־מָרְדְּכַי עַל־בֵּית הָמָן
:גַּם־זֶה. אֶחָד מִן הַהֲבָלִים שֶׁנִּתְּנוּ לַבְּרִיּוֹת, שֶׁהֵם עֲמֵלִים וְאַחֵר נוֹטֵל

Chapter 3

Verse 1

לַכֹּל זְמָן. אַל יִשְׁמַח הָאוֹסֵף בְּהוֹן מֵהֶבֶל, כִּי אִם עַכְשָׁיו הוּא בְּיָדוֹ, עוֹד יִרָשׁוּהוּ
:צַדִּיקִים, אֲבָל שֶׁעֲדַיִן לֹא הִגִּיעַ הַזְּמַן, כִּי לְכָל־דָּבָר יֵשׁ זְמַן קָבוּעַ מָתַי יִהְיֶה
:לְכָל־חֵפֶץ. לְכָל־דָּבָר. כָּל־הַדְּבָרִים קְרוּיִם חֲפָצִים בִּלְשׁוֹן מִשְׁנָה

Verse 2

:עֵת לָלֶדֶת. לְתִשְׁעָה חֳדָשִׁים
:וְעֵת לָמוּת. קֶצֶב שָׁנוֹת שֶׁל כָּל־דּוֹר וָדוֹר
:עֵת לָטַעַת. גּוֹי וּמַמְלָכָה
:וְעֵת לַעֲקוֹר. עֵת יָבֹא לְהֶעָקֵר

Verse 3

:עֵת לַהֲרוֹג. אוּמָה שְׁלֵמָה, כְּשֶׁמַּגִּיעַ יוֹם פְּקֻדָּתָהּ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר, וּשְׁאֵרִיתֵךְ יַהֲרֹג
":וְעֵת לִרְפּוֹא. שִׁבְרָם, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר בְּמִצְרַיִם, "וְשָׁבוּ עַד־ה' וְנֶעְתַּר לָהֶם וּרְפָאָם
:עֵת לִפְרוֹץ. חוֹמַת הָעִיר כְּשֶׁנִּגְזַר עָלֶיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר, וְחוֹמַת יְרוּשָׁלַיִם מְפֹרָצָת
:וְעֵת לִבְנוֹת. שֶׁנֶּאֱמַר, וּבְנִיתִיהָ כִּימֵי עוֹלָם

Verse 4

:עֵת לִבְכּוֹת. בְּתִשְׁעָה בְאָב
":וְעֵת לִשְׂחוֹק. לָעָתִיד לָבֹא, שֶׁנֶּאֱמַר, "אָז יִמָּלֵא שְׂחוֹק פִּינוּ
:עֵת סְפוֹד. בֵּימֵי אֵבֶל
:וְעֵת רְקוֹד. בַּחֻתָּנִים וְכַלּוֹת

Verse 5

":עֵת לְהַשְׁלִיךְ אֲבָנִים. בַּחוּרֵי יִשְׂרָאֵל מֻשָּׁלָכִים בְּחֶרֶב הַבַּיִת, "תִּשְׁתַּפֵּכְנָה אַבְנֵי־קֹדֶשׁ
וְעֵת כְּנוֹס אוֹתָם מִן הַגּוֹלָה, "וְהוֹשִׁיעָם ה' אֱלֹהֵיהֶם בַּיּוֹם הַהוּא כְּצֹאן עַמּוֹ כִּי אַבְנֵי־נֵזֶר
:מִתְנוֹסְסוֹת עַל־אַדְמָתוֹ
":עֵת לַחֲבוֹק. כִּי כַּאֲשֶׁר יִדְבַּק הָאֵזוֹר וְגוֹ'"
":וְעֵת לִרְחֹק מֵחַבֵּק. "וְרִחַק ה' אֶת־הָאָדָם

Verse 6

:עֵת לְבַקֵּשׁ. כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר, אֶת־הָאֹבֶדֶת אֲבַקֵּשׁ. לְעִנְיַן נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל
".וְעֵת לְאַבֵּד. וְעֵת שֶׁאִבְּדָם בַּגּוֹלָה, שֶׁנֶּאֱמַר, "וַאֲבַדְתֶּם בַּגּוֹיִם
:עֵת לִשְׁמוֹר. "יְבָרֶכְךָ ה' וְיִשְׁמְרֶךָ", כְּשֶׁאַתֶּם עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ
":וְעֵת לְהַשְׁלִיךְ. "וַיַּשְׁלִכֵם אֶל־אֶרֶץ אַחֶרֶת

Verse 7

":'עֵת לִקְרוֹעַ. מַלְכוּת בֵּית דָּוִד, "וְאֶקְרַע אֶת־הַמַּמְלָכָה וְגוֹ
":וְעֵת לִתְפּוֹר. "וְהָיוּ לַאֲחָדִים בְּיָדֶךָ.. . וְלֹא יֵצְאוּ עוֹד לִשְׁתֵּי מַמְלָכוֹת
עֵת לַחֲשׁוֹת. פְּעָמִים שְׁאָדָם שׁוֹתֵק וּמְקַבֵּל שָׂכָר, שֶׁנֶּאֱמַר, "וַיִּדֹּם אַהֲרֹן", וְזָכָה שֶׁנִּתְיַחֵד
:הַדִּבּוּר עִמּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר, "וַיְדַבֵּר ה' אֶל־אַהֲרֹן.. . יַיִן וְשֵׁכָר אַל־תֵּשְׁתְּ
":וְעֵת לְדַבֵּר. "אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה"; "וַתָּשַׁר דְּבוֹרָה"; "קְחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים

Verse 8

וַאֲהֵבְךָ". עֵת לֶאֱהֹב.":
וְעֵת לִשְׂנֹא. שֶׁנֶּאֱמַר, "כָּל־רָעָתָם בַּגִּלְגָּל כִּי־שָׁם שְׂנֵאתִים":

Verse 9

מַה־יִּתְרוֹן הָעוֹשֶׂה. מַה־יִּתְרוֹן שֶׁל עוֹשֶׂה רַע בְּכָל־שֶׁהוּא עָמֵל? גַּם הוּא עִתּוֹ יָבֹא וְהַכֹּל
אָבַד:

Verse 10

הָעִנְיָן. הַמְּנָהָג:
לַעֲנוֹת. לְהִתְנַהֵג:

Verse 11

יָפֶה בְעִתּוֹ. בְּעֵת הַטּוֹבָה, יָפֶה הוּא לָבֹא תַּשְׁלוּם שְׂכַר מַעֲשֶׂה הַטּוֹב, וּבְעֵת הָרָעָה, רְאוּיָה
הִיא לְתַשְׁלוּם מַעֲשֶׂה הָרָע:
גַּם אֶת־הָעֹלָם נָתַן בְּלִבָּם וְגו'. גַּם אֶת־חָכְמַת הָעוֹלָם אֲשֶׁר נָתַן בְּלֵב הַבְּרִיּוֹת, לֹא נָתַן הַכֹּל
בְּלֵב כָּל־אֶחָד וְאֶחָד, אֶלָּא זֶה קְצַת וְזֶה קְצַת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִמְצָא הָאָדָם אֶת־כָּל־מַעֲשֵׂה הַקָּדוֹשׁ
בָּרוּךְ הוּא לָדַעַת אוֹתוֹ, וְלֹא יֵדַע אֶת־עֵת פְּקֻדָּתוֹ, וּבַמֶּה יִכָּשֵׁל, כְּדֵי שֶׁיִּתֵּן לֵב לָשׁוּב,
שֶׁיְּדַאֵג וְיֹאמַר: "הַיּוֹם אוֹ מָחָר אָמוּת". וּלְכָךְ, כָּתוּב כַּאן "הָעֹלָם" חָסֵר, לְשׁוֹן הֶעֱלָמָה,
שֶׁאִם יֵדַע הָאָדָם יוֹם מִיתָתוֹ קְרוֹבָה, לֹא יִבְנֶה בַּיִת וְלֹא יִטַּע כֶּרֶם. לְכָךְ הוּא אוֹמֵר שֶׁהַכֹּל
עָשָׂה יָפֶה בְעִתּוֹ; זֶה שֶׁיֵּשׁ עֵת לְמִיתָה, דָּבָר יָפֶה הוּא, שֶׁסּוֹמֵךְ הָאָדָם לוֹמַר: "שֶׁמָּא עֲדַיִן עֵת
מִיתָתִי רָחוֹק", וּבוֹנֶה בַּיִת וְנוֹטֵעַ כֶּרֶם, וְזוּ יָפָה, שֶׁנֶּעְלַם מִן הַבְּרִיּוֹת:

Verse 12

יָדַעְתִּי. עַתָּה, הוֹאִיל וְנֶעְלַם עֵת הַפְּקֻדָּה, כִּי אֵין טוֹב בַּבְּרִיּוֹת כִּי אִם לִשְׂמוֹחַ בְּחֶלְקוֹ
וְלַעֲשׂוֹת הַטּוֹב בְּעֵינֵי בוֹרְאוֹ בְּעוֹד שֶׁהוּא חָי:

Verse 13

וְרָאָה טוֹב. תּוֹרָה וּמִצְוֹת:

Verse 14

יָדַעְתִּי כִּי כָּל־אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית, הוּא רָאוּי לִהְיוֹת לְעוֹלָם,
וְאֵין לְשַׁנּוֹתוֹ, לֹא בְתוֹסֶפֶת וְלֹא בְגֶרָעוֹן, וּכְשֶׁנִּשְׁתַּנָּה, הָאֱלֹהִים צְוָה וְעָשָׂה שֶׁיִּשְׁתַּנֶּה, כְּדֵי
שֶׁיִּרְאוּ מִלְּפָנָיו. אוֹקְיָנוֹס פָּרַץ גְּבוּלוֹ בְּדוֹר אֱנוֹשׁ וְהֵצִיף שְׁלִישׁוֹ שֶׁל עוֹלָם, וְהָאֱלֹהִים
עָשָׂה שֶׁיִּרְאוּ מִלְּפָנָיו. שִׁבְעַת יָמִים נִשְׁתַּנָּה הִלּוּךְ הַחַמָּה בְּדוֹר הַמַּבּוּל, לְזְרוֹחַ בְּמַעֲרָב
וְלִשְׁקוֹעַ בְּמִזְרָח, כְּדֵי שֶׁיִּרְאוּ מִלְּפָנָיו. חֲמָה זָזְרָה לַאֲחוֹרֶיהָ עֶשֶׂר מַעֲלוֹת בִּימֵי חִזְקִיָּהוּ,
וּבִימֵי אָחָז אָבִיו, נִתְקַצֵּר הַיּוֹם וְנִתְרַבָּה הַלַּיְלָה בְּיוֹם מוֹתוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא נִסְפָּד. כָּל־
אֵין טוֹב לָאָדָם לַעֲסוֹק אֶלָּא בְּמִצְוָתוֹ וְיִרְאָה מִלְּפָנָיו ,זֶה כְּדֵי שֶׁיִּרְאוּ מִלְּפָנָיו. לְפִיכָךְ:

Verse 15

מַה־שֶּׁהָיָה כְּבָר הוּא. מַה־שֶּׁהָיָה מִלְּפָנֵינוּ, כְּבָר הוּא עָשׂוּי וּרְאִינוּהוּ אוֹ שְׁמַעְנוּהוּ מֵאֲחֵרִים
שֶׁרָאוּהוּ, וְיֵשׁ לָנוּ לְהָעִיד עָלָיו שֶׁרָאִינוּ שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְבַקֵּשׁ אֶת־הַנִּרְדָּפִים. יַעֲקֹב
נִרְדָּף, עֵשָׂו רוֹדֵף. "וְאֹהַב אֶת־יַעֲקֹב וְאֶת־עֵשָׂו שָׂנֵאתִי". מִצְרַיִם רוֹדְפִים אֶת־יִשְׂרָאֵל;
מִצְרַיִם טָבְעוּ בַיָּם, וְיִשְׂרָאֵל הָלְכוּ בְיָד רָמָה:
וַאֲשֶׁר. עָתִיד לִהְיוֹת עוֹד בָּאֲחֵרוֹנָה, הוּא דִּגְמַת מַה שֶּׁכְּבָר הָיָה. כַּאֲשֶׁר בָּרִאשׁוֹנָה, כֵּן
בָּאֲחֵרוֹנָה. אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְשַׁנֶּה מִדּוֹתָיו בָּעוֹלָם:
וְהָאֱלֹהִים יְבַקֵּשׁ אֶת־נִרְדָּף. לְפָרַע מִן הָרוֹדֵף, לְפִיכָךְ, מַה־יִּתְרוֹנוֹ שֶׁל עוֹשֵׂה הָרָעָה בַּאֲשֶׁר
הוּא עָמֵל? הֲרֵי סוֹפוֹ לְהִשְׁתַּלֵּם:

Verse 16

מְקוֹם הַמִּשְׁפָּט וְגו'. רָאִיתִי בְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ מְקוֹם לִשְׁכַּת הַגָּזִית בִּירוּשָׁלַיִם שֶׁהָיְתָה "מְלֵאָתִי
מִשְׁפָּט". שָׁמָּה יִשְׁפְּטוּ רֶשַׁע, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר, "רָאִשְׁיהָ בְּשֹׁחַד יִשְׁפֹּטוּ", וְרָאִיתִי פְּרָעֻנּוּתָם
שָׁמָּה הָרֶשַׁע. שָׁם יֵשְׁבוּ שֹׁרְכִים, רַב־סָרִיס, נֶרְגַל שַׂרְאֶצֶר, רַב־מָג, וּנְבוּכַדְנֶצַּר וְחֵילוֹתָיו,
וְדָנִין אֶת־יִשְׂרָאֵל בְּיִסּוּרִים קָשִׁים וּמִשְׁפְּטֵי מָוֶת
שָׁמָּה הָרֶשַׁע. טַעֲמוֹ לְמַעֲלָה, לוֹמַר שֶׁהוּא שָׁם דָּבָר כְּמוֹ הָרֶשַׁע (וְהָיָה רָאוּי לִנָּקֵד בְּסֶגוֹ"ל
הָרֵי"שׁ, אֶלָּא לְפִי שֶׁהוּא סוֹף פָּסוּק, נֶהְפַּךְ לִנָּקֵד קָמַ"ץ גָּדוֹל, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁבְּכָל־מָקוֹם לֹא
מָצִינוּ לוֹ עוֹד שֶׁמִּתְהַפֵּךְ בְּאֶתְנַחְתָּא וְסוֹף פָּסוּק)

Verse 17

אָמַרְתִּי אֲנִי בְלִבִּי וְגו'. לְפִיכָךְ אֲנִי אוֹמֵר, אֶת־הַכֹּל שׁוֹפֵט הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַחַר זְמַן;
וְאַף־עַל־פִּי שֶׁמִּתְעַכֵּב הַדָּבָר, סוֹפוֹ לָבוֹא אֶל שַׁעְתּוֹ. כִּי שָׁעָה יֵשׁ לְכָל־חֵפֶץ, אַף לְפֶרְעָנוּת.
וְלִפְקֻדַּת הַדִּין יֵשׁ עֵת מָתַי יָבוֹא
וְעַל כָּל־הַמַּעֲשֶׂה שֶׁעָשָׂה הָאָדָם, שָׁם יִשְׁפְּטוּהוּ בְּבֹא עֵת הַפְּקֻדָּה. שָׁם בְּאוֹתוֹ הָעֵת נִתָּן זְמַן
לְכָל־הַמַּעֲשֶׂה לְהִשָּׁפֵט עָלָיו. אַבָּב חוֹטְרֵי מֵילִי וְאַבֵּי דָרֵי חוּשְׁבָּנָא

Verse 18

אָמַרְתִּי אֲנִי בְּלִבִּי. בִּרְאוֹתִי כָּל־זֹאת
עַל־דִּבְרַת בְּנֵי הָאָדָם. שֶׁאֱזַּוּ לָהֶם מִדַּת גַּאֲוָה לִנְהוֹג שְׂרָרָה וְרַבָּנוּת בְּקִטַּנִּים מֵהֶם
לְבָרָם. (סְפָרִים אֲחֵרִים: לְבָרְרָם) הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהוֹדִיעָם שֶׁאֵין שָׂרוֹתָם כְּלוּם,
וּלְהַרְאוֹתָם שֶׁהֵם, וְאַף הַשָּׂרִים וְהַמְּלָכִים
בְּהֵמָה הֵמָּה לָהֶם. כִּשְׁאָר בְּהֵמָה וְחַיָּה הֵמָּה לְעַצְמָם

Verse 19

כִּי מִקְרֶה בְנֵי־הָאָדָם וְגו'. הוּא טַעַם הַדָּבָר, אֲשֶׁר נָתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִקְרֶה וּפֶגַע
לִבְנֵי אָדָם, וְיֵשׁ מִקְרֶה וּפֶגַע לִבְהֵמָה, וּמִקְרֶה אֶחָד לִשְׁנֵיהֶם נָתַן, כִּי, כְּשֵׁם שֶׁזֶּה מֵת, כַּךְ
זֶה מֵת
וּמוֹתַר הָאָדָם מִן־הַבְּהֵמָה אָיִן. וְיִתְרוֹנוֹ וְהַצְלָחָתוֹ שֶׁל אָדָם יוֹתֵר מִן הַבְּהֵמָה אֵינוֹ נִרְאֶה
מִשֶּׁמֵּת, כִּי הַכֹּל נֶהְפָּךְ לִהְיוֹת הֶבֶל לָשׁוּב אֶל הֶעָפָר

Verse 20

Verse 21

מִי יוֹדֵעַ. כְּמוֹ, "מִי יוֹדֵעַ יָשׁוּב". מִי הוּא אֲשֶׁר מֵבִין וְנוֹתֵן לֵב שֶׁרוּחַ בְּנֵי אָדָם הִיא
הָעוֹלָה לְמַעְלָה וְעוֹמֶדֶת בְּדִין, וְרוּחַ הַבְּהֵמָה הִיא הַיּוֹרֶדֶת לְמַטָּה לָאָרֶץ, וְאֵין לָהּ לִתֵּן דִּין
וְחֶשְׁבּוֹן, וְצָרִיךְ שֶׁלֹּא לְהִתְנַהֵג כִּבְהֵמָה שֶׁאֵינָהּ מַקְפֶּדֶת עַל מַעֲשֶׂיהָ

Verse 22

וְרָאִיתִי. בְּכָל־אֵלֶּה:
כִּי אֵין טוֹב. לָאָדָם
מֵאֲשֶׁר יִשְׂמַח הָאָדָם בְּמַעֲשָׂיו. מִיְּגִיעַ כַּפָּיו יִשְׂמַח וְיֹאכַל, וְלֹא לְהַרְחִיב כִּשְׁאוֹל נַפְשׁוֹ לַחֲמוֹד
לְהִתְעַשֵּׁר, לְהַרְבּוֹת לֹא לוֹ
כִּי הוּא חֶלְקוֹ. יְגִיעַ כַּפָּיו הוּא הַחֵלֶק הַנִּתָּן לוֹ מִשָּׁמַיִם, וּבוֹ יִשְׂמַח
כִּי מִי יְבִיאֶנּוּ לִרְאוֹת. לְאַחַר שֶׁמֵּת, בְּמָה שֶׁיִּהְיֶה לְבָנָיו, אִם יַצְלִיחוּ גַּם הֵם בָּעֹשֶׁר שֶׁאַסַּף
הוּא וְהֵנִיחַ לָהֶם, אוֹ לֹא יַצְלִיחוּ

Chapter 4

Verse 1

וְשַׁבְתִּי אֲנִי וָאֶרְאֶה. בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ

אֶת־כָּל־הָעֲשֻׁקִים. הַנַּעֲשִׂים עֲשׂוּקִים בְּגֵיהִנֹּם בַּמַּעֲשִׂים אֲשֶׁר נַעֲשִׂים:
תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ. תַּחַת חֲלִיפִים שֶׁל הַתּוֹרָה:
וְהִנֵּה דִּמְעַת הָעֲשֻׁקִים. בּוֹכִים עַל נַפְשׁוֹתֵיהֶם הָעֲשׂוּקוֹת בְּיַד מַלְאֲכֵי מַשְׁחִית וְאַכְזָרִים, וְכֵן הוּא אוֹמֵר, "עֹבְרֵי בְּעֵמֶק הַבָּכָא מַעְיָן יְשִׁיתוּהוּ"; אַל תִּקְרֵי גֵּיהִנֹּם. וְאַף מִקְרָא זֶה כַּדְּ נִדְרָשׁ בְּסִפְרֵי:
וּמִיַּד עֹשְׁקֵיהֶם כֹּחַ. עוֹשְׁקֵיהֶם מַכְרִיחִים וְתוֹקְפִים אוֹתָם בְּכֹחַ:

Verse 2

שֶׁכְּבָר מֵתוּ. עַד שֶׁלֹּא שָׁלַט בָּהֶם יֵצֶר הָרַע הַזֶּה לְדַחוֹתָם מִן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כְּגוֹן אָבוֹת הָרִאשׁוֹנִים, שֶׁלֹּא נַעֲנָה מֹשֶׁה אֶלָּא עַל יְדֵיהֶן, וּכְגוֹן דָּוִד אָבִי, שֶׁלֹּא נַעֲנֵיתִי אֲנִי בְּכ"ד רְנָנוֹת עַד שֶׁאָמַרְתִּי, "זָכְרָה לְחַסְדֵי דָוִד עַבְדֶּךָ":

Verse 3

עֲדֶן. עֵדֶן:
אֲשֶׁר לֹא רָאָה אֶת־הַמַּעֲשֶׂה. רָאִיתִי בְּמִדְרַשׁ קֹהֶלֶת, אֵלּוּ תתקע"ד דּוֹרוֹת שֶׁקָּמְטוּ לְהִבָּרְאוֹת וְלֹא נִבְרְאוּ:

Verse 4

וְרָאִיתִי אֲנִי אֶת־כָּל־עָמָל. הֵן הָעֲבֵרוֹת, שֶׁהֵן עָמָל בְּעֵינֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא:
וְאֵת כָּל־כִּשְׁרוֹן הַמַּעֲשֶׂה. שֶׁאֵינוֹ לְשֵׁם שָׁמַיִם, אֶלָּא לְקִנְאַת אִישׁ מֵרֵעֵהוּ, שֶׁשְּׂנֵיהֶם הָבֶל:
כִּי הִיא קִנְאַת אִישׁ. אֲשֶׁר הִיא קִנְאַת אִישׁ מֵרֵעֵהוּ:

Verse 5

הַכְּסִיל. הָרָשָׁע:
חוֹבֵק אֶת־יָדָיו. וְאֵינוֹ יָגֵעַ, וְאֵינוֹ אוֹכֵל אֶלָּא מִן הַגָּזָל:
וְאוֹכֵל אֶת־בְּשָׂרוֹ. לְיוֹם הַדִּין שֶׁרוֹאֶה צַדִּיקִים בְּכָבוֹד, וְהוּא נִדּוֹן. כַּדְּ נִדְרָשׁ בְּסִפְרֵי:

Verse 6

טוֹב מְלֹא כַף נָחַת. לִהְיוֹת קוֹנֶה נְכָסִים מְעַט מִיגִיעוֹ, שֶׁיִּהְיֶה בָּהֶן נַחַת רוּחַ לְיוֹצְרוֹ:
מִמְּלֹא חָפְנַיִם. נְכָסִים הַרְבֵּה בַּעֲבָרָה, שֶׁהוּא עָמָל וְעַצְבוּת רוּחַ לִפְנֵי הַמָּקוֹם:

Verse 7

תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ. כְּמוֹ "תַּחַת הַשָּׁמַיִם":

Verse 8

יֵשׁ אֶחָד וְאֵין שֵׁנִי. יֵשׁ לְךָ אָדָם שֶׁעוֹשֶׂה דְּבָרָיו בִּיחִידִי:
גַּם בֵּן וָאַח אֵין לוֹ. אִם תַּלְמִיד חָכָם הוּא, אֵינוֹ קוֹנֶה לוֹ תַּלְמִיד שֶׁהוּא כְּבֵן, וְלֹא חָבֵר שֶׁהוּא כְּאָח. וְאִם רָוָק הוּא, אֵינוֹ נוֹשֵׂא אִשָּׁה לִהְיוֹת לוֹ כְּאָח לְעֵזֶר וּלְהוֹלִיד בֵּן. וְאִם סוֹחֵר הוּא, אֵינוֹ קוֹנֶה לוֹ שֻׁתָּפִים, וְיוֹצֵא לְדֶרֶךְ יְחִידִי:
וְאֵין קֵץ לְכָל־עֲמָלוֹ. יָגֵעַ בְּגִירְסָא, וְאִם סוֹחֵר הוּא, עָמֵל בְּפַרְקְמַטְיָא:
גַּם־עֵינוֹ לֹא תִשְׂבַּע עֹשֶׁר. לֹא יְהֵא שָׂבֵעַ בְּטַעֲמֵי תוֹרָה, שֶׁהַרְבֵּה תוֹרָה לוֹמֵד אָדָם מַתַּלְמִידָיו. וּלְמִי אֲנִי עָמֵל. מֵאַחֵר שֶׁאֵינִי מַעֲמִיד תַּלְמִידִים, וְאֵינִי נוֹשֵׂא אִשָּׁה לְהוֹלִיד בָּנִים:

Verse 9

טוֹבִים הַשְּׁנַיִם. לְכָל־דָּבָר:
מִן־הָאֶחָד. לְפִיכָךְ, יִקְנֶה לוֹ אָדָם חָבֵר וְיִשָּׂא אִשָּׁה, אֲשֶׁר יֵשׁ לָהֶם יוֹתֵר רֶוַח בַּעֲמָלָם. הַרְבֵּה מְלָאכָה נַעֲשֵׂית בִּשְׁנַיִם, שֶׁאֵין הַיָּחִיד מַתְחִיל בָּהּ לְבַדּוֹ:

Verse 10

כִּי אִם־יִפְלוּ. כְּמַשְׁמָעוֹ. וּלְעִנְיַן הַמִּשְׁנָה, אִם תָּקְפָה עָלָיו מִשְׁנָה שְׁלוּ, חֲבֵרוֹ מַחֲזִירָהּ לוֹ, אוֹ אִם יִכָּשֵׁל וְלֹא דִקְדֵּק אֶת־אֲשֶׁר שָׁמַע מִפִּי רַבּוֹ, בָּא חֲבֵירוֹ וּמַעֲמִידוֹ עַל הָאֱמֶת:
וְאֵי לוֹ. וְאוֹי לוֹ:

Verse 11

וְחַם לָהֶם. כְּמַשְׁמָעוֹ, וּלְעִנְיַן זָכָר וּנְקֵבָה, מִתְחַמְּמִים זֶה מִזֶּה וּמוֹלִידִים:

Verse 12

וְאִם יִתְקְפוֹ הָאֶחָד. אִם בָּאוּ לִסְטִים עָלָיו לְתָקְפוֹ אִם שְׁנַיִם הֵם, יַעֲמְדוּ לְנֶגְדּוֹ, וְכָל־שֶׁכֵּן אִם ג' הֵם, וְהַחוֹט הַמְשֻׁלָּשׁ לֹא בְּמְהֵרָה יִנָּתֵק. דָּבָר אַחֵר: מִי שֶׁהוּא תַּלְמִיד חָכָם, וּבְנוֹ וּבֶן־בְּנוֹ, שׁוּב אֵין תּוֹרָה פּוֹסֶקֶת מִזַּרְעוֹ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר, "לֹא יָמוּשׁוּ מִפִּיךָ וּמִפִּי זַרְעֲךָ וּמִפִּי זֶרַע זַרְעֲךָ". דָּבָר אַחֵר: חוּט הַמְשֻׁלָּשׁ בְּמִקְרָא וּבְמִשְׁנָה וּבְדֶרֶךְ אֶרֶץ לֹא בְּמְהֵרָה הוּא חוֹטֵא. בְּפָנִים אֲחֵרִים נִדְרַשׁ בַּמִּדְרָשׁ: "יֵשׁ אֶחָד וְאֵין שֵׁנִי" לוֹ, אֲבָל אֵין סֵדֶר כָּל־הַמִּקְרָאוֹת הַלָּלוּ מִתְיַשֵּׁב עֲלֵיהֶם:

Verse 13

טוֹב יֶלֶד מִסְכֵּן וְחָכָם. זֶה יֵצֶר טוֹב, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ יֶלֶד? שֶׁאֵינוֹ בָא בְּאָדָם עַד י"ג שָׁנָה:
מִסְכֵּן. שֶׁאֵין הָאֲבָרִים שׁוֹמְעִים לוֹ כְּמוֹ לְיֵצֶר הָרָע:
חָכָם. שֶׁמַּשְׂכִּיל אֶת־הָאָדָם לְדֶרֶךְ טוֹבָה:
מֶלֶךְ זָקֵן וּכְסִיל. זֶה יֵצֶר הָרַע, שֶׁהוּא שָׁלִיט עַל כָּל־הָאֲבָרִים. זָקֵן. שֶׁמִּשָּׁעָה שֶׁנּוֹלָד הַוָּלָד, הוּא נָתוּן בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר, "לַפֶּתַח חַטָּאת רֹבֵץ": וּכְסִיל. שֶׁמַּתְעֵהוּ בְּדֶרֶךְ רָעָה, כַּדֶּרֶךְ שֶׁנִּדְרַשׁ בַּמִּדְרָשׁ:
אֲשֶׁר לֹא־יָדַע לְהִזָּהֵר עוֹד. שֶׁהָרֵי הִזְקִין, וְאֵינוֹ מְקַבֵּל תּוֹכָחָה:

Verse 14

כִּי־מִבֵּית הָסוּרִים יָצָא לִמְלֹךְ. מִמָּקוֹם הַטִּנּוֹפֶת וְסִרְחוֹן, כְּדִמְתַרְגְּמִינָן "וְיִבְאַשׁ" וּפְרִי כִּי גַּם בְּמַלְכוּתוֹ. מִשֶּׁמָּלַךְ בְּאָדָם, נוֹלַד הָרֹשׁ הַמַּכְעִיס הַטּוֹב מִמֶּנּוּ, וּבָא מִתּוֹךְ טָהֳרָה וְלֹא מִתּוֹךְ טִנּוֹפֶת הָרֶחֶם, כַּדֶּרֶךְ דְּרָשׁוּהוּ בַּמִּדְרָשׁ. דָּבָר אַחֵר: "כִּי טוֹב יֶלֶד מִסְכֵּן וְגוֹ'" כְּמַשְׁמָעוֹ. "אֲשֶׁר לֹא־יָדַע לְהִזָּהֵר עוֹד", שֶׁכְּבָר הִזְקִין בְּרִשְׁעוֹ וּכְסִילוּתוֹ. "כִּי מִבֵּית הָאֲסוּרִים יָצָא לִמְלֹךְ", כִּי הַיֶּלֶד הַמִּסְכֵּן, סוֹפוֹ שֶׁיֹּאמְרוּ עָלָיו שֶׁיָּצָא לִמְלֹךְ מִתּוֹךְ עָנְיוֹ וּמִבֵּית אֲסוּרָיו, שֶׁהָרֵי סַמ"ךְ שֶׁל הָסוּרִים נָקוּד רָפֵי, וַהֲרֵי הוּא כְּמוֹ "הָאֲסוּרִים". (סְפָרִים אֲחֵרִים: כְּמוֹ, "וְלֹא־יֵהֵל שָׁם עֲרָבִי", כְּמוֹ יַאֲהֵל) שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְּיוֹסֵף, שֶׁמָּלַךְ מִתּוֹךְ יְצִיאַת בֵּית הָאֲסוּרִים. וְכֵן דָּוִד, "אֲנִי לְקַחְתִּיךָ מִן־הַנָּוֶה מֵאַחַר הַצֹּאן":
כִּי גַּם בְּמַלְכוּתוֹ נוֹלַד רָשׁ. כִּי כָּשֵׁר וְהָגוּן הוּא שֶׁיִּמְלֹךְ, כִּי גַּם בְּמַלְכוּתוֹ הוּא נֶהְפַּךְ מִמְּנַהַג הַשְּׁרָרָה וּמַקְטִין עַצְמוֹ אֵצֶל הַחֲכָמִים כְּמִדַּת הָרָשִׁים, וְכֵן, "וְעִיר פֶּרֶא אָדָם יִוָּלֵד", שֶׁהֲפַךְ וְשִׁפַּנָּה לוֹ מִמַּה שֶּׁהָיָה כְּעִיר פֶּרֶא, וְיֵעָשֶׂה אָדָם נוֹלַד. נַעֲשָׂה, וּלְשׁוֹן הֹוֶה הוּא:

Verse 15

רָאִיתִי אֶת־כָּל־הַחַיִּים וְגוֹ'. מָצָאתִי בְּמִדְרַשׁ הַסֵּפֶר הַזֶּה: "זֶה דּוֹר הַמַּבּוּל, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם "וּמִכָּל־הַחַי'":
עִם הַיֶּלֶד הַשֵּׁנִי. אֲשֶׁר יִתְקַיֵּם תַּחַת אוֹתוֹ הַדּוֹר, שֶׁהֵם נֹחַ וּבָנָיו:

Verse 16

אֵין־קֵץ לְכָל־הָעָם. פָּרִים וְרַבִּים הָיוּ יוֹתֵר מִדַּאי, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר, "זַרְעָם נָכוֹן לִפְנֵיהֶם". אִשָּׁה מִתְעַבֶּרֶת וְיוֹלֶדֶת לִשְׁלשָׁה יָמִים. "יִשָּׁלְחוּ כַצֹּאן עֲוִילֵיהֶם":
לְכֹל אֲשֶׁר־הָיָה לִפְנֵיהֶם. אֵין קֵץ לְכָל־טוֹב שֶׁהָיָה לִפְנֵיהֶם, וְהַכֹּל אָבַד, וּבְרַעַ שְׁאוֹל וַתִּתְּחוּ:
גַּם הָאַחֲרוֹנִים. דּוֹר הַפְּלָגָה:
לֹא יִשְׂמְחוּ. גַּם הֵם בַּטּוֹב הַנִּתָּן בֶּיָתָן:
כִּי־גַם־זֶה. סוֹפוֹ שֶׁל הֶבֶל וְרַעְיוֹן רוּחַ כַּאֲשֶׁר אָדָם מְהַלֵּךְ אַחַר יִצְרוֹ:

Verse 17

שְׁמֹר רַגְלְךָ כַּאֲשֶׁר תֵּלֵךְ אֶל־בֵּית הָאֱלֹהִים. הֵיאַךְ תֵּלֵךְ. אִם תָּבִיא תּוֹדָה וְנִדְבַת שְׁלָמִים, הוּא
הַטוֹב, וּשְׁמֹר עַצְמְךָ, שֶׁלֹּא תְצְטָרֵךְ לִילֵךְ בַּהֲבָאַת חַטָּאוֹת וַאֲשָׁמוֹת:
וְקָרוֹב. הֱוֵי לִשְׁמֹעַ דִּבְרֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וֶהֱוֵי טוֹב וְקָרוֹב לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא
מִתֵּת הַכְּסִילִים זָבַח. שֶׁיֵּטֵא וְיָבִיא קָרְבָּן:
כִּי־אֵינָם יוֹדְעִים לַעֲשׂוֹת רָע. אֵין הַכְּסִיל מֵבִין שֶׁהוּא עוֹשֶׂה רַע לְעַצְמוֹ:

Chapter 5

Verse 1

לְהוֹצִיא דָּבָר לִפְנֵי הָאֱלֹהִים. לְדַבֵּר קָשֶׁה כְּלַפֵּי מָעְלָה:
כִּי הָאֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם וְאַתָּה עַל־הָאָרֶץ. וַאֲפִלּוּ חָלָשׁ מִלְמַעְלָה וְגִבּוֹר מִלְמַטָּה, אֵימַת חָלָשׁ עַל
הַגִּבּוֹר, וְכָל־שֶׁכֵּן גִּבּוֹר לְמַעְלָה וְחָלָשׁ לְמַטָּה:

Verse 2

כִּי בָּא הַחֲלוֹם בְּרֹב עִנְיָן. כִּי דֶּרֶךְ הַחֲלוֹם לָבוֹא בְּרֹב הִרְהוּרִים שֶׁאָדָם מְעַיֵּן וּמְהַרְהֵר
בַּיּוֹם, וְדֶרֶךְ קוֹל כְּסִיל לָבוֹא בְּרֹב דְּבָרִים, כִּי בְּהַרְבּוֹתוֹ דְּבָרִים, מוֹצִיא קוֹל שֶׁל כְּסִילוּת
מִפְּיו, כִּי לֹא יֶחְדַּל פֶּשַׁע, לְכַךְ אֲנִי אוֹמֵר: "יִהְיוּ דְבָרֶיךָ מְעַטִּים":

Verse 3

אֵין חֶפֶץ בַּכְּסִילִים. אֵין חֵפֶץ לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּרְשָׁעִים הַנּוֹדְרִים וְאֵין מְשַׁלְּמִים:

Verse 4

Verse 5

אַל־תִּתֵּן אֶת־פִּיךָ. בְּנֶדֶר:
לַחֲטִיא אֶת־בְּשָׂרֶךָ. שֶׁיִּפְקֹד הֶעָוֹן עַל־בָּנֶיךָ:
וְאַל־תֹּאמַר לִפְנֵי הַמַּלְאָךְ. שֶׁלֹּא הַבָּא לְתָבְעֲךָ צְדָקָה שֶׁפָּסַקְתָּ בְּרִבִּים
כִּי שְׁגָגָה הִיא. בְּשֶׁגָּגָה פְּסַקְתִּיהָ. כְּסָבוּר הָיִיתִי שֶׁתִּהְיֶה יְכֹלֶת בְּיָדִי לִתֵּן
וְחִבֵּל אֶת־מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ. מִצְוֹת שֶׁהָיוּ בְיָדֶיךָ, שֶׁעָשִׂיתָ כְּבָר, אִבַּדְתָּם. כַּךְ נִדְרָשׁ בַּמִּדְרָשׁ
עַל־קוֹלֶךָ. בְּשֶׁבִּיל קוֹלֶךָ:

Verse 6

כִּי בְּרֹב חֲלֹמוֹת וְגו'. אֲשֶׁר כָּל־מַה שֶׁאָמְרוּ לְךָ חֲלוֹמוֹת וּנְבִיאֵי הֶבֶל וּדְבָרִים הַרְבֵּה לִפְרֹשׁ
מֵאֵת הַמָּקוֹם:
כִּי אֶת־הָאֱלֹהִים יְרָא. הֵרֵי "כִּי" מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן "אֶלָּא". אַל תִּשְׁמַע אֶל הַחֲלוֹמוֹת, אֶלָּא אֶת־
הָאֱלֹהִים יְרָא:

Verse 7

אִם־עֹשֶׁק רָשׁ וְגֵזֶל מִשְׁפָּט וָצֶדֶק וְגו'. אִם תִּרְאֶה בַּמְּדִינָה שֶׁהֵם עוֹשְׁקִים אֶת־הָרָשִׁים וְגוֹזְלִים
אֶת־הַמִּשְׁפָּט וְאֶת הַצֶּדֶק:
אַל־תִּתְמַהּ. עַל חֶפְצוֹ שֶׁל מָקוֹם כְּשֶׁיָּבִיא עֲלֵיהֶם רָעָה
כִּי גָּבֹהַּ מֵעַל גָּבֹהַּ שֹׁמֵר. וְרוֹאֶה אֶת־מַעֲשֵׂיהֶם, וּגְבוֹהִים יֵשׁ עֲלֵיהֶם הָעוֹשִׂים שְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל
מָקוֹם וְיָדָם תַּקִּיפָה לִפְרֹעַ מֵהֶם
וְגֵזֶל מִשְׁפָּט. גָּזַל שֶׁל מִשְׁפָּט. לְפִי שֶׁהוּא דָבוּק, הוּא נָקוּד "גֵּזֶל", פַּתָּח קָטָן, שֶׁאִם לֹא
הָיָה דָבוּק, הָיָה נָקוּד "גָּזֶל" קָמַץ. עִנְיָן אַחֵר: אִם תִּרְאֶה שֶׁהֵם עוֹשְׁקִים רָשִׁים וְגוֹזְלִים
מִשְׁפָּט, וְרוֹאֶה אַתָּה צָדָק בָּא לָעִיר, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַשְׁפִּיעַ לָהֶם טוֹבָה, וְאֵינוֹ נִפְרָע
מֵהֶם, אַל תִּתְמַהּ עַל חֶפְצוֹ שֶׁל מָקוֹם, כִּי כֵן דַּרְכּוֹ, לְהַאֲרִיךְ אַפּוֹ
כִּי גָּבֹהַּ מֵעַל גָּבֹהַּ שֹׁמֵר. מַמְתִּין עַד שֶׁתִּתְמַלֵּא סְאָתָם:

וּגְבֹהִים. יֵשׁ לוֹ עֲלֵיהֶם לִפְרַע מֵהֶם בְּבֹא עֵת פְּקֻדָּתָם, כְּמוֹ: "לֹא־תִשְׁמוֹר עַל־חַטָּאתִי"; "שֹׁמֵר אֶת־הַדָּבָר"; "אֱמֻנִים":

Verse 8

וְיִתְרוֹן אֶרֶץ בַּכֹּל הוּא. וְיִתְרוֹן שֶׁל יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ, שֶׁהֵם מִתְגָּאִים וּמַכְעִיסִים לַמָּקוֹם, בַּכֹּל הוּא. בְּכָל־דָּבָר הוּא עוֹשֶׂה שְׁלִיחוּתוֹ לִפְרַע וַאֲפִילוּ עַל יְדֵי יִתּוּשִׁין, כְּדֶרֶךְ שֶׁעָשָׂה לְטִיטוּס:
מֶלֶךְ לְשָׂדֶה נֶעֱבָד. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נַעֲשָׂה פּוֹעֵל לְצִיּוֹן לִתְבֹּעַ עֶלְבּוֹנָהּ מִמַּחֲרִיבֶיהָ, וּלְשַׁלֵּם שְׂכָרָהּ לְבוֹנֶיהָ:

Verse 9

אֹהֵב כֶּסֶף לֹא־יִשְׂבַּע כֶּסֶף. אוֹהֵב מְצִיאוֹת לֹא יִשְׂבַּע מֵהֶם:
וּמִי אוֹהֵב בֶּהָמוֹן. מְצִיאוֹת רַבּוֹת:
לֹא תְבוּאָה. וְאֵין בְּאֶחָד מֵהֶם מִסֵּיֶמֶת וְנִכֶּרֶת, כְּגוֹן בִּנְיַן בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ וּבֵית הַכְּנֶסֶת וְסֵפֶר תּוֹרָה נָאֶה:
גַּם־זֶה הָבֶל. כַּךְ נִדְרָשִׁים שֶׁנֵּי מִקְרָאוֹת הַלָּלוּ בַּמִּדְרָשׁ, וְעוֹד פָּנִים אֲחֵרִים הֲגוּנִים, אַךְ זֶה הִקְדַּמְתִּי לְפִי שֶׁהוּא מֵעֵין "וּגְבֹהִים עֲלֵיהֶם", שֶׁסְּתָמָן הַכָּתוּב יָחֵד.
דָּבָר אַחֵר: וְיִתְרוֹן אֶרֶץ בַּכֹּל הוּא. שִׂכַּר עֲבוֹדַת הָאֲדָמָה חָשׁוּב הוּא עַל הַכֹּל, שֶׁאֲפִלּוּ הוּא מֶלֶךְ, צָרִיךְ הוּא לִהְיוֹת נֶעֱבָד לְשָׂדֶה; אִם עָשְׂתָה הָאָרֶץ פֵּרוֹת, יֵשׁ לוֹ מַה יֹּאכַל, וְאִם לָאו, מֵת בְּרָעָב:
אֹהֵב כֶּסֶף לֹא יִשְׂבַּע כֶּסֶף. לֹא יֹאכַל כֶּסֶף:
וּמִי אוֹהֵב בֶּהָמוֹן. בְּמָמוֹן.
לֹא תְבוּאָה. שֶׁאֵינוֹ אוֹסֵף לוֹ פֵּרוֹת, גַּם־זֶה הָבֶל.
דָּבָר אַחֵר: וְיִתְרוֹן אֶרֶץ בַּכֹּל הוּא. שִׂכָּרָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל בְּכָל־דִּבְרֵי תוֹרָה הוּא, בֵּין בְּמִקְרָא, בֵּין בְּמִשְׁנָה, בֵּין בְּגְמָרָא:
מֶלֶךְ לְשָׂדֶה נֶעֱבָד. מֶלֶךְ בְּמִקְרָא וּבְמִשְׁנָה עוֹדְנוּ צָרִיךְ לִהְיוֹת נֶעֱבָד לְבַעַל גְּמָרָא, שֶׁהוּא מְסַדֵּר לְפָנָיו הוֹרָאוֹת אִסּוּר וְהֶתֵּר, טֻמְאָה וְטָהֳרָה, וְדִינִין:
אוֹהֵב כֶּסֶף. אוֹהֵב תּוֹרָה אֵינוֹ שָׂבֵעַ בָּהּ:
וְאוֹהֵב בֶּהָמוֹן. תּוֹרָה:
לֹא תְבוּאָה. שֶׁיֵּשׁ לוֹ מִקְרָא וּמִשְׁנָה וְאֵין לוֹ גְּמָרָא, מָה הֲנָאָה יֵשׁ לוֹ? כָּל־אֵלּוּ בְּ"וְיִקְרָא רַבָּה":

Verse 10

בִּרְבוֹת הַטּוֹבָה. כְּשֶׁיִּשְׂרָאֵל מִטִּיבִין מַעֲשֵׂיהֶם:
רַבּוּ אוֹכְלֶיהָ. מַתָּן שְׂכַר הַמִּצְוֹת:
וּמַה־כִּשְׁרוֹן לִבְעָלֶיהָ. לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּכָל הַטָּבַת מַעֲשֵׂיהֶם:
כִּי אִם־רְאוּת עֵינָיו. שֶׁרוֹאֶה שֶׁהֵם כְּפוּפִים לוֹ וְנַתַּת רוּחַ לְפָנָיו, שֶׁאָמַר וְנַעֲשָׂה רְצוֹנוֹ וְכֵן לְעִנְיַן הַקָּרְבָּנוֹת:
בִּרְבוֹת הַטּוֹבָה רַבּוּ אוֹכְלֶיהָ. שֶׁמְּבִיאִים נְדָבוֹת הַרְבֵּה רַבּוּ הַכֹּהֲנִים אוֹכְלֶיהָ:
וּמַה־כִּשְׁרוֹן לִבְעָלֶיהָ. לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא:
כִּי אִם־רְאוּת עֵינָיו. שֶׁאָמַר וְנַעֲשָׂה רְצוֹנוֹ:

Verse 11

מְתוּקָה שְׁנַת הָעֹבֵד. עוֹבֵד הָאֲדָמָה יָשֵׁן, וְעָרְבָה שְׁנָתוֹ עָלָיו, בֵּין שֶׁהוּא אוֹכֵל מְעַט וּבֵין שֶׁהוּא אוֹכֵל הַרְבֵּה, כִּי כְּבָר הֻרְגַּל בְּכָךְ:
וְהַשָּׂבָע לָעָשִׁיר אֵינֶנּוּ מַנִּיחַ לוֹ לִישׁוֹן. וְשֹׂבַע נְכָסִים שֶׁל עָשִׁיר בַּעַל פְּרַקְמַטְיָאוֹת הַרְבֵּה אֵינוֹ מַנִּיחַ לוֹ לִישׁוֹן, כָּל־הַלַּיְלָה מְהַרְהֵר בָּהֶן. דָּבָר אַחֵר: "מְתוּקָה שְׁנַת הָעוֹבֵד" אֶת־הָאֱלֹהִים, "אִם מְעַט" יְמֵי שָׁנָיו "וְאִם הַרְבֵּה" יְמֵי שָׁנָיו, יֹאכַל שְׂכָרוֹ הַמּוּעָט כְּמֻרְבֶּה. מֹשֶׁה פָּרַשׁ אֶת־יִשְׂרָאֵל מִ' שָׁנָה, וּשְׁמוּאֵל הַנָּבִיא פָּרְנָסָם עֶשֶׂר שָׁנִים, וּשְׁקָלָן הַכָּתוּב זֶה כָּזֶה, שֶׁנֶּאֱמַר, "מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בְּכֹהֲנָיו וּשְׁמוּאֵל בְּקֹרְאֵי שְׁמוֹ וְגוֹ'". כַּךְ נִדְרָשׁ בְּתַנְחוּמָא:
וְהַשָּׂבָע לָעָשִׁיר. בַּעַל שְׁמוּעוֹת:
אֵינֶנּוּ מַנִּיחַ לוֹ לִישׁוֹן. בַּקָּבָר, שֶׁנֶּאֱמַר, "דּוֹבֵב שִׂפְתֵי יְשֵׁנִים". כָּל־תַּלְמִיד חָכָם שֶׁאוֹמְרִים דְּבַר שְׁמוּעָה מִפִּיו, שִׂפְתוֹתָיו דּוֹבְבוֹת בַּקָּבָר:

Verse 12

עשֶׂר שָׁמוּר לְבָעָלָיו לְרָעָתוֹ. כְּעָשְׂרוֹ שֶׁל קֹרַח, שֶׁעַל יְדֵי כֵן נִתְגָּאָה וְיָרַד לִשְׁאוֹל:

Verse 13

וְאֵין בְּיָדוֹ מְאוּמָה. אַף זְכוּת אָבוֹת:

Verse 14

וּמְאוּמָה לֹא יִשָּׂא בָעֲמָלוֹ. כְּשֶׁמֵּוּת, לֹא יִשָּׂא בְיָדוֹ שׁוּם זְכוּת צְדָקָה שֶׁעָשָׂה בָּמָמוֹנוֹ בְּחַיָּיו:

Verse 15

כָּל־עֵמֶת שֶׁבָּא. אוֹתוֹ הַמָּמוֹן, כֵּן יֵלֵךְ:

Verse 16

וְהָלְיוֹ. כְּמוֹ "וְחֹלִי", וְהַנָּ"ו יְתֵרָה, כְּמוֹ וָי"ו שֶׁל "חַיְתוֹ יָעַר":

Verse 17

לֶאֱכוֹל וְלִשְׁתּוֹת וְלִרְאוֹת טוֹבָה. לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה שֶׁהִיא לֶקַח טוֹב, וְאַל יְקַבֵּץ הוֹן רַב אֲלָא
בַּחֵלֶק הַנִּתָּן לוֹ יִשְׂמַח, כִּי הוּא חֶלְקוֹ:

Verse 18

וְהִשְׁלִיטוֹ לֶאֱכֹל מִמֶּנּוּ. בְּחַיָּיו:
וְלָשֵׂאת אֶת־חֶלְקוֹ. בְּמוֹתוֹ, שֶׁיְּזַכֶּהוּ לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹת בְּחַיָּיו כְּדֵי שֶׁיְּקַבֵּל שָׂכָר:

Verse 19

כִּי לֹא הַרְבֵּה. שֶׁאֵין אֹרֶךְ יָמִים בָּעוֹלָם הַזֶּה:
יִזְכֹּר אֶת־יְמֵי חַיָּיו. כִּי מְעַט הֵם, וְלֹא הַרְבֵּה, וְלָמָּה יַטְרִיחַ לֶאֱסֹף הוֹן? יַטְרִיחַ בַּדָּבָר
הָעוֹמֵד לוֹ לָעוֹלָם הַבָּא, בְּחַיָּיו:
כִּי הָאֱלֹהִים מַעֲנֶה וְגו'. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עֵדוּת קְבוּעָה לָזֶה לְעוֹלָם:
בְּשִׂמְחַת לִבּוֹ. שֶׁשָּׂמֵחַ לַעֲשׂוֹת טוֹב בְּחַיָּיו. וְרָאִיתִי בַּמִּדְרָשׁ, זֶה אֶלְקָנָה שֶׁהִדְרִיךְ אֶת־יִשְׂרָאֵל
לַעֲלוֹת לְשִׁילֹה בָּרְגָלִים, וּבָרָךְ שְׁמַעֲלֶה אוֹתָן בְּשָׁנָה זוּ, לֹא הָיָה מַעֲלֶה אוֹתָן לַשָּׁנָה
הָאַחֶרֶת, כְּדֵי לְפָרְסֵם הַדָּבָר וּלְהַרְגִּילָם, לְפִיכָךְ יֵחָסוֹ הַכָּתוּב: "וְעָלָה הָאִישׁ הַהוּא מֵעִירוֹ
וְגו'". וְאוֹמֵר אֲנִי שֶׁהַמִּדְרָשׁ הַזֶּה סוֹף הַמִּקְרָא הוּא: "כִּי הָאֱלֹהִים מַעֲנֶה בְּשִׂמְחַת לִבּוֹ". זֶה
אֶלְקָנָה, שֶׁקָּבַע לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עֵדוּת בַּכְּתוּבִים, וְהֵעִיד עָלָיו, "וְעָלָה הָאִישׁ הַהוּא
מֵעִירוֹ":
מַעֲנֶה. נָקוּד פַּתָּח קָטָן; לְכַךְ אֲנִי מְפָרְשׁוֹ שֵׁם דָּבָר, כְּמוֹ, "כִּי אֵין מַעֲנֶה בְּפִי שְׁלֹשֶׁת
הָאֲנָשִׁים":
בְּשִׂמְחַת לִבּוֹ. שֶׁהָיָה שָׂמֵחַ בְּרֶגֶל:

Chapter 6

Verse 1

וְרַבָּה הִיא עַל־הָאָדָם. בְּהַרְבֵּה בְּנֵי אָדָם הִיא נוֹהֶגֶת:

Verse 2

עשֶׂר וּנְכָסִים. לְפִי פְּשׁוּטוֹ, כְּמַשְׁמָעוֹ:
וְלֹא יַשְׁלִיטֶנּוּ הָאֱלֹהִים לֶאֱכֹל מִמֶּנּוּ. שֶׁיִּהְיֶה שָׂמֵחַ בְּחֶלְקוֹ, לִמְצֹא קוֹרַת רוּחַ בְּעָשְׁרוֹ, כִּי
שׁוֹאֵף לַעֲשֹׂק וּלְהַרְבּוֹת הוֹן, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר, "וְהוּא כַּמָּוֶת וְלֹא יִשְׂבָּע", וְגַם לֹא יַשְׁלִיטֶנּוּ
לַעֲשׂוֹת צְדָקָה לֶאֱכֹל הֵימֶנָּה לְעָתִיד, וְאִישׁ נָכְרִי יֹטֵל אוֹתוֹ מָמוֹן וְיַעֲשֶׂה בּוֹ צְדָקָה וְיֶהֱנֶה
מִמֶּנּוּ. וּמִדְרָשׁ אַגָּדָה בְּדִבְרֵי תוֹרָה.
עשֶׂר וּנְכָסִים וְכָבוֹד. מִקְרָא, מִשְׁנָה וְאַגָּדָה

וְלֹא יַשְׁלִיטֶנּוּ. שֶׁלֹּא זָכָה לִגְמָרָא, וּמִתּוֹךְ כַּךְ, אֵין הֲנָאָה מְמֶנּוּ בְּשׁוּם דְּבַר הוֹרָאָה
כִּי אִישׁ נָכְרִי יֹאכְלֶנּוּ. זֶה בַּעַל הַגְּמָרָא:

Verse 3

אִם יוֹלִיד אִישׁ מֵאָה. בָּנִים:
וְרַב שָׁיִהְיוּ יְמֵי שָׁנָיו. (וְרַב הוֹן וְכָל־טוּב יְמֵי שָׁנָיו) שֶׁלּוֹ. "וְרַב" לְשׁוֹן דַּי. דַּי
לְכָל־טוֹבָה:
וְנַפְשׁוֹ לֹא תִשְׂבַּע. מֵאוֹתָהּ הַטּוֹבָה, שֶׁאֵינוֹ שָׂמֵחַ בְּחֶלְקוֹ לְהִתְקָרֵר רוּחוֹ בַּמֶּה שֶׁבְּיָדוֹ:
וְגַם קְבוּרָה לֹא הָיְתָה לוֹ. פְּעָמִים שֶׁנֶּהֱרָג, וּכְלָבִים אוֹכְלִים אוֹתוֹ. וְכָל־הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ
נִמְצְאוּ בְּאַחְאָב, שֶׁהוֹלִיד בָּנִים הַרְבֵּה, וּמָמוֹנוֹ הִרְבָּה, וְהָיָה חוֹמֵד שֶׁל אֲחֵרִים, וְלֹא מָצָא
קוֹרַת רוּחַ בְּמָמוֹנוֹ, וּכְלָבִים אֲכָלוּהוּ:
טוֹב מִמֶּנּוּ הַנֶּפֶל. שֶׁל אִשָּׁה, כִּי הַנֶּפֶל בָּהֶבֶל בָּא וְהָלַךְ, וְלֹא רָאָה טוֹבָה וְלֹא נִתְאַוָּה לָהּ,
וְאֵין לוֹ לְהִצְטַעֵר:

Verse 4

Verse 5

Verse 6

וְאִלּוּ חָיָה. וְאִם חָיָה אַלְפַּיִם שָׁנָה, מַה יִּתְרוֹן לוֹ, הוֹאִיל וְטוֹבָה לֹא רָאָה? הֲלֹא סוֹפוֹ
לָשׁוּב אֶל הֶעָפָר כִּשְׁאָר הָעֲנִיִּים:

Verse 7

כָּל־עֲמַל הָאָדָם. בִּשְׁבִיל פִּיהוּ הוּא, שֶׁיֶּהֱנֶה וְיֹאכַל בָּעוֹלָם הַזֶּה וְהַבָּא, וְזֶה לֹא נֶהֱנָה
בְּחַיָּיו:
וְגַם־הַנֶּפֶשׁ לֹא תִמָּלֵא. בְּתָמִיהָ כְּלוֹמַר, וְזֶה אֲפִלּוּ תַּאֲוָתוֹ לֹא מִלֵּא בַּהֲנָאָה מֵעֶטֶת, כְּמוֹ,
תְּמַלְאֵמוֹ נַפְשִׁי", לְשׁוֹן הַשָּׂגַת תַּאֲוָה. וַאֲחֵרִי שֶׁכֵּן הוּא":

Verse 8

מַה־יּוֹתֵר. לוֹ בְּחָכְמָתוֹ מִשֶּׁאֵם הָיָה כְּסִיל:
מַה־לָּעָנִי. חֹסֶרוֹן מִן הֶעָשִׁיר שֶׁאֵין לוֹ קוֹרַת רוּחַ? גַּם הוּא יוֹדֵעַ לַהֲלֹךְ בָּאֹרֶךְ אֵצֶל
הַחַיִּים. דָּבָר אַחֵר: וְגַם הַנֶּפֶשׁ לֹא תִמָּלֵא לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁהֲרֵי לֹא עָשָׂה מַעֲשִׂים טוֹבִים
בְּחַיָּיו:

Verse 9

טוֹב מַרְאֵה עֵינַיִם מֵהֲלַךְ־נָפֶשׁ. טוֹב הָיָה וְהֻכְשַׁר לָזֶה לִרְאוֹת עָשְׂרוֹ לְמַרְאֵה עֵינָיו מִמַּאֲכָל
וּמִשְׁתֶּה הַהוֹלֵךְ בְּנָפֶשׁ.
דָּבָר אַחֵר: טוֹב מַרְאֵה עֵינַיִם מֵהֲלַךְ־נָפֶשׁ. טוֹב הָיָה לָזֶה וְהֻכְשַׁר לָלֶכֶת אַחַר עֵינָיו לִגְזֹל
וְלַעֲשֹׁק מֵהִלּוּךְ נַפְשׁוֹ, שֶׁלֹּא נָתַן לֵב הֵיכָן נַפְשׁוֹ תֵּלֵךְ כְּשֶׁמֵּת,
גַּם־זֶה הֶבֶל. הוּא הַנִּיתָּן לָרְשָׁעִים:

Verse 10

מַה־שֶּׁהָיָה כְּבָר נִקְרָא שְׁמוֹ. חֻשְׁבוֹת וּגְדֻלָּה שֶׁהָיְתָה לוֹ בְּחַיָּיו, "כְּבָר נִקְרָא שְׁמוֹ", כְּלוֹמַר,
כְּבָר הָיָה וְעָבַר יָצָא לוֹ שֵׁם בִּשְׁרָרָה, וְעַתָּה חָלַף, וְנוֹדָע שֶׁהוּא אָדָם וְלֹא אֵל, וְסוֹפוֹ שֶׁמֵּת,
וְלֹא יוּכַל לָדוּן עִם מַלְאֲךְ הַמָּוֶת שֶׁהוּא תַּקִּיף מִמֶּנּוּ:

Verse 11

כִּי יֵשׁ־דְּבָרִים הַרְבֵּה. שֶׁנִּתְעַסֵּק בָּהֶן בְּחַיָּיו, כִּשְׂחוֹק הַמְּלָכִים, קֶפִּים וּפִילִים וַאֲרָיוֹת, הַכֹּל
הִרְבָּה לוֹ וּמַה־יִּוָּתֵר לוֹ מִשֶּׁמֵּת:

Verse 12

כִּי מִי־יוֹדֵעַ. כִּי מִי אֲשֶׁר יוֹדֵעַ מַעֲשִׂים טוֹבִים, וּמַה לָּאָדָם לַעֲשׂוֹת בְּחַיָּיו, שֶׁיִּהְיוּ טוֹבִים לוֹ לָעוֹלָם הָאָרֹךְ:
מִסְפַּר יְמֵי־חַיֵּי הֶבְלוֹ. שֶׁהֵם מְעַט מִסְפָּר:
וְיַעֲשֵׂם. לְאוֹתָם מַעֲשִׂים בְּשָׁעָה מֻעֶטֶת שֶׁהוּא חַי, שֶׁהִיא זְמַן קָצֵר כְּצֵל עוֹף הָעוֹבֵר, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה, "כַּצֵּל" סְתָם, וְלֹא פֵּרַשׁ אִם צֵל דָּקָל אִם צֵל כּוֹתֶל, שֶׁהֵם קְבוּעִים, כְּבָר פֵּרְשׁוּ דָּוִד אָבִיו, "יָמָיו כְּצֵל עוֹבֵר", זֶהוּ צְלוֹ שֶׁל עוֹף הַפּוֹרֵחַ, כַּךְ נִדְרָשׁ בַּמִּדְרָשׁ:
אֲשֶׁר מִי־יַגִּיד לָאָדָם. בַּמֶּה יִתְקַיֵּם הוֹן שֶׁקִּבֵּץ מֵעֹשֶׁק לְבָנָיו אַחֲרָיו תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ:

Chapter 7

Verse 1

טוֹב שֵׁם מִשֶּׁמֶן טוֹב. יָפֶה לְאָדָם שֵׁם טוֹב מִשֶּׁמֶן טוֹב. וּבְיוֹם הַמָּוֶת טוֹב הַשֵּׁם מִיּוֹם הִוָּלְדוֹ לְכַךְ הֻקַּשׁ שֵׁם טוֹב לְשֶׁמֶן יוֹתֵר מִשְּׁאָר מַשְׁקִיו, שֶׁהַשֶּׁמֶן אַתָּה נוֹתֵן לְתוֹכוֹ מַיִם, וְהוּא צָף וְעוֹלֶה וְנִכָּר, אֲבָל שְׁאָר מַשְׁקִים, אַתָּה נוֹתֵן לְתוֹכָן מַיִם, וְהֵם בּוֹלְעִים.
טוֹב שֵׁם מִשֶּׁמֶן טוֹב. שֶׁמֶן טוֹב יוֹרֵד לְמַטָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כַּשֶּׁמֶן הַטּוֹב. .. יוֹרֵד עַל הַזָּקָן".
שֵׁם טוֹב עוֹלֶה לְמַעְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַאֲגַדְּלָה שְׁמֶךָ". שֶׁמֶן טוֹב לְשָׁעָה, וְשֵׁם טוֹב לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "יִהְיֶה שְׁמוֹ לְעוֹלָם". שֶׁמֶן טוֹב הוֹלֵךְ מִקִּיטוֹן לְטַרְקְלִין וְלֹא יוֹתֵר, וְשֵׁם טוֹב לְסוֹף הָעוֹלָם. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בְּרַבִּי סִימוֹן: "מָצִינוּ בַּעֲלֵי שֶׁמֶן טוֹב נִכְנְסוּ לִמְקוֹם חַיִּים וְיָצְאוּ שְׂרוּפִים, וְהֵם נָדָב וַאֲבִיהוּא שֶׁנִּמְשְׁחוּ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה, וּמָצִינוּ בַּעֲלֵי שֵׁם טוֹב שֶׁנִּכְנְסוּ לִמְקוֹם הַמִּיתָה וְיָצְאוּ חַיִּים, חֲנַנְיָה, מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה, שֶׁיָּצְאוּ מִכִּבְשַׁן הָאֵשׁ:
וְיוֹם הַמָּוֶת מִיּוֹם הִוָּלְדוֹ. נוֹלָדָה מְרָיָם, אֵין הַכֹּל יוֹדְעִין מָה הִיא. מֵתָה, נִסְתַּלְּקָה הַבְּאֵר. וְכֵן אַהֲרֹן בְּעֵמּוּד עָנָן, וְכֵן מֹשֶׁה בְּמָן:

Verse 2

טוֹב לָלֶכֶת אֶל בֵּית אֵבֶל. מִדָּה הַנּוֹהֶגֶת בַּחַיִּים וּבַמֵּתִים:
מִלֶּכֶת אֶל בֵּית מִשְׁתֶּה. שֶׁהִיא מִדָּה שֶׁאֵינָהּ נוֹהֶגֶת אֶלָּא בַּחַיִּים:
בַּאֲשֶׁר הוּא סוֹף כָּל הָאָדָם. בִּשְׁבִיל שֶׁהָאֵבֶל הוּא סוֹף כָּל הָאָדָם. סוֹפוֹ שֶׁל כָּל אָדָם לָבוֹא לְיֵדֵי כָּךְ. לְפִיכָךְ, הַחַי יִתֵּן אֶל לִבּוֹ, כָּל מַה שֶּׁאֶגְמֹל חֶסֶד עִם הַמֵּת, אֶצְטָרֵךְ אֲנִי שֶׁיִּגְמְלוּ לִידֵי כָּךְ בְּמוֹתִי, דְּיַדֵּל יְדֻלוֹנִיהּ, דְּיִטְעַן יְטֻעֲנוֹנִיהּ, דְּיִסְפֹּד יְסְפְּדוּנִיהּ, דְּיַלֵּוֵה יְלַוּנִיהּ.
דָּבָר אַחֵר: בַּאֲשֶׁר הוּא סוֹף כָּל הָאָדָם. שֶׁהַמִּיתָה הִיא סוֹף כָּל יְמֵי הָאָדָם, וְאִם לֹא עַכְשָׁיו גּוֹמֵל לוֹ חֶסֶד, לֹא יִגְמֹל לוֹ עוֹד, אֲבָל בֵּית הַמִּשְׁתֶּה, זְמָנוֹ וְלֹא הָלַךְ, יוּכַל לוֹמַר לוֹ:
סוֹפְךָ שֶׁיִּוָּלֵד לְךָ בֵּן, וְשָׁם אֶהְיֶה עִמָּךְ, תָּבֹא לָךְ שִׂמְחַת בִּנְךָ וְשָׁם אֵלֶךְ":
וְהַחַי יִתֵּן אֶל לִבּוֹ. הַדָּבָר הַזֶּה, שֶׁאִם לֹא עַכְשָׁיו יִגְמֹל לוֹ חֶסֶד, לֹא יִגְמֹל לוֹ עוֹד:

Verse 3

טוֹב כַּעַס מִשְּׂחוֹק. מִי שֶׁרוֹדֶפֶת מִדַּת הַדִּין אֲחָרָיו, אַל יִצְטַעֵר. טוֹב הָיָה לָהֶם לְדוֹר הַמַּבּוּל אִם הָרְאָם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא פָּנִים זְעוּמוֹת עַל עֲבֵרוֹת שֶׁבָּדָם, מִשְּׂחוֹק שֶׁשָּׂחַק עִמָּהֶם, שֶׁאִלּוּ הָרְאָה לָהֶם קִימְעָא רוֹעַ פָּנִים, הָיוּ חוֹזְרִים לְמוּטָב. טוֹב הָיָה לַאֲדוֹנֵיהוּ אִם עָצָבוֹ אָבִיו עַל כָּל עֲבֵרָה שֶׁהָיָה עוֹשֶׂה, מִשְּׂחוֹק שֶׁהֶרְאָה לוֹ וּבְסוֹף נֶהֱרַג עָלָיו:
וְיֹטַב לֵב. יַהֲפֹךְ לֵב הָאָדָם לְהֵיטִיב דְּרָכָיו:

Verse 4

לֵב חֲכָמִים בְּבֵית אֵבֶל. מְחֻשָּׁבְתָּם עַל יוֹם הַמִּיתָה:
וְלֵב כְּסִילִים בְּבֵית שִׂמְחָה. אֵינוֹ חָרֵד מִיּוֹם הַמִּיתָה וְלִבָּם בָּרִיא כְּאוֹלָם:

Verse 5

Verse 6

כִּי כְקוֹל הַסִּירִים. עֲצֵי קוֹצִים, אשפינ"ט בְּלַעַ"ז
תַּחַת הַסִּיר. תַּחַת סִיר נְחשֶׁת הַכָּפוּי עַל תַּבְעֵרַת קוֹצִים, וְהֵם מְקַשְׁקְשִׁים לְתוֹכָהּ. אָמַר רַבִּי
יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: כָּל קִיסָּיָא, כַּד אִינּוּן דָּלְקִין, לִית קָלְהוֹן אָזִיל. בְּרַם, הָלֵּין סִירָתָא,
קָלְהוֹן אָזִיל, לְמֵימָר, אַף אֲנָן מִן קִיסָּיָא. מוֹדִיעִים שֶׁאַף אָנוּ מִן הָעֹצִים, וְיֵשׁ צוֹרֶךְ
בָּנוּ. אַף הַכְּסִילִים מַרְבִּים דְּבָרִים, לוֹמַר: "גַּם אָנוּ מִן הַחֲשׁוּבִים
וְגַם זֶה הָבֶל. וְעָמָל הוּא, שֶׁמָּסַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַבְּרִיּוֹת לִהְיוֹת יְגֵעִים וּמְקַנְתְּרִים
בָּהֶם:

Verse 7

כִּי הָעשֹׁק יְהוֹלֵל חָכָם. כְּשֶׁהַכְּסִיל מְקַנְתֵּר אֶת הֶחָכָם, מְעַרְבֵּב דַּעְתּוֹ, וְגַם הוּא נִכְשָׁל. דָּתָן
וַאֲבִירָם קִנְתְּרוּ אֶת מֹשֶׁה, לוֹמַר: "יֵרַע ה' עֲלֵיכֶם וְיִשְׁפֹּט וְגו'", וְיִעְרְבְּבוּהוּ וְאִבְּדוּ אֶת
לִבּוֹ, וְגָרְמוּ לוֹ שֶׁהִקְפִּיד כְּנֶגֶד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְאָמַר, "וְהַצֵּל לֹא הִצַּלְתָּ אֶת עַמֶּךָ",
וְנֶעֱנַשׁ בַּדָּבָר, שֶׁהֻשִׁיבוֹ, "עַתָּה תִּרְאֶה", וְלֹא תִּרְאֶה בְּמִלְחֶמֶת ל"א מְלָכִים
לֵב מַתָּנָה. שֶׁהִיא מַתָּנָה לְאָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר, "כִּי ה' יִתֵּן חָכְמָה",
עשֹׁק. לְשׁוֹן רִיב וְקִנְתּוּרִין. יֵשׁ פָּנִים אֲחֵרִים מַפְרִידִין הַמִּקְרָאוֹת זוּ מִזּוּ וְ"כִי" הָאֲמוּר
בְּרֹאשׁ הַמִּקְרָא מוֹכִיחַ שֶׁמְּחֻבָּר לַמִּקְרָא שֶׁלְּפָנָיו:

Verse 8

טוֹב אַחֲרִית דָּבָר מֵרֹאשִׁיתוֹ. כְּמַשְׁמָעוֹ, בְּרֹאשִׁית הַדָּבָר, אֵין אָנוּ יוֹדְעִים מַה יִּהְיֶה בְּסוֹפוֹ,
אֲבָל כְּשֶׁאַחֲרִית טוֹב, נִגְמַר בְּטוֹב.
דָּבָר אַחֵר: טוֹב אַחֲרִית דָּבָר מֵרֹאשִׁיתוֹ. בִּזְמַן שֶׁהוּא מֵרֹאשִׁיתוֹ טוֹב, שֶׁנִּתְכַּוְּנוּ לְטוֹבָה
כְּשֶׁהִתְחִילוּ בּוֹ. רַבִּי מֵאִיר הָיָה קָאֵים וְדָרִישׁ כּוּלֵּיהּ מִלְּתָא בְּאֶלְיְשָׁע בֶּן אֲבוּיָה בְּמִדְרַשׁ
קֹהֶלֶת:
אֶרֶךְ רוּחַ. הַמַּאֲרִיךְ רָגְזוֹ, וְאֵינוֹ מְמַהֵר לָרִיב:

Verse 9

אַל תְּבַהֵל. אַל תְּמַהֵר:

Verse 10

אַל תֹּאמַר מֶה הָיָה שֶׁהַיָּמִים וְגו'. אַל תִּתְמַהּ עַל הַטּוֹבָה שֶׁהָיְתָה בָּאָה עַל הַצַּדִּיקִים
הָרִאשׁוֹנִים, כְּדוֹר הַמִּדְבָּר וְדוֹרוֹ שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ וְדוֹרוֹ שֶׁל דָּוִד
כִּי לֹא מֵחָכְמָה שָׁאַלְתָּ. שֶׁהַכֹּל לְפִי זְכוּת הַדּוֹרוֹת

Verse 11

טוֹבָה חָכְמָה וְגו'. חָכְמָתָם עָמְדָה לָהֶם עִם נֶחֱלַת זְכוּת אֲבוֹתָם, כִּי טוֹבָה הִיא הַחָכְמָה
וְיֹתֵר לְרֹאֵי הַשָּׁמֶשׁ. יִתְרוֹן הִיא הַחָכְמָה לְכָל הַבְּרִיּוֹת
לְרֹאֵי הַשָּׁמֶשׁ. הֵן כָּל הַבְּרִיּוֹת, כְּדִתְנַן: "הַנּוֹדֵר מֵרוֹאֵי הַחַמָּה אָסוּר אַף בְּסוּמִין. לֹא
נִתְכַּוְּנוּ זֶה אֶלָּא בְּמִי שֶׁהַחַמָּה רוֹאָה אוֹתוֹ:

Verse 12

כִּי בְצֵל הַחָכְמָה בְּצֵל הַכֶּסֶף. כָּל מִי שֶׁיֶּשְׁנוֹ בְּצֵל הַחָכְמָה יֶשְׁנוֹ בְּצֵל הַכֶּסֶף, שֶׁהַחָכְמָה גּוֹרֶמֶת
לְעשֶׁר שֶׁיָּבוֹא:
וְיִתְרוֹן דַּעַת הַחָכְמָה תְּחַיֶּה בְּעָלֶיהָ. וְעוֹד הַחָכְמָה יְתֵרָה עַל הַכֶּסֶף, שֶׁהַחָכְמָה תְּחַיֶּה בְּעָלֶיהָ

Verse 13

רְאֵה אֶת מַעֲשֵׂה הָאֱלֹהִים. הֵיאַךְ הוּא מְתַקֵּן, הַכֹּל לְפִי הַפְּעֻלָּה שֶׁל אָדָם: גַּו עֻוֵּל לַצַּדִּיקִים,
גֵּיהִנֹּם לָרְשָׁעִים. רְאֵה לְךָ בְּאֵיזֶה תִּדְבָּק
כִּי מִי יוּכַל לְתַקֵּן. לְאַחַר מִיתָה אֶת הַדָּבָר אֲשֶׁר עִוְּתוֹ בְּחַיָּיו

Verse 14

בְּיוֹם טוֹבָה הֱיֵה בְטוּב. בְּיוֹם שֶׁיֵּשׁ בְּיָדְךָ לַעֲשׂוֹת טוֹבָה, הֱיֵה בְעוֹשֵׂי הַטּוֹבָה

וּבְיוֹם רָעָה רְאֵה. כְּשֶׁתָּבוֹא הָרָעָה עַל הָרְשָׁעִים, אַתָּה תִּהְיֶה מִן הָרוֹאִים, שֶׁנֶּאֱמַר, "וְיָצְאוּ
וְרָאוּ בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים וְגו'", וְלֹא תִּהְיֶה מִן הַנִּרְאִים: "וְהָיוּ דֵרָאוֹן לְכָל בָּשָׂר":
גַּם אֶת זֶה לְעֻמַּת זֶה. הַטּוֹבָה וּשְׂכַר פְּעֻלָּתָהּ לְעֻמַּת הָרָעָה וּשְׂכַר פְּעֻלָּתָהּ:
שֶׁלֹּא יִמְצָא הָאָדָם אַחֲרָיו מְאוּמָה. לְהַרְהֵר אַחֲרָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא:

Verse 15

יֵשׁ צַדִּיק אֹבֵד בְּצִדְקוֹ. אַף עַל פִּי שֶׁהוּא אוֹבֵד, עוֹדְנוּ עוֹמֵד בְּצִדְקוֹ. מַעֲשֶׂה בְּיוֹסֵף בֶּן
פְּנָחָס הַכֹּהֵן שֶׁעָלְתָה נִימָא בְרַגְלוֹ. קָרְאוּ לְרוֹפֵא לַחֲתוֹךְ רַגְלוֹ. אָמַר לַיהּ: "כְּשֶׁאַתָּה מַגִּיעַ
לְחוּט הַשַּׁעֲרָה, הוֹדִיעֵנִי". וְכֵן עָשָׂה, קָרָא לְחוּנְיָא בְּנוֹ, אָמַר לוֹ: "בְּנִי, עַד כַּאן הָיִיתָ
חַיָּב לְטַפֵּל בִּי. מִכַּאן וְאֵילֵךְ אֵין אַתָּה חַיָּב לְטַפֵּל בִּי, שֶׁאֵין כֹּהֵן מִטַּמֵּא לְאֵבֶר מִן הַחַי
מֵאֲבִיו:

Verse 16

אַל תְּהִי צַדִּיק הַרְבֵּה. כְּשָׁאוּל, שְׁדָמָה לְהְיוֹת צַדִּיק וְרַחֵם עַל הָרְשָׁעִים:
וְאַל תִּתְחַכָּם יוֹתֵר. לָדוֹן קַל וָחֹמֶר שֶׁל שְׁטוּת, וּמַה עַל נֶפֶשׁ אַחַת אָמְרָה תוֹרָה, הֲבֵא עֶגְלָה
עֲרוּפָה, וְכוּ':

Verse 17

אַל תִּרְשַׁע הַרְבֵּה. אֲפִלּוּ רָשַׁעְתָּ מְעַט, אַל תּוֹסִיף לְהַרְשִׁיעַ:
לָמָּה תָמוּת בְּלֹא עִתֶּךָ. כְּשָׁאוּל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיָּמָת שָׁאוּל בְּמַעֲלוֹ אֲשֶׁר מָעַל" בְּנֹב עִיר הַכֹּהֲנִים
וּבַעֲמָלֵק:

Verse 18

טוֹב אֲשֶׁר תֶּאֱחֹז בָּזֶה וְגו'. אֱחוֹז בְּצֶדֶק וּבְרָשַׁע. אִם אָמַר הַנָּבִיא הַצַּדִּיק דָּבָר שֶׁהוּא דוֹמֶה
לְרָשַׁע, כְּגוֹן שֶׁאָמַר שְׁמוּאֵל לְשָׁאוּל, אַל יַקֵּל בְּעֵינֶיךָ לְפַקֵּפֵק בּוֹ:
וְיֵצֵא אֶת כֻּלָּם. יְדֵי שְׁנֵיהֶם, יְקַיֵּם הַצֶּדֶק וְהָרָשַׁע כְּהִלְכָתָן:

Verse 19

הַתְכָּמָה תָּעֹז לָךְ. לְפִי שֶׁאָמַר, "אַל תִּרְשַׁע הַרְבֵּה", אִם רָשַׁעְתָּ מְעַט, אַל תּוֹסִיף עָלָיו, אֶלָּא
פַּשְׁפֵּשׁ בְּמַעֲשֶׂיךָ וּתְהֵא תוֹהֵא עַל הַחֵטְא, אָמַר, "הַתְכָּמָה תָּעֹז לָךְ", שֶׁהִיא יוֹעֶצְתּוֹ לָשׁוּב
בִּתְשׁוּבָה:
מֵעֲשָׂרָה שַׁלִּיטִים. מָצִינוּ בְיֹאשִׁיָּהוּ שֶׁהֵעִיד עָלָיו הַכָּתוּב, "וְכָמֹהוּ לֹא הָיָה לְפָנָיו מֶלֶךְ
וְגו'". הֲרֵי עָמְדָה לוֹ תָּכְמָתוֹ, שֶׁפִּשְׁפֵּשׁ בְּמַעֲשָׂיו וְטוֹב לוֹ מֵעֲשָׂרָה מְלָכִים שֶׁהִרְשִׁיעוּ וְלֹא
שָׁבוּ מִדַּרְכָּם:
אֲשֶׁר הָיוּ בָּעִיר. בִּירוּשָׁלַיִם: רַחֲבָם, אֲבִיָּה, אֲחַזְיָה, יוֹאָשׁ אַחֲרֵי מוֹת יְהוֹיָדָע, אֲמַצְיָה,
עָזָר, מְנַשֶּׁה, אָמוֹן, יְהוֹיָקִים, צִדְקִיָּהוּ:

Verse 20

כִּי אָדָם אֵין צַדִּיק בָּאָרֶץ. לְפִיכָךְ, צָרִיךְ לְפַשְׁפֵּשׁ בְּמַעֲשָׂיו:

Verse 21

גַּם לְכָל הַדְּבָרִים וְגו'. לְפִי שֶׁמְּדַבֵּר בְּשָׁאוּל שֶׁקִּבֵּל לְשׁוֹן הָרַע עַל נוֹב עִיר הַכֹּהֲנִים,
וְעָלָיו נֶאֱמַר: "אַל תִּרְשַׁע הַרְבֵּה", אָמַר: "גַּם לְכָל הַדְּבָרִים וְגו'", אֲשֶׁר יְדַבְּרוּ אֵלֶיךָ
הוֹלְכֵי רָכִיל, אַל תִּתֵּן לִבְּךָ לְקַבְּלָן:
אֲשֶׁר לֹא תִשְׁמַע אֶת עַבְדְּךָ מְקַלְלֶךָּ. אֵין טוֹב אֲשֶׁר תַּטֶּה אָזְנְךָ לִשְׁמוֹעַ אֶת עַבְדְּךָ מְקַלְלֶךָּ
דָּבָר אַחֵר: מֵעֲשָׂרָה שַׁלִּיטִים. אֵלּוּ עֲשָׂרָה דְּבָרִים הַמְחַבְּרִים אֶת הָאָדָם: שְׁתֵּי עֵינָיו מָרְאִין
אוֹתוֹ דִּבְרֵי עֲבֵרָה. שְׁתֵּי אָזְנָיו מַשְׁמִיעִין אוֹתוֹ דְּבָרִים בְּטֵלִים. שְׁתֵּי יָדָיו שֶׁגּוֹזֵל וְחוֹמֵס
בָּהֶן. שְׁתֵּי רַגְלָיו שֶׁמּוֹלִיכִין אוֹתוֹ לְדַבֵּר עֲבֵרָה. וּפִיו וְלִבּוֹ.
דָּבָר אַחֵר: הַתְכָּמָה תָּעֹז לָךְ. זֶה נֹחַ. מֵעֲשָׂרָה שַׁלִּיטִים. מֵעֲשָׂרָה דוֹרוֹת שֶׁלְּפָנָיו
דָּבָר אַחֵר: לָךְ. זֶה אַבְרָהָם. מֵעֲשָׂרָה שַׁלִּיטִים. מֵעֲשָׂרָה דוֹרוֹת שֶׁלְּפָנָיו
דָּבָר אַחֵר: לָךְ. זֶה יוֹסֵף. מֵעֲשָׂרָה שַׁלִּיטִים. אֵלּוּ אֶחָיו
דָּבָר אַחֵר: לָךְ. זֶה מֹשֶׁה. מֵעֲשָׂרָה שַׁלִּיטִים. עֲשָׂרָה דְּבָרִים הַמְּשַׁמְּשִׁין אֶת הַגּוּף עַל יְדֵי
מַאֲכָל: מִן פּוּמָא לְוֶשְׁטָא וּמִן וֶשְׁטָא לְכַרְסָא וְכוּ' כִּדְאִיתָא בְּמִדְרַשׁ קֹהֶלֶת. וְתָכְמָתוֹ עָמְדָה לוֹ

לְמִשֶּׁהּ שֶׁלֹּא נִצְטַוֵּךְ לְמַאֲכָל אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לָיְלָה. כָּל הַפָּנִים הַלָּלוּ בַּמִּדְרָשׁ, וְאֵינִי
".יָכוֹל לְיַשֵּׁב עֲלֵיהֶן מִקְרָא שֶׁלְּאַחֲרָיו: "כִּי אָדָם אֵין צַדִּיק בָּאָרֶץ

Verse 22

Verse 23

כָּל זֹה נִסֵּיתִי בַחָכְמָה מוֹסָב עַל מִקְרָאוֹת שֶׁלְּמַטָּן (סְפָרִים אֲחֵרִים: וְלֹא) וְעַל שֶׁלְּמַעְלָן:
נִסֵּיתִי בַחָכְמָה. בַּתּוֹרָה:
אָמַרְתִּי אֶחְכָּמָה. לָדַעַת אֶת הַחָכְמָה:
וְהִיא רְחוֹקָה מִמֶּנִּי. וּמָה הִיא זוֹ?:

Verse 24

רָחוֹק מַה שֶּׁהָיָה. אֶת הַדְּבָרִים הָרְחוֹקִים שֶׁהָיוּ בִּיצִירַת בְּרֵאשִׁית:
וְעָמֹק עָמֹק הוּא "מִי יִמְצָאֶנּוּ", שֶׁאֵין לִי רְשׁוּת לְהַרְהֵר בָּהֶן, מַה לְמַעְלָה וּמַה לְמַטָּה, מַה
לְפָנִים וּמַה לְאָחוֹר: וְעוֹד:

Verse 25

סַבּוֹתִי. לָדַעַת וְלָתוּר וּלְבַקֵּשׁ חָכְמַת פָּרָשַׁת פָּרָה אֲדֻמָּה וְחֶשְׁבּוֹן קֵץ הַגְּאֻלָּה:
וְלָדַעַת רֶשַׁע כֶּסֶל. לַעֲמֹד עַל סוֹף דַּעְתָּהּ שֶׁל אַפִּיקוֹרְסוּת וְסִכְלוּת הוֹלֵלוֹת, מְעֹרָב וּמְשֻׁעְמָם
שֶׁבָּהּ:

Verse 26

וּמוֹצֵא אֲנִי מַר מָמֶוֶת. שֶׁהִיא קָשָׁה מֵעֲשָׂרָה דְבָרִים הַקָּשִׁים שֶׁנִּבְרְאוּ בָעוֹלָם, כְּדְאִיתָא בְּבָבָא
בַּתְרָא בְּ"הַשֻּׁתָּפִין". "וּמוֹצֵא אֲנִי מַר" וְקָשָׁה מִמֶּנָּה "אֶת הָאִשָּׁה", זוּ הַמִּנּוּת:
"וַחֲרָמִים לִבָּהּ. לְשׁוֹן מִכְמֹרֶת, כְּמוֹ, "יְגֹרֵהוּ בְחֶרְמוֹ וְיַאַסְפֵהוּ בְּמִכְמַרְתּוֹ":
אֲסוּרִים יָדֶיהָ. וּמְשֻׁחֲזָקָה בְּאָדָם, הֲרֵי הוּא כְּנִקְשָׁר בְּקִשּׁוּרֵי עֲבוֹתוֹת
אֲסוּרִים. שֵׁם דָּבָר שֶׁל קְשׁוּרִים, כְּמוֹ "וַיְמַסּוּ אֲסוּרָיו", קִשּׁוּרָיו. וְכֵן פֵּרְשׁוּ מְנַחֵם:

Verse 27

רְאֵה זֶה מָצָאתִי אָמְרָה קֹהֶלֶת אַחַת לְאַחַת לִמְצֹא חֶשְׁבּוֹן. כָּל הַמִּצְוֹת שֶׁהַצַּדִּיקִים עוֹשִׂים
וְהָעֲבֵרוֹת שֶׁהָרְשָׁעִים עוֹבְרִים נִמְנִים לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אַחַת אֶל אַחַת עַד שֶׁמִּצְטָרְפוֹת
לְחֶשְׁבּוֹן גָּדוֹל. כַּךְ פֵּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה:
אָמְרָה קֹהֶלֶת. אָמְרָה קְבוּצַת הַחָכְמָה, וְאָמְרָה נַפְשִׁי הַמַּשְׂכֶּלֶת הַמְקַבֶּצֶת הַחָכְמָה
קֹהֶלֶת. לְשׁוֹן נְקֵבָה הִיא, וּכְשֶׁהוּא אוֹמְרוֹ בִּלְשׁוֹן זָכָר, מוֹסָב עַל הַקּוֹבֵצָהּ, וְהוּא שְׁלֹמֹה.
וּבַמִּדְרָשׁ מָצִינוּ: אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה בֶּן אֶלְעָזָר: רוּחַ הַקֹּדֶשׁ פְּעָמִים מְשִׂיחָה בִּלְשׁוֹן זָכָר,
וּפְעָמִים מְשִׂיחָה בִּלְשׁוֹן נְקֵבָה. כָּתוּב אֶחָד אוֹמֵר "עֶזְרִי וּמְפַלְטִי אַתָּה", וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר
"עֶזָרְתִּי וּמְפַלְטִי אַתָּה". כָּתוּב אֶחָד אוֹמֵר "מְבַשֵּׂר מַשְׁמִיעַ שָׁלוֹם", וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר "קוֹל
מְבַשֶּׂרֶת צִיּוֹן":

Verse 28

אֲשֶׁר עוֹד בִּקְשָׁה נַפְשִׁי. לְבַד אֵלֶּה הָאֲמוּרִים לְמַעְלָה שֶׁבִּקַּשְׁתִּים וְלֹא מָצָאתִים, בִּקְשָׁה עוֹד
נַפְשִׁי כְּשֹׂרָה בָּנָשִׁים וְלֹא מָצָאתִי, כִּי כֵן דַּעְתָּן קַלָּה עֲלֵיהֶן:
אָדָם אֶחָד מֵאֶלֶף מָצָאתִי. בְּנוֹהֵג שֶׁבָּעוֹלָם, אֶלֶף נִכְנָסִים לְמִקְרָא, אֵין יוֹצְאִים מֵהֶם לְהַצְלִיחַ
שְׁרוּיִם לְמִשְׁנָה אֶלָּא מֵאָה, וְאוֹתָם מֵאָה שֶׁנִּכְנְסוּ לְמִשְׁנָה, אֵין יוֹצְאִים מֵהֶם לִגְמָרָא אֶלָּא
עֲשָׂרָה, וְאוֹתָן עֲשָׂרָה שֶׁנִּכְנָסִין לִגְמָרָא, אֵין מַצְלִיחַ מֵהֶם אֶלָּא אֶחָד לְהוֹרָאָה, הֲרֵי אֶחָד
מֵאֶלֶף:
וְאִשָּׁה בְּכָל אֵלֶּה. אֲפִלּוּ בְּאֶלֶף, לְכַךְ אַתָּה צָרִיךְ לְהִזָּהֵר בָּהּ:

Verse 29

לְבַד רְאֵה זֶה מָצָאתִי. שֶׁבָּאָה לְעוֹלָם תַּקָּלָה עַל יָדָהּ:
אֲשֶׁר עָשָׂה. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הָאָדָם הָרִאשׁוֹן יָשָׁר:

וְהֵמָּה. מִשֶּׁנִּזְדַּוְּגָה לוֹ חַוָּה אִשְׁתּוֹ וְנַעֲשׂוּ שְׁנַיִם וְנִקְרְאוּ "הֵמָּה":
בִּקְשׁוּ חִשְׁבֹּנוֹת רַבִּים. מְזִמּוֹת וּמַחֲשָׁבוֹת שֶׁל חֵטְא. כַּךְ נִדְרָשׁ בַּמִּדְרָשׁ:

Chapter 8

Verse 1

מִי כְהֶחָכָם. מִי בָעוֹלָם חָשׁוּב כְּאָדָם חָכָם?
וּמִי יוֹדֵעַ פֵּשֶׁר דָּבָר. פִּשְׁרוֹן שֶׁל דָּבָר. כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ בְּדָנִיֵּאל, מִתּוֹךְ חָכְמָתוֹ, שֶׁהָיָה חָכָם בְּיִרְאַת שָׁמַיִם, נִתְגַּלּוּ לוֹ רָזֵי פִּשְׁרִיוֹן. מִי כְמֹשֶׁה, עוֹשֶׂה פְּשָׁרִים בֵּין יִשְׂרָאֵל לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם?
וְעֹז פָּנָיו יְשֻׁנֶּא. מִשְּׁאָר הַבְּרִיּוֹת עַד כִּי יָרְאוּ "מִגֶּשֶׁת אֵלָיו" "כִּי קָרַן עוֹר פָּנָיו":

Verse 2

אֲנִי פִּי מֶלֶךְ שְׁמֹר. לְפִיכָךְ, אֲנִי צָרִיךְ וְנָכוֹן לִשְׁמֹר פִּי מַלְכּוֹ שֶׁל עוֹלָם, שֶׁהִיא הַטּוֹבָה שֶׁבְּכֻלָּן:
וְעַל דִּבְרַת שְׁבוּעַת אֱלֹהִים. שֶׁנִּשְׁבַּעְנוּ לוֹ בְּחוֹרֵב לִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו.
דָּבָר אַחֵר: אֲנִי נָכוֹן לִשְׁמֹר פִּי מַלְכֵי הָאֻמּוֹת הַמּוֹשְׁלִים בָּנוּ בְּגָלְגָלִיּוֹת וְאַרְנוֹנִיּוֹת. וְעַל דִּבְרַת שְׁבוּעַת אֱלֹהִים. וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַעֲבִירֻנוּ אֶת הַשְּׁבוּעָה שֶׁנִּשְׁבַּעְנוּ לַמָּקוֹם.
וְעַל דִּבְרַת. וְאֵצֶל דִּבְרַת שְׁבוּעַת אֱלֹהִים אֶשְׁמֹר פִּי הַמְּלָכִים. וְכֵן מָצִינוּ בַּחֲנַנְיָה, מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה, שֶׁאָמְרוּ לִנְבוּכַדְנֶצַּר, "וְאָמְרִיו לְמַלְכָּא, נְבוּכַדְנֶצַּר לָא חַשְׁחִין אֲנַחְנָא עַל דְּנָה פִּתְגָם לַהֲתָבוּתָךְ". אִם מַלְכָּא, לָמָּה נְבוּכַדְנֶאצַּר? וְאִם נְבוּכַדְנֶאצַּר, לָמָּה מַלְכָּא? אֶלָּא כַּךְ אָמְרוּ לוֹ: "לָךְ אֲנוּ אוֹמְרִים דְּאַתְּ מַלְכָּא לָנוּ לַעֲבוֹדָה וּמְסִים לְגֶלְגָּלִיּוֹת, אַךְ עַל דְּנָא שֶׁאַתְּ אוֹמֵר עֲלָנָא לַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה נְבוּכַדְנֶאצַּר אַתְּ, וְלֹא מֶלֶךְ":

Verse 3

אַל תִּבָּהֵל מִפָּנָיו תֵּלֵךְ. אַל תְּהִי נִבְהָל לוֹמַר שֶׁתֵּלֵךְ וְתִבְרַח מִפָּנָיו לְמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ שַׁלִּיט שָׁם, שֶׁבְּכָל מָקוֹם הוּא שַׁלִּיט:
אַל תַּעֲמֹד בְּדָבָר רָע. אַל תַּעֲמִיד עַצְמְךָ עוֹסֵק בְּדְבָרִים רָעִים:
כִּי כָּל אֲשֶׁר יַחְפֹּץ. לְהַפְרַע מִמְּךָ, רִשּׁוּת וְיֹכֶלֶת בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת:

Verse 4

בַּאֲשֶׁר דְּבַר מֶלֶךְ שִׁלְטוֹן. בְּשֶׁבִּיל אֲשֶׁר דְּבַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹשֵׁל הוּא, וּמִי יֹאמַר לוֹ מַה תַּעֲשֶׂה. וְאִם שׁוֹמֵר מִצְוָה אַתָּה, לֹא תֵדַע דָּבָר רָע וְלֹא תְבוֹאֶךָ:

Verse 5

וְעֵת וּמִשְׁפָּט יֵדַע לֵב חָכָם. הֶחָכָם יוֹדֵעַ שֶׁיֵּשׁ עֵת קָבוּעַ לִפְקוּדַת רָשָׁעִים, וּמִשְׁפָּטִים יֵשׁ לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁסּוֹפוֹ לְהִפָּרַע מֵהֶם. מִשְׁפָּט יוסטיצ"א בְּלַעַ"ז, וְהִיא הַפֶּרְעָנוּת:

Verse 6

כִּי לְכָל חֵפֶץ. שֶׁהָאָדָם עוֹשֶׂה חֶפְצוֹ וְעוֹבֵר עַל דָּת, יֵשׁ עֵת לְהִפָּרַע, וּמִשְׁפָּט וּפֶרְעָנוּת מוּכָנֶת:
כִּי רָעַת הָאָדָם רַבָּה עָלָיו. כַּאֲשֶׁר רַבָּה רָעַת הָאָדָם וּפְאָתוֹ גְּדוֹשָׁה, אָז בָּאָה פְּקֻדָּתוֹ, וְ"כִי" מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן "כַּאֲשֶׁר", כְּמוֹ, "כִּי יִהְיֶה לָהֶם דָּבָר בָּא אֵלַי":

Verse 7

כִּי אֵינֶנּוּ יֹדֵעַ מָה שֶּׁיִּהְיֶה. כְּשֶׁהָרָשָׁע עוֹבֵר עֲבֵרָה, אֵינֶנּוּ נוֹתֵן לִבּוֹ לָמָּה עָשָׂתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַבִיאוֹ בְּמִשְׁפָּט, וְאוֹי לוֹ בְּכַךְ:
כִּי כַּאֲשֶׁר יִהְיֶה. הַפֶּרְעָנוּת, מִי יַגִּיד לוֹ לְהַמְלִךְ בּוֹ וְלִטֹּל בּוֹ עֵצָה וְלִטֹּל רְשׁוּת, כִּי פֶּתַע פִּתְאוֹם יְבוֹאֶנּוּ:

Verse 8

אֵין אָדָם שֹׁלִיט בָּרוּחַ. בְּרוּחוֹ וְיִצְרוֹ שֶׁל שְׁלוּחוֹ שֶׁל מָקוֹם, לִכְלוֹא וְלִמְנֹעַ מִמֶּנּוּ אֶת הָרוּחַ
שֶׁבְּגוּפוֹ שֶׁלֹּא יִטְלֶנּוּ מַלְאַךְ הַמָּוֶת:
וְאֵין שִׁלְטוֹן. שֶׁל שׁוּם מֶלֶךְ נִיכָּר בְּיוֹם מוֹתוֹ. בְּכָל מָקוֹם אַתָּה מוֹצֵא "וַיָּמָת דָּוִד",
וּבְיוֹם מוֹתוֹ "וַיִּקְרְבוּ יְמֵי דָוִד לָמוּת", וְלֹא הֶזְכֵּר הַמַּלְכוּת כַּאן:
וְאֵין מִשְׁלַחַת בַּמִּלְחָמָה. זוּ לֵאמֹר: "אֶשְׁלַח בְּנִי אוֹ עַבְדִּי בְּמָקוֹמִי":

Verse 9

אֶת כָּל זֶה רָאִיתִי. הָאָמוּר לְמָעְלָה:
וְנָתוֹן אֶת לִבִּי לְכָל מַעֲשֶׂה. וְגַם לְכָל מַעֲשֶׂה בְנֵי אָדָם נָתַתִּי אֶת לִבִּי, וְרָאִיתִי עֵת אֲשֶׁר
שָׁלַט אָדָם בַּחֲבֵרוֹ וְגָבַר עָלָיו, וְסוֹפוֹ נֶהֱפַךְ לְרָעָתוֹ. עֶמְלָק נִתְגַּבֵּר עַל יְשָׂרָאֵל, וְסוֹפוֹ
וְאַחֲרִיתוֹ עֲדֵי אֹבֵד". וְכֵן פַּרְעֹה, וְכֵן נְבוּכַדְנֶאצַּר, וְכֵן סַנְחֵרִיב:

Verse 10

וּבְכֵן. וְאָז:
רָאִיתִי רְשָׁעִים קְבֻרִים. בִּנְבוּאָה זוּ רָאִיתִי רְשָׁעִים קְבוּרִים. שֶׁהָיוּ רְאוּיִם לְהִטָּמֵן בֶּעָפָר,
שֶׁהָיוּ נִבְזִים בֵּין שְׁאָר אֻמּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר עֲלֵיהֶם "זֶה הָעָם לֹא הָיָה". וְשָׁלְטוּ בְּבֵיתוֹ שֶׁל
הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא מָקוֹם קָדוֹשׁ, וּבְלָכְתָּם מִשָּׁם אֶל אַרְצָם, הָיוּ מִשְׁתַּבְּחִים בְּעִירָם אֲשֶׁר
כָּךְ וְכָךְ עָשׂוּ בְּבֵיתוֹ מָקוֹם. אַל תִּקְרֵי "וְיִשְׁתַּכְּחוּ", אֶלָּא "וְיִשְׁתַּבְּחוּ". כַּךְ דָּרְשׁוּהוּ
רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, וּלְעִנְיַן הַשִּׁכְחָה כַּךְ נִדְרָשׁ בָּאַגָּדָה: וְסוֹפָם שֶׁיִּשְׁתַּכַּח שְׁמָם וְזִכְרָם
מִן הָעִיר עַצְמָהּ אֲשֶׁר כֵּן עָשׂוּ בָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר "וְקִבַּצְתִּי אֶת כָּל הַגּוֹיִם.. . אֶל עֵמֶק יְהוֹשָׁפָט".
בְּמָקוֹם שֶׁנֶּאֱצוּ לְפָנָיו, יִפָּרַע מֵהֶם, וְכֵן הוּא אוֹמֵר "ה' בָּעִיר צַלְמָם תִּבְזֶה
גַּם זֶה. אֶחָד מִן הַהֶבְלִים שֶׁנִּמְסְרוּ לְעוֹלָם לְיַגֵּעַ אֶת הַבְּרִיּוֹת, שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא
מְמַהֵר לְהִפָּרַע מֵעוֹשֵׂי הָרָעָה, וְהַבְּרִיּוֹת סוֹבְרִים, אֵין דִּין וְאֵין דַּיָּן:

Verse 11

אֲשֶׁר אֵין נַעֲשָׂה פִּתְגָם. מִשְׁפָּט מַעֲשֶׂה הָרָעָה מְהֵרָה, שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְמַהֵר לְהִפָּרַע
מֵעוֹשֵׂי הָרָעָה, וְעַל כֵּן הֵם סוֹבְרִים אֵין דִּין, וּמָלֵא לִבָּם בְּקִרְבָּם לַעֲשׂוֹת רָע:

Verse 12

אֲשֶׁר חֹטֶא וְגו'. לְפִי שֶׁרוֹאִים שֶׁהַחוֹטֵא עוֹשֶׂה רָע מְאַת אֲלָפִים וְרִבּוֹאוֹת וּמַאֲרִיךְ לוֹ הַקָּדוֹשׁ
בָּרוּךְ הוּא, וְאֵינוֹ נִפְרָע מִמֶּנּוּ:
מְאַת. מִקְרָא קָצֵר, וְדָבוּק לְפָנָיו, לוֹמַר מְאַת יָמִים, מְאַת שָׁנִים, מְאַת אֶלֶף, וְכֵן
וּשְׁכֻרַת". מִקְרָא קָצֵר, וְחָסֵר שְׁכֻרַת כַּעַס, וְלֹא מִיָּיִן כִּשְׁאָר שִׁכְרוּת:
כִּי גַּם יוֹדֵעַ אָנִי. כִּי אַף בְּכָל זֹאת, שֶׁאֵינוֹ מְמַהֵר לְהִפָּרַע מִן הָרְשָׁעִים וְלִהְיוֹת הֶפְרֵשׁ בֵּין
צַדִּיקִים לִרְשָׁעִים, יוֹדֵעַ אָנִי שֶׁסּוֹף כָּל אֶחָד וְאֶחָד לִטֹּל שְׂכָרוֹ, וְלִירֵאָיו יִהְיֶה טוֹב:

Verse 13

וְטוֹב לֹא יִהְיֶה לָרָשָׁע. לְפִי אֲשֶׁר אֵינֶנּוּ יָרֵא לִפְנֵי הָאֱלֹהִים:

Verse 14

יֵשׁ הֶבֶל. דָּבָר הַמַּהֲבִיל אֶת הַבְּרִיּוֹת:
אֲשֶׁר יֵשׁ צַדִּיקִים. שֶׁמַּגִּיעַ אֲלֵיהֶם רָעָה כְּמַעֲשֵׂה הָרְשָׁעִים וְיֵשׁ רְשָׁעִים שֶׁמַּגִּיעַ אֲלֵיהֶם טוֹבָה
כְּמַעֲשֵׂה הַצַּדִּיקִים. אָמַרְתִּי שֶׁגַּם זֶה אֶחָד מִן הַהֶבְלִים הַנּוֹהֲגִים בָּעוֹלָם. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ
לְצַד אַחֵר בְּמַסֶּכֶת הוֹרָיוֹת, וְאֵינוֹ מְיֻשָּׁב לִי עַל שִׁיטַת דִּבּוּר שֶׁסִּיֵּם הֵמָּכָם לוֹמַר שֶׁגַּם זֶה
הֶבֶל:

Verse 15

אֶת הַשִּׂמְחָה. שֶׁיֵּהָא שָׂמֵחַ בְּחֶלְקוֹ וְעוֹסֵק בְּפִקּוּדִים יְשָׁרִים מְשַׂמְּחֵי לֵב, וְלֹא יֵהָא שָׂטוּף אַחַר
הַרְבּוֹת הוֹן בְּנֶשֶׁךְ וּבְמַרְבִּית וְגָזֵל. כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ שָׂמֵחַ בְּחֶלְקוֹ וְשָׂטוּף אַחַר הַמָּמוֹן, בָּא
לִידֵי עֲבֵרוֹת גָּזֵל וְאוֹנָאָה וְרִבִּית, וְשֶׁאֵינוֹ שָׂמֵחַ בְּחֶלְקוֹ לְעִנְיַן אַהֲבַת אִשְׁתּוֹ, שָׂטוּף אַחֲרֵי
הַנָּשִׁים לְהַרְהֵר אַחַר אֵשֶׁת אִישׁ:

לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת. מִמַּה שֶׁמָּנַן לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְלִשְׁמֹחַ בְּחֶלְקוֹ. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: כָּל אֲכִילָה
וּשְׁתִיָּה שֶׁבְּקֹהֶלֶת אֵינָהּ אֶלָּא תַּלְמוּד תּוֹרָה, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר "לְכוּ שִׁבְרוּ וֶאֱכֹלוּ וְגוֹ'":
וְהוּא יִלְוֶנּוּ. יִתְחַבֵּר עִמּוֹ, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר "וְהָלַךְ לְפָנֶיךָ צִדְקֶךָ":
יְמֵי חַיָּיו אֲשֶׁר נָתַן לוֹ הָאֱלֹהִים. יַעֲשֶׂה כַּדַּ, וְסוֹף הַמִּקְרָא מוּסָב עַל רֹאשׁוֹ, וּמִקְרָא מְסֹרָס
הוּא: אֵין טוֹב לָאָדָם יְמֵי חַיָּיו אֲשֶׁר נָתַן לוֹ הָאֱלֹהִים כִּי אִם לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת וְלִשְׁמֹחַ,
וְהוּא יִלְוֶנּוּ בַּעֲמָלוֹ:

Verse 16

כַּאֲשֶׁר נָתַתִּי אֶת לִבִּי. אֵין "כַּאֲשֶׁר" זֶה מְשַׁמֵּשׁ לְשׁוֹן דִּגְמָא, כְּמוֹ "כַּאֲשֶׁר עָשָׂה כֵּן יֵעָשֶׂה",
אֶלָּא לְשׁוֹן זְמַן, כְּמוֹ "כַּאֲשֶׁר בָּא יוֹסֵף", "כַּאֲשֶׁר כִּלּוּ לֶאֱכֹל וְגוֹ'", אַף זֶה כֵּן, כְּשֶׁהָיִיתִי
נוֹתֵן לִבִּי "לָדַעַת וְלָתוּר, וְגוֹ'," "אָז וְרָאִיתִי אֶת כָּל מַעֲשֵׂה הָאֱלֹהִים":
שֶׁנָּה בְּעֵינָיו אֵינֶנּוּ רֹאֶה. הַרָּשָׁע הַשָּׁטוּף אַחַר הַמָּמוֹן וְהָעֲרָיוֹת:

Verse 17

וְרָאִיתִי אֶת כָּל מַעֲשֵׂה הָאֱלֹהִים. שֶׁמָּסַר לַבְּרִיּוֹת:
כִּי לֹא יוּכַל הָאָדָם לִמְצוֹא וְגוֹ'. אֵין הַבְּרִיּוֹת יְכוֹלִין לַעֲמוֹד עַל סוֹף דְּרָכָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ
בָּרוּךְ הוּא מַה שֶּׁכַּר כָּל הַמַּעֲשֶׂה שֶׁנַּעֲשָׂה תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ, שֶׁרוֹאִין רְשָׁעִים מַצְלִיחִים וְצַדִּיקִים
יוֹרְדִים:
בְּשֶׁל אֲשֶׁר יַעֲמֹל הָאָדָם לְבַקֵּשׁ. בְּשֶׁבִּיל אֲשֶׁר רָאִיתִי הַרְבֵּה עֲמֵלִים לְבַקֵּשׁ וְלִמְצוֹא אֶת סוֹף
הַמִּדָּה וְאֵינָן יְכוֹלִין:
וְגַם אִם יֹאמַר הֶחָכָם. שֶׁהוּא יוֹדֵעַ לֹא יוּכַל. שֶׁהֲרֵי מֹשֶׁה רַבֵּינוּ ע"ה לֹא עָמַד עַל הַדָּבָר
בְּאוֹמְרוֹ "הוֹדִעֵנִי נָא אֶת דְּרָכֶךָ":

Chapter 9

Verse 1

וְלָבוּר. וּלְבָרֵר:
אֶת כָּל זֶה. בֵּרַרְתִּי וְהִבְחַנְתִּי:
אֲשֶׁר הַצַּדִּיקִים וְהַחֲכָמִים וַעֲבָדֵיהֶם בְּיַד הָאֱלֹהִים. הוּא עוֹזְרָם וְהוּא שׁוֹפְטָם, כְּדֵי לְהֵיטִיבָם
בְּאַחֲרִיתָם:
וְעָבָדֵיהֶם. הֵם תַּלְמִידֵיהֶם, מְשַׁמְּשֵׁיהֶם. הוֹלְכֵי אוֹרְחוֹתָם
גַּם אַהֲבָה גַּם שִׂנְאָה. אֵין יוֹדְעִין שְׁאָר הַבְּרִיּוֹת, וְאֵין מַכִּירִין לָתֵת לִבָּם בַּמֶּה יֶאֱהֲבוּ
לַמָּקוֹם וּבַמֶּה הֵם שְׂנוּאִים:
הַכֹּל לִפְנֵיהֶם. לִפְנֵי הַצַּדִּיקִים וְהַחֲכָמִים:

Verse 2

הַכֹּל כַּאֲשֶׁר לַכֹּל. הַכֹּל נוֹתְנִים לִלְבָּם כַּאֲשֶׁר מַגִּיעַ לְכָל אָדָם מִקְרֶה אֶחָד, וְיוֹדְעִים שֶׁסּוֹף
דָּבָר לָתֵת לְכָל אִישׁ כְּדַרְכּוֹ:
מִקְרֶה אֶחָד. וְיוֹדְעִים שֶׁסּוֹף הַכֹּל צַדִּיק וַאֲשֶׁר רָשָׁע, לָמוּת, וּמִקְרֶה אֶחָד יֵשׁ בָּעוֹלָם הַזֶּה
לַכֹּל. כָּל זֶה יוֹדְעִים וְאַף עַל פִּי כֵן, בּוֹחֲרִים לָהֶם דֶּרֶךְ הַטּוֹב, לְפִי שֶׁיּוֹדְעִים שֶׁיֵּשׁ
הֶפְרֵשׁ בֵּינֵיהֶם לְעוֹלָם הַבָּא:
לַצַּדִּיק. כְּגוֹן נֹחַ:
וְלָרָשָׁע. פַּרְעֹה נְכֹה, זֶה נִצְלַע וְזֶה נִצְלַע:
לַטּוֹב. זֶה מֹשֶׁה:
וְלַטָּהוֹר. זֶה אַהֲרֹן:
וְלַטָּמֵא. אֵלּוּ הַמְרַגְּלִים. אֵלּוּ אָמְרוּ שְׁבָחָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְאֵלּוּ אָמְרוּ גְּנוּתָהּ. אֵלּוּ לֹא
נִכְנְסוּ לָאָרֶץ, וְאֵלּוּ לֹא נִכְנְסוּ לָאָרֶץ. הֲרֵי מִקְרֶה אֶחָד לָהֶם:
וְלַזֹּבֵחַ. זֶה יְהוֹשֻׁעַ, שֶׁנֶּאֱמַר, "וַיִּזְבַּח יְהוֹשֻׁעַ":
וְלַאֲשֶׁר אֵינֶנּוּ זֹבֵחַ. זֶה אַחְאָב שֶׁבִּטֵּל אֶת יְשַׁרְאֵל מִלַּעֲלוֹת לְרֶגֶל. זֶה מֵת בְּחֻצִּים, וְזֶה מֵת
בְּחֻצִּים:
כַּטּוֹב. זֶה דָּוִד:
כַּחֹטֵא. זֶה נְבוּכַדְנֶאצַּר. זֶה בָּנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, וְזֶה הֶחֱרִיבוֹ. זֶה מָלַךְ מ' שָׁנָה, וְזֶה מָלַךְ
מ' שָׁנָה:
הַנִּשְׁבָּע. זֶה צִדְקִיָּהוּ שֶׁנִּשְׁבַּע לַשֶּׁקֶר, שֶׁנֶּאֱמַר, "וְגַם נְבוּכַדְנֶאצַּר מָרַד אֲשֶׁר הִשְׁבִּיעוֹ וְגוֹ'":

כַּאֲשֶׁר שְׁבוּעָה יֵרֵא. זֶה שִׁמְשׁוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר, "וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם שִׁמְשׁוֹן, הִשָּׁבְעוּ לִי פֶּן תִּפְגְּעוּן בִּי אַתֶּם." לָמַדְנוּ שֶׁהָיְתָה שְׁבוּעָה חֲמוּרָה לוֹ. זֶה מֵת בְּנִקּוּר עֵינַיִם, וְזֶה מֵת בְּנִקּוּר עֵינָיִם. עַל כֵּן:

Verse 3

לֵב בְּנֵי אָדָם מָלֵא רָע. שֶׁאוֹמְרִים, אֵין דִּין פֵּרָעוֹת לָרְשָׁעִים. אֵין הַכֹּל אֶלָּא לְפִי הַמִּקְרֶה, פְּעָמִים לַצַּדִּיק, וּפְעָמִים לָרָשָׁע:
וְאַחֲרָיו אֶל הַמֵּתִים. וְסוֹפָן יוֹרְדִין לְגֵיהִנֹּם:

Verse 4

כִּי מִי אֲשֶׁר יֵחֻבַּר אֶל כָּל הַחַיִּים, יֵשׁ בְּטָחוֹן. כִּי בְעוֹדוֹ בַּחַיִּים, אֲפִילוּ הוּא רָשָׁע וְנִתְחַבֵּר לָרְשָׁעִים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר, "אֶל כָּל הַחַיִּים" אֲפִילוּ לָרְשָׁעִים, יֵשׁ בְּטָחוֹן, שֶׁמָּא יָשׁוּב לִפְנֵי מוֹתוֹ:
כִּי לְכֶלֶב חַי הוּא טוֹב מִן הָאַרְיֵה הַמֵּת. וּשְׁנֵיהֶם רְשָׁעִים. טוֹב הָיָה לוֹ לִנְבוּזַרְאֲדָן, שֶׁהָיָה עֶבֶד רָשָׁע וְנִתְגַּיֵּר שֶׁלֹּא הִקְדִּימַתּוּ מִיתָה, מִנְּבוּכַדְנֶאצַּר רַבּוֹ שֶׁנִּקְרָא אַרְיֵה, שֶׁנֶּאֱמַר, "עָלָה אַרְיֵה מִסֻּבְּכוֹ". וּמֵת בְּרָשְׁעוֹ בְּגֵיהִנֹּם, וְעַבְדּוֹ בְּגַן עֵדֶן. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ לְעִנְיַן מְחַתְּכִין אֶת הַנְּבֵלָה לִפְנֵי הַכְּלָבִים בְּשַׁבָּת, וּמֵת הַמּוּטָל בַּחַמָּה, אָסוּר לְטַלְטְלוֹ אֶלָּא אִם כֵּן הֵנִיחוּ עָלָיו תִּינוֹק אוֹ כְּכָר:

Verse 5

כִּי הַחַיִּים יוֹדְעִים שֶׁיָּמֻתוּ. וְאוּלַי יָשִׁיבוּ אֶל לִבָּם יוֹם הַמִּיתָה וְיָשׁוּבוּ מִדַּרְכָּם, אֲבָל מֻשָּׂמוּ, אֵינָם יוֹדְעִים מְאוּמָה, וְאֵין עוֹד לָהֶם שְׂכַר פְּעֻלָּה שֶׁיַּעֲשׂוּ מִן הַמִּיתָה וְאֵילָךְ, אֶלָּא מִי שֶׁטָּרַח בְּעֶרֶב שַׁבָּת יֹאכַל בְּשַׁבָּת:

Verse 6

גַּם אַהֲבָתָם. שֶׁאָהֲבוּ פֶּתִי וְלָצוֹן:
גַּם שִׂנְאָתָם. שֶׁשָּׂנְאוּ דַּעַת:
גַּם קִנְאָתָם. שֶׁהִקְנִיאוּ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּמַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם:
וְחֵלֶק אֵין לָהֶם וְגוֹ' בְּכֹל אֲשֶׁר נַעֲשָׂה וְגוֹ'. לֹא הוֹעִיל לָהֶם זְכוּת בֵּן וּבַת לְאוֹתָן רְשָׁעִים שֶׁעָבְדוּ עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וְאֵין לָהֶם כַּפָּרָה לְאַחַר מִיתָה:

Verse 7

לֵךְ אֱכֹל בְּשִׂמְחָה. אֲבָל אַתָּה הַצַּדִּיק, שֶׁכְּבָר רָצָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַעֲשֶׂיךָ הַטּוֹבִים וְתִזְכֶּה לָעוֹלָם הַבָּא, "לֵךְ אֱכֹל בְּשִׂמְחָה":

Verse 8

בְּכָל עֵת יִהְיוּ בְגָדֶיךָ לְבָנִים. הַתְקֵן עַצְמְךָ בְּכָל שָׁעָה בְּמַעֲשֶׂה טוֹב, שֶׁאִם תָּמוּת הַיּוֹם, תִּכָּנֵס בְּשָׁלוֹם. וּמָשָׁל שְׁלֹמֹה הֶחָכָם אֶת הַדָּבָר הַזֶּה לְאָדָם שֶׁהִזְמִינוּ הַמֶּלֶךְ לְיוֹם סְעוּדָה וְלֹא קָבַע לוֹ זְמָן. אִם הָכָם הוּא אוֹ פִקֵּחַ, מִיָּד מְכַבֵּס כְּסוּתוֹ וְרוֹחֵץ וְסָךְ, וְכֵן עֵת מָטָר, עַד עֵת יִקָּרֵא אֶל הַסְּעוּדָה יִהְיוּ כָל שָׁעָה בְּגָדָיו לְבָנִים, וְהוּא רָחוּץ וְסָךְ. כַּךְ דָּרְשׁוּהוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת:

Verse 9

רְאֵה חַיִּים עִם אִשָּׁה אֲשֶׁר אָהַבְתָּ. רְאֵה וְהָבֵן לִלְמֹד אוּמָנוּת לְהִתְפָּרֵנֵס מִמֶּנּוּ, עִם תַּלְמוּד תּוֹרָה אֲשֶׁר בְּיָדֶךָ:
כִּי הוּא חֶלְקְךָ בַּחַיִּים. אִם עָשִׂיתָ כֵּן, יִהְיֶה חֶלְקְךָ, זֶה חַיִּים בָּעוֹלָם הַזֶּה, לְהִתְפָּרֵנֵס מִן הָאוּמָנוּת וּבָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁיִּגִּיעַת שְׁנֵיהֶם מַשְׁכַּחַת עָוֹן:

Verse 10

כֹּל אֲשֶׁר תִּמְצָא יָדְךָ לַעֲשׂוֹת. רְצוֹן קוֹנְךָ בְּעוֹד שֶׁאַתָּה בְכֹחֲךָ, עֲשֵׂה
כִּי אֵין מַעֲשֶׂה וְגוֹ' בְּשְׁאוֹל. לְזַכּוֹתְךָ מִשָּׁמּוּת, וְאִם עָשִׂיתָ כֵּן, אֵין לְךָ שׁוּם חֶשְׁבּוֹן בְּשְׁאוֹל שֶׁתִּדְאַג מִמֶּנּוּ. וְכֵן הַמִּקְרָא מְסוֹרָס, כִּי אֵין מַעֲשֶׂה וְדַעַת וְחָכְמָה בְּשְׁאוֹל לָרְשָׁעִים,

וְלֹא חָשְׁבוּן לַצַּדִּיקִים כְּשֶׁיִּתְּנוּ הַחוֹטְאִים דִּין וְחֶשְׁבּוֹן, וְכַד נְדָרָשׁ בַּמִּדְרָשׁ. וְהַבָּא לְפָתְרוֹ
בְּלֹא סֵרוּס, כְּמַשְׁמָעוֹ, פּוֹתֵר חָשְׁבּוֹן לְשׁוֹן מַחֲשָׁבָה, מַה יּוּכַל עוֹד לַעֲשׂוֹת לְהַפְּטֵר מִן הַדִּין:

Verse 11

שַׁבְתִּי וְרָאֹה. כְּמוֹ "זָכוֹר" וואדינ"ט בְּלַעַ"ז:
לֹא לַקְלִים הַמֵּרוּץ. לֹא עָמְדָה לַעֲשָׂהאֵל קַלּוּתוֹ מִשֶּׁהִגִּיעַ פְּקֻדָּתוֹ:
וְלֹא לַגִּבּוֹרִים הַמִּלְחָמָה. לֹא עָמְדָה לְאַבְנֵר גְּבוּרָתוֹ מִשֶּׁהִגִּיעַ יוֹמוֹ:
וְגַם לֹא לַחֲכָמִים לֶחֶם. כְּגוֹן אֲנִי, שֶׁהָיָה לַחְמִי לְיוֹם, "שְׁלֹשִׁים כּוֹר סוֹלֶת וְגוֹמֶר"
וְעַכְשָׁיו "זֶה .. חֶלְקִי מִכָּל עֲמָלִי", מַקֵּל וּמַקֵּידָה:
וְגַם לֹא לַנְּבוֹנִים עֹשֶׁר. כְּגוֹן אִיּוֹב, בַּתְּחִלָּה, "וַיְהִי מִקְנֵהוּ וְגוֹ'". כְּשֶׁבָּאָה שַׂעְתּוֹ, אָמַר,
""חָנֵנִי אַתֶּם רֵעָי:
וְגַם לֹא לַיֹּדְעִים חֵן. הֲרֵי מֹשֶׁה, אֵין יוֹדֵעַ וְנָבוֹן מֵמֶּנּוּ בְּיִשְׂרָאֵל וְלֹא מָצָא חֵן בְּתְפִלָּתוֹ
שֶׁיִּכָּנֵס לָאָרֶץ:
כִּי עֵת וָפֶגַע. כְּמַשְׁמָעוֹ. דָּבָר אַחֵר: כִּי עֵת יִקְרֶה אוֹתָם, וְהַפְּגִיעָה וְהַתְּחָנָה יִהְיוּ רְגִילִין
בָּהֶם שֶׁלֹּא יָבוֹאוּ לַדְּבָרִים הַלָּלוּ:

Verse 12

כַּדָּגִים שֶׁנֶּאֱחָזִים בִּמְצוֹדָה. כְּדָגִים גְּדוֹלִים שֶׁנֶּאֱחָזִים בִּמְצוֹדָה גְּרוּעָה וַחֲלוּשָׁה וּפֵירְשׁוּ
רַבּוֹתֵינוּ: הִיא חַכָּה, שֶׁאֵינָהּ אֶלָּא כְּמִין מַחַט, וְדָג גָּדוֹל נִלְכָּד בָּהּ
כָּהֵם יוּקָשִׁים. בְּמִכְשׁוֹל קָטָן וְחָלָשׁ כְּמוֹ הַמִּצוֹדָה הָרָעָה וְהַפַּח, נִכְשָׁלִים בְּנֵי אָדָם בְּעֵת פְּקֻדַּת
רָעָתָם, כְּשֶׁבָּא עִתָּם לִפּוֹל הָרָעָה עֲלֵיהֶם פִּתְאוֹם בְּמִצוֹדָה רָעָה, מלאוויש"ה בְּלַעַ"ז
כָּהֵם. כְּמוֹתָם:

Verse 13

Verse 14

Verse 15

וְאָדָם לֹא זָכַר. לֹא הָיָה חוֹשְׁבוֹ לִכְלוּם:

Verse 16

וְאָמַרְתִּי אֲנִי. בִּרְאוֹתִי כֵּן "טוֹבָה חָכְמָה מִגְּבוּרָה". וַהֲרֵי חָכְמָתוֹ שֶׁל זֶה בְּזוּיָה לְכֻלָּם,
וְעַכְשָׁיו כֻּלָּם נִמְלְטוּ עַל יָדוֹ.
וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: עִיר קְטַנָּה. זֶה הַגּוּף.
וַאֲנָשִׁים בָּהּ מְעָט. אֵלּוּ אֵבָרָיו שֶׁל אָדָם.
מֶלֶךְ גָּדוֹל. זֶה יֵצֶר הָרַע, שֶׁכָּל אֵבָרָיו מַרְגִּישִׁים בּוֹ.
אִישׁ מִסְכֵּן. זֶה יֵצֶר טוֹב:

Verse 17

בְּנַחַת נִשְׁמָעִים. מְקֻבָּלִים הֵם לַבְּרִיּוֹת:
מִזַּעֲקַת מוֹשֵׁל בַּכְּסִילִים. מֹשֶׁה נִפְטַר זֶה כַּמָּה שָׁנִים, וַעֲדַיִן גְּזֵרוֹתָיו מְקֻבָּלִים עַל יִשְׂרָאֵל,
וְכַמָּה מַלְכֵי אֻמּוֹת גּוֹזְרִין גְּזֵרוֹת עַל יִשְׂרָאֵל, וְאֵין דִּבְרֵיהֶם מִתְקַיְּמִין:

Verse 18

טוֹבָה חָכְמָה מִכְּלֵי קְרָב. חָכְמָתָהּ שֶׁל סֵרַח, שֶׁנֶּאֱמַר, "וַתָּבוֹא הָאִשָּׁה אֶל הָעָם בְּחָכְמָתָהּ", עָמְדָה
לָהֶם יוֹתֵר מִכְּלֵי קְרָב, שֶׁהָיָה בְּיָדָם לְהִלָּחֵם עִם יוֹאָב
וְחוֹטֵא אֶחָד יְאַבֵּד טוֹבָה הַרְבֵּה. אִלּוּלֵי שֶׁהָרָגָה לְשֶׁבַע בֶּן בִּכְרִי, הָיוּ כֻּלָּם אֲבוּדִים עַל
יָדוֹ.
דָּבָר אַחֵר: וְחוֹטֵא אֶחָד יְאַבֵּד טוֹבָה הַרְבֵּה. הֲרֵי שָׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מֻחָצָה מְקֻבָּלִים וּמֻחָצָה
רְשָׁעִים, וּבָא אֶחָד וְחָטָא וַעֲשָׂאָן מְרֻבִּים, נִמְצָא שֶׁהִכְרִיעַ אֶת כֻּלָּם לְחוֹבָה:

Chapter 10

Verse 1

זְבוּבֵי מָוֶת יַבְאִישׁ יַבִּיעַ וְגו'. כְּגוֹן בִּימֵי הַחֹרֶף, שֶׁאֵין בִּזְבוּבִין כֹּחַ, וְהֵם קְרוֹבִים
לָמוּת, גַּם אִם בָּא לְתוֹךְ שֶׁמֶן רוֹקֵחַ וּמִתְעָרֵב בְּבָשָׂמִים, הוּא מַבְאִישׁ, וְהוּא מַעֲלֶה קֶצֶף,
שֶׁקּוֹרִין אשקו"א בְּלַעַ"ז, וְנִרְאֶה בּוֹ כְּמִין אֲבַעְבּוּעוֹת, וְזֶהוּ מַשְׁמָעוֹ שֶׁל "יַבִּיעַ". הֲרֵי
דָּבָר קַל שֶׁהִפְסִיד דָּבָר חָשׁוּב. כַּךְ, יָקָר מֵחָכְמָה וּמִכָּבוֹד הַסְּכָלוּת מְעָט, שֶׁהֲרֵי הִכְרִיעַ אֶת
כֻּלָּם. הֲרֵי שֶׁהָיָה אָדָם זֶה שָׁקוּל בְּמֵאָצָה עֲבֵרוֹת וּמֵאָצָה זְכִיּוֹת, וּבָא וְעָבַר עֲבֵרָה אַחַת
וְהִכְרִיעַתּוּ לְכַף חוֹבָה, נִמְצֵאת סְכָלוּת זֶה שֶׁהוּא דָּבָר מְעָט, יָקָר וְשָׁקוּל וְכָבֵד יוֹתֵר מִכָּל
הַחָכְמָה וְהַכָּבוֹד שֶׁהָיָה בּוֹ, שֶׁהֲרֵי הִכְרִיעַ אֶת כֻּלָּם
יָקָר. לְשׁוֹן כּוֹבֶד. הוּא כָּבֵד וְשָׁקוּל יוֹתֵר מִן הַחָכְמָה שֶׁבּוֹ. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה מוֹשְׁלִים יֵצֶר
הָרַע לִזְבוּבֵי מָוֶת
יַבְאִישׁ יַבִּיעַ. שֵׁם טוֹב, שֶׁהוּא עָרֵב מִשֶּׁמֶן רוֹקֵחַ

Verse 2

לֵב חָכָם לִימִינוֹ. חָכְמָתוֹ מְזֻמֶּנֶת לְהַטּוֹתוֹ אֶל דֶּרֶךְ הַמְיֻמֶּנֶת לְטוֹבָתוֹ
וְלֵב כְּסִיל לִשְׂמֹאלוֹ. לְעַקְּשׁוֹ מִן הַדֶּרֶךְ הַמְיֻמֶּנֶת שֶׁהִיא תִּפְאֶרֶת וְנוֹחָה לוֹ

Verse 3

וְאָמַר לַכֹּל סָכָל הוּא. בַּהֲלִיכָתוֹ וּבְדִבּוּרוֹ, הַכֹּל מַכִּירִין שֶׁהוּא שׁוֹטֶה

Verse 4

אִם רוּחַ הַמּוֹשֵׁל. מוֹשֵׁל הָעוֹלָם תַּעֲלֶה עָלֶיךָ לְדַקְדֵּק אַחֲרֶיךָ בְּמִדַּת הַדִּין
"מְקוֹמְךָ אַל תַּנַּח. מִדָּתְךָ הַטּוֹבָה אַל תַּנַּח, לוֹמַר לוֹ: "מַה יוֹעִיל צִדְקָתִי לִי
כִּי מַרְפֵּא. דִּקְדּוּקֵי הַדִּין בְּיִסּוּרִין הַבָּאִין עָלֶיךָ, מַרְפֵּא הוּא לַעֲוֹנוֹתֶיךָ, וְיַנִּיחַ לְךָ
חֲטָאִים הַגְּדוֹלִים

Verse 5

כִּשְׁגָגָה שֶׁיָּצָא מִלִּפְנֵי הַשַּׁלִּיט. דּוֹמֶה הוּא לְשַׁלִּיט שֶׁהוֹצִיא דָּבָר שְׁגָגָה מִפִּיו שׁוֹגֵג, וְאֵי
אֶפְשָׁר לַחֲזוֹר, כַּךְ אוֹמֵר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְאֵין לְהָשִׁיב

Verse 6

נִתַּן הַסָּכָל בַּמְּרוֹמִים רַבִּים. זוּ הִיא הָרָעָה שֶׁהִיא כִּשְׁגָגָה שֶׁיָּצָא מִלִּפְנֵי הַשַּׁלִּיט, שֶׁנִּתַּן
הַשְּׁטוּת וְהָרֶשַׁע בְּמְרוֹמֵי גְּבַהּ, שֶׁהִגְבִּיהַּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֶת הַכְּסִילִים וְאֶת הָרְשָׁעִים,
שֶׁאֲנִי רוֹאֶה בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ שֶׁהֵם עֲתִידִים לִפְשֹׁט יָד בְּהֵיכָלוֹ וְלָשׁוּם אוֹתָם אוֹתוֹת
וַעֲשִׂירִים בַּשֶּׁפֶל יֵשְׁבוּ. יִשְׂרָאֵל, שֶׁכָּל הַגְּדֻלָּה וְהַכָּבוֹד שֶׁיֵּשׁ לָהֶם עַכְשָׁיו בְּיָמַי, עֲתִידִים
לֵישֵׁב בַּשֶּׁפֶל, שֶׁנֶּאֱמַר, "יֵשְׁבוּ לָאָרֶץ יִדְמוּ

Verse 7

רָאִיתִי עֲבָדִים עַל סוּסִים. הֵם כַּשְׁדִּים, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם, "זֶה הָעָם לֹא הָיָה". יִתְעַלּוּ לִהְיוֹת
עַל סוּסִים, מוֹלִיכִים אֶת שְׁבוּיֵי יִשְׂרָאֵל אֲסוּרִים בְּקוֹלָרִין
הֹלְכִים כַּעֲבָדִים עַל הָאָרֶץ. לִפְנֵי קְרוֹנִין שֶׁל כַּשְׁדִּים

Verse 8

חֹפֵר גּוּמָּץ. שׁוּחָה
בּוֹ יִפּוֹל. פְּעָמִים שֶׁהוּא נוֹפֵל בּוֹ. כְּלוֹמַר, יֵשׁ לְךָ חוֹרֵשׁ רָעָה וְסוֹפוֹ לָשׁוּב עָלָיו בְּסוֹף,
שֶׁכָּלָה זַרְעוֹ שֶׁל נְבוּכַדְנֶאצַּר עַל יְדֵי כְּלִי בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר, "וְעַל מָרָא שְׁמַיָּא
הִתְרוֹמַמְתָּ"
וּפֹרֵץ גָּדֵר. סְיָג שֶׁל חֲכָמִים, לַעֲבֹר עַל דִּבְרֵיהֶם

יִשְׁכֶּנּוּ נָמָשׁ. מִיתָה בִּידֵי שָׁמָיִם, וּלְפִי שֶׁדִּבֵּר בִּלְשׁוֹן פְּרִיצַת גָּדֵר, הִזְכִּיר בְּתַשְׁלוּמִין לְשׁוֹן
נְשִׁיכַת נָמָשׁ, שֶׁהוּא דָר בְּחוֹרֵי נְקָבֵי כָתְלֵי בָּתִּים פְּרוּצִים:

Verse 9

מַסִּיעַ אֲבָנִים יֶעָצֵב בָּהֶם. מַסִּיעַ אֲבָנִים מִמַּחֲצַבְתָּם בָּהָרִים מְתִיגֵעַ בָּהֶם:
יֶעָצֵב. לְשׁוֹן יְגִיעָה, כְּמוֹ, "בְּעִצָּבוֹן תֹּאכְלֶנָּה". כְּלוֹמַר, כָּל אָדָם לְפִי מְלַאכְתּוֹ עִצְּבוֹנוֹ,
אַף עוֹשֶׂה רָעָה, לְפִי זְרִיעָתוֹ יִקְצוֹר:
וְסָכֶן בָּם. יִתְחַמֵּם בָּהֶם, כְּמוֹ "וּתְהִי לוֹ סֹכֶנֶת". אַף הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה וּבְמִצְוֹת, סוֹפוֹ לֶהָנוֹת
מֵהֶם:

Verse 10

אִם קָהָה הַבַּרְזֶל. חֲרֵבוֹת צוּרִים, שֶׁקָּהָה פִּיהֶם וְחִדּוּדָם:
וְהוּא לֹא פָנִים קִלְקֵל. וְאֵינָם לְטוֹשִׁים וּמְרוּטִים: "לְמַעַן הֱיֹה לָהּ בָּרָק." אַף עַל פִּי כֵן
"וַחֲיָלִים יְגַבֵּר". מַגְבִּיר הוּא בְּמִלְחָמָה אֶת גִּבּוֹרֵי הַחֲיָלִים לְנַצֵּחַ:
וְיִתְרוֹן הַכְשֵׁיר חָכְמָה. וּמַעֲלַת כִּשְׁרוֹן יֵשׁ עוֹד לַחָכְמָה יוֹתֵר מִן הַבַּרְזֶל. אִם תַּלְמִיד חָכָם
מַשְׁחִיר פָּנָיו בְּרָעָב, וְאַתָּה רוֹאֵהוּ מִסְכֵּן בֵּין הָעָשִׁירִים, הַרְבֵּה חֲיָלִים מִתְגַּבְּרִים עַל יָדוֹ.
וְאַל תִּתְמַהּ עַל וָי"ו "וַחֲיָלִים", כִּי הַרְבֵּה וָוִי"ן נוֹפְלִים כֵּן בְּלָשׁוֹן עִבְרִית, כְּמוֹ "אִם
רָאִיתָ גַּנָּב וַתֶּרֶץ עִמּוֹ": "עָזִי וְזִמְרָת יָהּ וַיְהִי לִי לִישׁוּעָה", וְהַרְבֵּה מִפֹּרָשִׁים כָּזֶה:

Verse 11

אִם יִשַּׁךְ הַנָּחָשׁ. אֶת אִישׁ:
בְּלוֹא לָחַשׁ. מֻחֲמֶת שֶׁלֹּא לָחְשׁוֹ הֶחָבֶר שֶׁלֹּא יִשַּׁךְ:
וְאֵין יִתְרוֹן. לֶחָבֶר הָרָשָׁע שֶׁהָיָה רָגִיל לְלָחְשׁוֹ, בְּלֹא לָחַשׁ, כַּךְ, אִם בְּנֵי עִירְךָ נִכְשָׁלִים
בְּאִסּוּרִין מֻחֲמֶת שֶׁאֵין חָכָם דּוֹרֵשׁ לָהֶם וּמְלַמְּדָם אֶת חֻקֵּי הַתּוֹרָה, אֵין יִתְרוֹן לוֹ בִּשְׁתִיקָתוֹ,
וְלֹא יִשְׁתַּכַּר:

Verse 12

דִּבְרֵי פִי חָכָם חֵן. עַל שׁוֹמְעֵיהֶם וְנִשְׁמָעִים לוֹ, וְטוֹב לוֹ שֶׁנּוֹטֵל גְּדֻלָּה עֲלֵיהֶם
וְשִׂפְתוֹת כְּסִיל תְּבַלְּעֶנּוּ. זֶה הַמַּסִּית אֶת חֲבֵרוֹ מִדֶּרֶךְ טוֹבָה, כְּגוֹן בִּלְעָם, שֶׁפָּרַץ גְּדֵרָן שֶׁל
עַכּוּ"ם שֶׁגָּדְרוּ עַצְמָן מִן הָעֲרָיוֹת מִדּוֹר הַמַּבּוּל וְאֵילֵךְ, וְהוּא יָעַץ לָהֶם לִהְיוֹת מַפְקִירִין
בְּנוֹתֵיהֶם לִזְנוּת:

Verse 13

תְּחִלַּת דִּבְרֵי פִיהוּ סִכְלוּת. כְּשֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: "מִי הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה עִמָּךְ"? הָיָה
לוֹ לְהָשִׁיב "ה', אַתָּה יוֹדֵעַ" וְהוּא אָמַר "בָּלָק בֶּן צִפּוֹר מֶלֶךְ מוֹאָב שָׁלַח אֵלָי". כְּלוֹמַר:
אִם בְּעֵינֶיךָ אֲנִי נִבְזֶה, חָשׁוּב אֲנִי בְּעֵינֵי מַלְכֵי הָאָרֶץ
וְאַחֲרִית פִּיהוּ הוֹלֵלוּת. שְׁעָמוּם וְעִרְבּוּב: "לָכָה אִיעָצְךָ" זִמַּת אִוֶּלֶת:

Verse 14

וְהַסָּכָל יַרְבֶּה דְּבָרִים. שֶׁהָיָה מִתְפָּאֵר בְּעַצְמוֹ שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ דַּעַת עֶלְיוֹן:
לֹא יֵדַע הָאָדָם מַה שֶּׁיִּהְיֶה. לוֹ לְאַחַר זְמַן. שֶׁהֲרֵי הָלַךְ לִיטֹּל שְׂכָרוֹ בְּמִדְיָן, וְלֹא יָדַע
שֶׁיִּפּוֹל בֶּחָרֶב.
וּלְפִי פְּשׁוּטוֹ: הַסָּכָל יַרְבֶּה דְּבָרִים. גּוֹזֵר וְאוֹמֵר: "מָחָר אֶעֱשֶׂה כֵן לִפְלוֹנִי", וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ
מַה יִּהְיֶה מָחָר:
וַאֲשֶׁר יִהְיֶה מֵאַחֲרָיו, מִי יַגִּיד לוֹ. כְּלוֹמַר: לֹא סוֹף דָּבָר שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ מַה יִּהְיֶה לְאַחַר
זְמַן, אֶלָּא אַף הַהוֶה עַכְשָׁיו מֵאַחֲרָיו, שֶׁלֹּא כְנֶגֶד עֵינָיו אֶלָּא מֵאֲחוֹרֵי עָרְפּוֹ מֻרְחָק, צָרִיךְ
הוּא שֶׁיְּהֵא מִי יַגִּיד לוֹ:

Verse 15

עֲמַל הַכְּסִילִים תְּיַגְּעֶנּוּ. כְּסִילוּתָם גּוֹרֶם לָהֶם עָמָל הַמְיַגְּעָן, אֲשֶׁר לֹא לָמְדוּ דַרְכֵי מְבוֹאוֹת
הָעִיר וּמְתְיַגְּעִים לְכְנוֹס דֶּרֶךְ פְּתָחִים וּבְצָעֵי הַמַּיִם, וְיָגַע בְּטָבְיעוּת רַגְלָיו בַּבּוֹץ. כְּלוֹמַר:
עֲצָלוּת שֶׁל עוֹזְבֵי הַתּוֹרָה גּוֹרֶם לָהֶם יְגִיעַת עָמָל בְּגֵיהִנֹּם

אֲשֶׁר לֹא יָדַע לָלֶכֶת. אֶל נְתִיב אֱמֶת לִפְרוֹשׂ מִן הָעֲבֵרָה, לְפִי שֶׁלֹּא לָמַד תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר, "נֵר
לְרַגְלִי דְּבָרֶךָ":

Verse 16

אִי לָךְ אֶרֶץ שֶׁמַּלְכֵּךְ. בִּזְמַן שֶׁמַּלְכֵּךְ וְדַיָּנַיִךְ מִתְנַהֲגִים בְּנַעֲרוּת:

Verse 17

בַּגְּבוּרָה וְלֹא בַשְּׁתִי. שֶׁעוֹסְקִין בְּגִבּוּרַת הַחָכְמָה וְהַבִּינָה, וְלֹא בְּשְׁתִיַּת יָיִן:

Verse 18

בַּעֲצַלְתַּיִם יִמַּךְ הַמְּקָרֶה. כְּשֶׁאָדָם מִתְעַצֵּל וְאֵינוֹ מְתַקֵּן הַפְּרִיצָה קְטַנָּה שֶׁבְּתִקְרַת הַבַּיִת:
יִמַּךְ הַמְּקָרֶה. יִשְׁפַּל הַבִּנְיָן הַמְּקָרֶה אֶת הַבַּיִת וְהַמְסַכֵּךְ עָלָיו:
יְדֵלֵף. יְטַפְטֵף דֶּלֶף גְּשָׁמִים, כְּלוֹמַר: כְּשֶׁיִּשָּׂאֵל מִתְעַצְּלִים בַּתּוֹרָה, הֵם נִמְקָים, וּבֵית גְּאוֹן
עֲזָם חָרֵב וּמָךְ:

Verse 19

לְשְׂחוֹק עֹשִׂים לֶחֶם. לְחֶדְוַת מִזְמוּטֵי חֲתָנִים וְכַלּוֹת, עוֹשִׂים סְעוּדָה, וְסָתָם סְעוּדָה גְּדוֹלָה
":קְרוּיָה לֶחֶם, כְּמוֹ דְּאַתְּ אָמַר: "בֵּלְשַׁצַּר מַלְכָּא עֲבַד לֶחֶם רַב
וְיַיִן. מַשְׁקִין בְּסְעוּדָה, אֲשֶׁר יְשַׂמַּח הַחַיִּים:
וְהַכֶּסֶף יַעֲנֶה אֶת הַכֹּל. אִם אֵין כֶּסֶף, אֵין סְעוּדָה. לְפִיכָךְ, לֹא יִתְעַצֵּל אָדָם מִן הַמָּלָאכָה,
כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה לוֹ מַה לְהוֹצִיא:

Verse 20

גַּם בְּמַדָּעֲךָ מֶלֶךְ. אֲפִילּוּ בְּמַחְשְׁבוֹתֶיךָ, בְּלֹא דִבּוּר. "גַּם" אֲפִילּוּ.
מֶלֶךְ אַל תְּקַלֵּל. אַל תַּרְגִּיז לְמַלְכּוֹ שֶׁל עוֹלָם. דָּבָר אַחֵר: כְּמַשְׁמָעוֹ, מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם
עוֹף הַשָּׁמַיִם. נְשָׁמָה הַנְּתוּנָה בְּךָ, שֶׁסּוֹפָהּ לָעוּף עַל הַשָּׁמַיִם:
וּבַעַל כְּנָפַיִם. מַלְאַךְ הַמְּלַוֶּה אוֹתְךָ, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי מַלְאָכָיו יְצַוֶּה לָךְ", וּלְפִי
מַשְׁמָעוֹ, הָעוֹבְרִים וְהַשָּׁבִים. יֵשׁ לְךָ לְזַהֵר מִכָּל בְּרִיָה, שֶׁמָּא יֵשׁ שׁוֹמְעִין וְיַגִּידוּ לַאֲחֵרִים:

Chapter 11

Verse 1

שַׁלַּח לַחְמְךָ עַל פְּנֵי הַמָּיִם. עֲשֵׂה טוֹבָה וָחֶסֶד לְאָדָם שֶׁיֹּאמַר לְךָ לִבְךָ עָלָיו, "אַל תִּרְאֶנּוּ
עוֹד", כְּאָדָם שֶׁמַּשְׁלִיךְ מְזוֹנוֹתָיו עַל פְּנֵי הַמָּיִם:
כִּי בְרֹב הַיָּמִים תִּמְצָאֶנּוּ. עוֹד יָמִים בָּאִים וּתְקַבֵּל תַּשְׁלוּמְךָ. רְאֵה מַה נֶּאֱמַר בְּיִתְרוֹ: "קֹרְאֶן
לוֹ וְיֹאכַל לָחֶם". וְסָבוּר שֶׁהוּא מִצְרִי, וְלֹא יִרְאֶנּוּ עוֹד. מָה הָיָה סוֹפוֹ? נַעֲשָׂה חֲתָנוֹ
וּמָלַךְ עַל יִשְׂרָאֵל, וְהִכְנִיסוֹ תַּחַת כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה, וְזָכוּ בָּנָיו וּבְנֵי בָנָיו לֵישֵׁב בְּלִשְׁכַּת
הַגָּזִית:

Verse 2

תֵּן חֵלֶק לְשִׁבְעָה וְגַם לִשְׁמוֹנָה. חֲלַק מַלַּחְמְךָ וּמִשְׁתְּךָ לְשִׁבְעָה צְרִיכֵי חֶסֶד, חֲלַק עוֹד לִשְׁמוֹנָה
":שֶׁיָּבֹאוּ אַחֲרֵיהֶם, וְאַל תֹּאמַר "דַּי
כִּי לֹא תֵדַע מַה יִּהְיֶה רָעָה. שֶׁמָּא עוֹד בָּאִים וְתִצְטָרֵךְ לְכֻלָּם. אָז תִּנָּצֵל עַל יְדֵי צְדָקָה זוֹ
?מִן הָרָעָה. וְעִם לֹא עַכְשָׁיו, אֵימָתַי
וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ: תֵּן חֵלֶק וְגוֹ'. אֵלּוּ שִׁבְעַת יְמֵי בְּרֵאשִׁית. תֵּן אֶחָד מֵהֶן חֵלֶק לְיוֹצְרֵךְ
לָנוּחַ בְּשַׁבָּת. וְגַם לִשְׁמוֹנָה. אֵלּוּ שְׁמוֹנַת יְמֵי הַמִּילָה.
דָּבָר אַחֵר: תֵּן חֵלֶק לְשִׁבְעָה. קָרְבָּנוֹת צִבּוּר שֶׁל שִׁבְעַת יְמֵי פֶּסַח. וְגַם לִשְׁמוֹנָה. שֶׁל שְׁמוֹנַת
יְמֵי חָג:
כִּי לֹא תֵדַע מַה יִּהְיֶה רָעָה. אִם יֶחֱרַב הַבַּיִת, וְלֹא תַקְרִיבוּ עוֹד, וְיוֹעִילוּ קָרְבָּנוֹת
הָרְאשׁוֹנִים, לְבַטֵּל גְּזֵרָה הָרָעָה:

דָּבָר אַחֵר: כִּי לֹא תֵדַע מַה יִּהְיֶה רָעָה. לֹא יָדַעְתָּ מַה נִּגְזַר עַל הַגְּשָׁמִים בַּחַג. וְיוֹעִילוּ הַקָּרָבָנוֹת, וְיִבָּטְלוּ גְּזֵרוֹת רָעוֹת:

Verse 3

אִם יִמָּלְאוּ הֶעָבִים גֶּשֶׁם. אִם רָאִיתָ עָבִים מְלֵאִים גֶּשֶׁם, יָדַעְתָּ שֶׁסּוֹפָן יָרִיקוּ גִּשְׁמֵיהֶם עַל הָאָרֶץ; בַּמָּקוֹם שֶׁהַטּוֹבָה צוֹמַחַת וְנִכֶּרֶת, שָׁם סוֹפָהּ לָנוּחַ. אַף כֵּן דַּע שֶׁאִם יִפּוֹל עֵץ וְגו', אִם יִשְׁכֹּן אָדָם חָכָם וְצַדִּיק בְּעִיר אוֹ בִמְדִינָה, מְקוֹם שֶׁיִּשְׁכֹּן, שָׁם יִהְיוּ נִכָּרִין מַעֲשָׂיו אַחֲרֵי מוֹתוֹ, וְחָכְמוֹתָיו וּמִדּוֹת תְּרוּמִיּוֹתָיו וְתַשְׁלוּם טוֹבָה לְיוֹשְׁבֵי הַמָּקוֹם עַל מְנָהֲגוֹ הַטּוֹב שֶׁהִדְרִיכָם בְּדֶרֶךְ יְשָׁרָה:
"יִפּוֹל. יִשְׁכֹּן, כְּמוֹ "עַל פְּנֵי כָל אֶחָיו נָפָל":
עֵץ. תַּלְמִיד חָכָם שֶׁמֵּגִין בִּזְכוּתוֹ כָּעֵץ הַמֵּסִיךְ עַל הָאָרֶץ:

Verse 4

שֹׁמֵר רוּחַ. מַמְתִּין וּמְצַפֶּה עַד בֹּא הָרוּחַ:
לֹא יִזְרָע. פְּעָמִים מַמְתִּין וְאֵינוֹ בָּא:
וְרֹאֶה בֶּעָבִים. נוֹתֵן עֵינָיו בֶּעָבִים, וּכְשֶׁרוֹאֶה אוֹתָם קוֹדְרִים, יָרֵא לְקָצוֹר מִפְּנֵי הַגְּשָׁמִים, לְעוֹלָם לֹא יִקְצוֹר, לְפִי שֶׁיָּרֵא תָּמִיד:

Verse 5

כַּאֲשֶׁר אֵינְךָ יוֹדֵעַ וְגו'. כַּעֲצָמִים בְּבֶטֶן הַמְלֵאָה. דְּבָרִים הַנִּסְגָּרִים וְהַנֶּעֱצָרִים בְּבֶטֶן שֶׁהִיא מְלֵאָה וְאַף עַל פִּי שֶׁבּוֹלֶטֶת לְחוּץ. "כַּאֲשֶׁר אֵינְךָ יוֹדֵעַ". הֲרֵי זֶה מִקְרָא מְסוֹרָס, נִדְרָשׁ מִסּוֹפוֹ לְרֹאשׁוֹ. "כַּאֲשֶׁר אֵינְךָ יוֹדֵעַ. .. דֶּרֶךְ הָרוּחַ", כְּלוֹמַר: יְדִיעוֹת שְׁתֵּי אֵלּוּ שָׁוּוֹת. לֹא זוּ גְּלוּיָה לְךָ, וְלֹא זוּ גְּלוּיָה לְךָ. פְּעָמִים אַתָּה סָבוּר לְהַכִּיר בֶּעָבִים שֶׁיָּבֹא הָרוּחַ, וְאֵינוֹ בָּא כָּאן, כִּי עוֹבֵר וְהוֹלֵךְ לוֹ אֶל אֶרֶץ אַחֶרֶת. וַהֲרֵי לָשׁוֹן זֶה כְּמוֹ: "כְּגַן ה' כְּאֶרֶץ מִצְרַיִם": "כַּשּׁפָתָהּ כַּגְּבִרְתָּהּ" "כַּקּוֹנֶה כַּמּוֹכֵר". וּפְעָמִים שֶׁהוּא מַשְׁוֶה מֻקְדָּם לְמְאֻחָר, וּפְעָמִים שֶׁהוּא מְאֻחָר לְמֻקְדָּם, אַף כָּאן לָמַד יְדִיעַת הָרוּחַ מִיְּדִיעַת הַבֶּטֶן, כְּלוֹמַר: אֵין לְךָ לִשְׁמֹר אֶת הָרוּחַ לִרְאוֹת בֶּעָבִים: (הַגָּהָ"ה: עִנְיָן זֶה הוּא מְסוֹרָס בְּדִבְרֵי רַשְׁ"י וּמְהֻפָּךְ, וּצְרִיכִים לְהַגִּיהַ כְּפִי אֲשֶׁר הוּא בַּסְּפָרִים הַמְדֻיָּקִים, וְאָז יוּבַן שַׁפִּיר. וְכַךְ הִיא הַנּוּסְחָא הָאֲמִתִּית:
כַּאֲשֶׁר אֵינְךָ יוֹדֵעַ. הֲרֵי זֶה מִקְרָא מְסוֹרָס, נִדְרָשׁ מִסּוֹפוֹ לְרֹאשׁוֹ: "כַּאֲשֶׁר אֵינְךָ יוֹדֵעַ עֲצָמִים בְּבֶטֶן הַמְלֵאָה, דְּבָרִים הַנִּסְגָּרִים וְהַנֶּעֱצָרִים בְּבֶטֶן הַמְלֵאָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁבּוֹלֶטֶת לְחוּץ, אֵינְךָ יוֹדֵעַ מַה בְּבִטְנָהּ, כַּךְ אֵינְךָ יוֹדֵעַ דֶּרֶךְ הָרוּחַ. כְּלוֹמַר: יְדִיעוֹת שְׁתֵּי אֵלּוּ שָׁוּוֹת (שָׁוות וְכו' מְסֻפָּר שְׁפָתַי חֲכָמִים):
כַּעֲצָמִים. אינקלשירי"ש בְּלַעַ"ז, כְּמוֹ "וְעוֹצֶם עֵינָיו":
כָּכָה לֹא תֵדַע וְגו'. אַף גְּזֵרוֹתָיו שֶׁל מָקוֹם לְעִנְיַן עֲנִיּוּת וַעֲשִׁירוּת כַּךְ עֲלוּמוֹת הֵם מִמֶּךָּ וְלֹא תִמָּנַע מִן הַחֶסֶד לִדְאֹג שֶׁמָּא אֶחְסַר מִנְּכָסַי וְאֶעָנִי. לֹא אֶעֱסֹק בַּתּוֹרָה וְאֶתְבַּטֵּל מִמְּלַאכְתִּי וְאֶעָנִי, לֹא אֶשָּׂא אִשָּׁה וְיִהְיֶה לִי בָּנִים וְאֶצְטָרֵךְ לְהוֹצִיא עֲלֵיהֶם:

Verse 6

בַּבֹּקֶר זְרַע אֶת זַרְעֶךָ וְגו'. אִם לָמַדְתָּ תּוֹרָה בְּיַלְדוּתֶךָ, לְמַד תּוֹרָה בְּזִקְנוּתֶךָ אִם הָיוּ לְךָ תַּלְמִידִים בְּיַלְדוּתֶךָ, יִהְיוּ לְךָ תַּלְמִידִים בְּזִקְנוּתֶךָ נָשָׁאתָ אִשָּׁה בַּת בָּנִים בְּיַלְדוּתֶךָ תְּשָׂא בַּת בָּנִים בְּזִקְנוּתֶךָ. עֲשֵׂה יְלָדִים בְּיַלְדוּתֶךָ, עֲשֵׂה יְלָדִים בְּזִקְנוּתֶךָ:
כִּי אֵינְךָ יוֹדֵעַ אֵי זֶה יִכְשַׁר. אִם תַּלְמִידִים וּבָנִים שֶׁבְּיַלְדוּתֶךָ יִתְקַיְּמוּ לְךָ, אוֹ שֶׁמָּא לֹא יִתְקַיְּמוּ אֶלָּא שֶׁבְּזִקְנוּתֶךָ. מָצִינוּ בְּרַבִּי עֲקִיבָא, שֶׁהָיוּ לוֹ כ"ד אֶלֶף תַּלְמִידִים מִגִּבַּת וְעַד אַנְטִיפְרַס, וְכֻלָּן מֵתוּ מִפֶּסַח וְעַד עֲצֶרֶת, וּבָא אֵצֶל רַבּוֹתֵינוּ שֶׁבַּדָּרוֹם. וּשְׁנָאָה לָהֶם. וּלְעִנְיַן הַבָּנִים מָצִינוּ בְּאִבְצָן: "וּשְׁלֹשִׁים בָּנוֹת שִׁלַּח הַחוּצָה וּשְׁלֹשִׁים בָּנוֹת הֵבִיא לְבָנָיו", וְכֻלָּם מֵתוּ בְּחַיָּיו. וּבְזִקְנוּתוֹ הוֹלִיד אֶת עוֹבֵד וְנִתְקַיֵּם לוֹ:

Verse 7

וּמָתוֹק הָאוֹר. מָתוֹק הִיא אוֹרָהּ שֶׁל תּוֹרָה:
וְטוֹב לָעֵינַיִם לִרְאוֹת אֶת הַשָּׁמֶשׁ. וְאַשְׁרֵי הַתַּלְמִידִים שֶׁעֵינֵיהֶם רוֹאִים הֲלָכָה מְלֻבֶּנֶת וּמְחֻוֶּרֶת עַל בֵּרְיָהּ, כַּךְ נִדְרָשׁ בְּאַגָּדַת תְּהִלִּים:

Verse 8

בְּכֻלָּם יִשְׁמָח. יִהְיֶה שָׂמֵחַ בְּחֶלְקוֹ, וּבִלְבַד שֶׁיִּזְכֹּר יְמֵי הַחֹשֶׁךְ וְיִיטִיב מַעֲשָׂיו שֶׁיִּנָּצֵל מֵהֶם,
וְהֵם יְמֵי מִיתַת עוֹלָם, הֵם יְמֵי הָרְשָׁעִים:
כִּי הַרְבֵּה יִהְיוּ. בְּאוֹתָן הַיָּמִים יוֹתֵר מִימֵי הַחַיִּים:
כָּל שֶׁבָּא. עָלָיו יִהְיֶה הֶבֶל וָחֹשֶׁךְ. יֵשׁ הֶבֶל שֶׁהוּא לְשׁוֹן פֵּרְעָנוּת וְצָרוֹת, כְּמוֹ: "כִּי בַהֶבֶל
בָּא וּבַחֹשֶׁךְ יֵלֵךְ":

Verse 9

שְׂמַח בָּחוּר בְּיַלְדוּתֶךָ. כְּאָדָם שֶׁאוֹמֵר לְעַבְדּוֹ וְלִבְנוֹ: "חֲטָא, חֲטָא, כִּי פַּעַם אַחַת תִּקְלֶה עַל
הַכֹּל. אַף כַּאן הֶחָכָם אָמַר, "שְׂמַח בָּחוּר בְּיַלְדוּתֶךָ.. . וְהַלֵּךְ בְּדַרְכֵי לִבֶּךָ", וּבָטוּחַ תִּהְיֶה
בַּמִּשְׁפָּט "כִּי עַל כָּל אֵלֶּה יְבִיאֲךָ הָאֱלֹהִים" בַּמִּשְׁפָּט:

Verse 10

וְהָסֵר כַּעַס. דְּבָרִים הַמַּכְעִיסִים אֶת הַמָּקוֹם:
וְהַעֲבֵר רָעָה. יֵצֶר הָרָע:
מִבְּשָׂרֶךָ. שֶׁיִּהְיֶה לְךָ לֵב בָּשָׂר:
וְהַשַּׁחֲרוּת. נְעוּרִים, שֶׁרֹאשׁ אָדָם שָׁחוֹר בִּימֵי עֲלוּמָיו:

Chapter 12

Verse 1

וּזְכֹר אֶת בּוֹרְאֶיךָ. תָּמָּן תִּנְיָנָן, עֲקִבְיָא בֶּן מַהֲלַלְאֵל אוֹמֵר: הִסְתַּכֵּל בִּשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים וְכוּ',
וּמִמְּקָרָא זֶה דָּרַשׁ: "וּזְכוֹר אֶת בּוֹרְאֶךָ", שֶׁתְּהֵא דַּיִּן וְחֶשְׁבּוֹן לְפָנָיו. "וּזְכוֹר אֶת בּוֹרְאֶךָ"
קִבְרְךָ, מְקוֹם עָפָר, רִמָּה וְתוֹלָעָה. "וּזְכוֹר בְּאֵרֶךָ", בְּאֵר שֶׁנַּעֲשֵׂת מִמְּקוֹרָהּ, הִיא טָפָה סְרוּחָה
שֶׁל זֶרַע וְשֶׁל לוֹבֶן:
יְמֵי הָרָעָה. יְמֵי הַזִּקְנָה וְהַחֳלָשׁוֹת:

Verse 2

עַד אֲשֶׁר לֹא תֶחְשַׁךְ הַשֶּׁמֶשׁ. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ, זוּ פַּדַּחַת, שֶׁהִיא מְאִירָה וּמַצְהֶבֶת בְּאָדָם בָּחוּר,
וּכְשֶׁמַּזְקִינָת, הִיא מַעֲלַת מָמְטִין וְאֵין מַצְהֶבֶת:
וְהָאוֹר. זֶה הַחוֹטֶם שֶׁהוּא תּוֹאַר קַלַּסְתֵּר פָּנִים:
וְהַיָּרֵחַ. זוּ נְשָׁמָה שֶׁמְּאִירָה לָאָדָם, שֶׁכֵּיוָן שֶׁנִּטְלָה הֵימֶנּוּ, אֵין לוֹ מְאוֹר הָעֵינַיִם:
וְהַכּוֹכָבִים. אֵלּוּ הַלְּסָתוֹת, רוֹמֲנֵי דְאַפֵּי, שֶׁקּוֹרִין פומלי"ש שֶׁל לְחָיַיִם שֶׁמַּצְהִיבִים:
וְשָׁבוּ הֶעָבִים אַחַר הַגָּשֶׁם. תָּבוֹא כְּהֵיית הַמָּאוֹר אַחַר דְּמָעוֹת הַבֶּכִי מִכַּמָּה צָרוֹת שֶׁעָבְרוּ
עָלָיו:

Verse 3

שֹׁמְרֵי הַבַּיִת. אֵלּוּ הַצְּלָעוֹת וְהַכְּסָלִים הַמְגִינִים עַל כָּל הַלַּיְלָה הַגּוּף:
וְהִתְעַוְּתוּ. יֹאחֲזֵם עִוָּוֹת שֶׁקּוֹרִין קראנפ"ף. וְהִתְעַוְּתוּ, אנקרופירונ"ט בְּלַעַ"ז
אַנְשֵׁי הֶחָיִל. אֵלּוּ הַשּׁוֹקַיִם, שֶׁנִּשְׁעָן כָּל הַגּוּף עֲלֵיהֶם:
וּבָטְלוּ הַטַּחֲנוֹת. אֵלּוּ הַשִּׁנַּיִם:
כִּי מִעֲטוּ. לְעֵת זִקְנָה רֹב שִׁנָּיו נוֹשְׁרוֹת:
הָרֹאוֹת בָּאֲרֻבּוֹת. אֵלּוּ הָעֵינַיִם:

Verse 4

וְסֻגְרוּ דְלָתַיִם. אֵלּוּ נְקָבָיו:
בִּשְׁפַל קוֹל הַטַּחֲנָה. קוֹל רַחַיִם הַטּוֹחֲנִים מַאֲכָל שֶׁבְּמֵעָיו, וְהוּא הַקֶּרְקֶבָן וְהַמְּסֹס:
וְיָקוּם לְקוֹל הַצִּפּוֹר. שֶׁאֲפִילוּ קוֹל צִפּוֹר מְנַעַרְתּוֹ מִשֶּׁנָּתוֹ מִשֶּׁהִזְקִין
וְיִשַּׁח כָּל בְּנוֹת הַשִּׁיר. כָּל קוֹלוֹת שֶׁל כְּלֵי הַשִּׁיר דּוֹמוֹת עָלָיו כְּשִׂיחָה, וּלְפִי פְּשׁוּטוֹ
מַשְׁמָעוֹ. "יִשַּׁח" כְּמוֹ "יִשְׁפְּלוּ". כָּל שָׁרִים וְשָׁרוֹת יִהְיוּ שְׁפָלִים בְּעֵינָיו, וְכֵן בַּרְזִילַי
הַגִּלְעָדִי אָמַר לְדָוִד: "אִם אֶשְׁמַע עוֹד בְּקוֹל שָׁרִים וְשָׁרוֹת"?

Verse 5

גַּם מְגָבְשׁוּשִׁית וּתְלוּלִיּוֹת שָׁבָרְחוֹבוֹת, הוּא דּוֹאֵג לָצֵאת לַשּׁוּק, פֶּן יִכָּשֵׁל בָּהֶם:
וְחַתְחָתִים בַּדֶּרֶךְ. אֵימוֹת וְחִתּוֹת הָרִבָּה בַּדְּרָכִים יֵשׁ לוֹ.
":חַתְחָתִים. לָשׁוֹן כָּפוּל הוּא בַּתֹּרָה, כְּמוֹ "גַּלְגַּלִּים", "קַשְׁקַשִּׁים", "זַלְזַלִּים
וְיֵנֵאץ. לְשׁוֹן "הֵנֵצוּ הָרִמּוֹנִים", שֶׁהֵרִי הָא' לֹא נִקְרֵאת בָּהּ. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זוּ קִלְבּוֹסֶת,
הנק"א בְּלַע"ז, שֶׁעָצָם הָיָרֵךְ תָּקוּעַ בָּהּ, וּבְזִקְנוּתוֹ, בְּשָׁרוֹ כָּחוּשׁ וְהָעָצָם בּוֹלֵט כְּמוֹ נֵץ
הָאֵילָן, שֶׁהוּא בּוֹלֵט:
הַשָּׁקֵד. אֵילָן שֶׁל שְׁקֵדִים, כְּלוֹמַר שֶׁתִּקְפּוֹץ הַזִּקְנָה עָלָיו כְּשָׁקֵד זֶה הַמְמַהֵר לְהָנִיץ לִפְנֵי כָל
הָאִילָנוֹת:
וְיִסְתַּבֵּל הֶחָגָב. אֵלּוּ הָעֲגָבוֹת, שֶׁתְּהֵוּ עַגְבוּתָיו דּוֹמוֹת עָלָיו כְּסוֹבֵל מַשָּׂא כָּבֵד.
וְיִסְתַּבֵּל: אישדריי"ד שורפיישי"ן בְּלַע"ז
וְתָפֵר הָאֶבְיוֹנָה. חֶמְדַּת תַּאֲוַת נָשִׁים, שֶׁאֵינוֹ נִזְקָק לְנָשִׁים לְתַשְׁמִישׁ. אֶבְיוֹנָה תַּאֲוָה, כְּמוֹ
""וְלֹא אֲבִיתֶם", "תַּאֲבְתִּי לְיִשּׁוּעָתְךָ":

Verse 6

עַד אֲשֶׁר לֹא יֵרָתֵק חֶבֶל הַכֶּסֶף. זֶה חוּט הַשְּׁדָרָה שֶׁהוּא לָבָן כְּכֶסֶף, וּבְמוֹתוֹ חָסֵר מוֹחוֹ
":וּמִתְרוֹקֵן וְיָבֵשׁ וּמִתְעַקֵּם בְּתוֹךְ הַחֻלְיוֹת וְנַעֲשֶׂה כְּשַׁלְשֶׁלֶת. "יֵרָתֵק" לְשׁוֹן "רְתֻקוֹת כֶּסֶף
וְתָרֵץ גֻּלַּת הַזָּהָב. זֶה הָאַמָּה שֶׁהָיָה מְקַלַּחַת מַיִם וְנוֹבַעַת כְּמַעְיָן, כְּמוֹ "גֻּלּוֹת עִלִּיּוֹת".
":וְתָרֵץ" לְשׁוֹן רְצִיצָה
וְתִשָּׁבֶר כַּד עַל הַמַּבּוּעַ. זֶה הַכֶּרֶס, שֶׁהִיא עָבָה וְנִבְקַעַת בְּמוֹתוֹ:
וְנָרַץ הַגַּלְגַּל אֶל הַבּוֹר. יִתְרוֹצֵץ גַּלְגַּל הָעַיִן בְּתוֹךְ גוּמָא, וּלְפִי פְּשׁוּטוֹ, גַּלְגַּל שֶׁדּוֹלִין
בּוֹ מַיִם מִן הַבּוֹר. כַּד נִדְרָשׁ כָּל הָעִנְיָן בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת. וּמִדְרָשׁ קִינוֹת פּוֹתְרוֹ כְּנֶגֶד כָּל
יִשְׂרָאֵל. וּזְכֹר אֶת בּוֹרְאֶיךָ בִּימֵי בְּחוּרֹתֶיךָ. בְּעוֹד שֶׁהַבְּחוּרוֹת שֶׁבָּכֶם קַיָּמֶת, בְּעוֹד שֶׁהַכְּהֻנָּה
קַיֶּמֶת, שֶׁנֶּאֱמַר, "וּבָחֹר אֹתוֹ מִכָּל שִׁבְטֵי יְשָׂרֵאל לִי לְכֹהֵן". בְּעוֹד שֶׁהַלְוָיָה קַיֶּמֶת, שֶׁנֶּאֱמַר,
"כִּי בוֹ בָּחַר ה' אֱלֹהֶיךָ מִכָּל שְׁבָטֶיךָ". בְּעוֹד שֶׁמַּלְכוּת בֵּית דָּוִד קַיֶּמֶת, שֶׁנֶּאֱמַר, "וַיִּבְחַר
בְּדָוִד עַבְדּוֹ". בְּעוֹד שֶׁיְּרוּשָׁלַיִם קַיֶּמֶת, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ "הָעִיר אֲשֶׁר בָּחַרְתִּי בָהּ". בְּעוֹד שֶׁבֵּית
בָּהּ "וְעַתָּה בָּחַרְתִּי וְהִקְדַּשְׁתִּי.. . הַבַּיִת הַזֶּה". בְּעוֹד שֶׁאַתֶּם הַבְּחִירָה קַיֶּמֶת, שֶׁנֶּאֱמַר
'".קַיָּמִים, שֶׁנֶּאֱמַר, "וּבְךָ בָּחַר ה
עַד אֲשֶׁר לֹא יָבֹאוּ יְמֵי הָרָעָה. אֵלּוּ יְמֵי הַגּוֹלָה.
":עַד אֲשֶׁר לֹא תֶחְשַׁךְ הַשֶּׁמֶשׁ. זוּ מַלְכוּת בֵּית דָּוִד, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכִסְאוֹ כַּשֶּׁמֶשׁ נֶגְדִּי
".וְהָאוֹר. זוּ תוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר, "כִּי נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר
:וְהַיָּרֵחַ. זוּ סַנְהֶדְרִין, דִּתְנַן סַנְהֶדְרִין הָיְתָה כַּחֲצִי גֹּרֶן עֲגוּלָה
":וְהַכּוֹכָבִים. אֵלּוּ הָרַבָּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר, "וּמַצְדִּיקֵי הָרַבִּים כַּכּוֹכָבִים
וְשָׁבוּ הֶעָבִים אַחַר הַגָּשֶׁם. צָרָה אַחַר צָרָה קָשָׁה. אַתָּה מוֹצֵא בְּכָל הַנְּבוּאוֹת הַקָּשׁוֹת שֶׁנִּתְנַבֵּא
עֲלֵיהֶם יִרְמְיָה, לֹא בָּאוּ עֲלֵיהֶם אֶלָּא לְאַחַר חֻרְבַּן הַבַּיִת:
בַּיּוֹם שָׁיָזֵעוּ שֹׁמְרֵי הַבַּיִת. אֵלּוּ מִשְׁמְרוֹת כְּהֻנָּה וּלְוִיָּה:
וְהִתְעַוְּתוּ אַנְשֵׁי הֶחָיִל. אֵלּוּ הַכֹּהֲנִים שֶׁהֵם גִּבּוֹרִים בְּכֹחַ, אָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר כַּהֲנָא: כ"ב
אֶלֶף לְוִיִּם הֵנִיף אַהֲרֹן בְּיוֹם אֶחָד. אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: הַמַּרְאָה הַזֶּה דָּבָר קַל הָיָה, וְהַכֹּהֵן
זוֹרְקָהּ יוֹתֵר מִשְּׁלֹשִׁים אַמָּה:
וּבָטְלוּ הַטַּחֲנוֹת. אֵלּוּ הַמִּשְׁנָיוֹת הַגְּדוֹלוֹת. מִשְׁנַת רַבִּי עַקִיבָא וּמִשְׁנַת רַבִּי חִיָּא וּמִשְׁנַת בַּר
קַפָּרָא:
וְחָשְׁכוּ הָרֹאוֹת. שֶׁיִּשְׁתַּכַּח הַגְּמָרָא מִן הַלֵּב:
וְסָגְרוּ דְלָתַיִם בַּשּׁוּק. כְּגוֹן דַּלְתֵי נְחוּשְׁתָּא בֶּן אֶלְנָתָן שֶׁהָיוּ פְּתוּחִים לָרְוָחָה:
בִּשְׁפַל קוֹל הַטַּחֲנָה. עַל יְדֵי שֶׁלֹּא נִתְעַסְּקוּ בַּתּוֹרָה. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל, נִמְשְׁלוּ יִשְׂרָאֵל
לִטְחִינַת הָרֵחַיִם, מָה רֵחַיִם אֵינָן בְּטֵלוֹת לֹא בַּיּוֹם וְלֹא בַּלַּיְלָה, אַף כַּאן: "וְהָגִיתָ בּוֹ
":יוֹמָם וָלָיְלָה
וְיָקוּם לְקוֹל הַצִּפּוֹר. זֶה נְבוּכַדְנֶאצַּר הָרָשָׁע. אָמַר רַבִּי לֵוִי: י"ח שָׁנָה הָיְתָה בַּת קוֹל
יוֹצֵאת וּמְפוֹצֶצֶת בַּפַּלְטִין שֶׁל נְבוּכַדְנֶאצַּר: "עַבְדָּא בִישָׁא, זִיל אֲחֵרִיב בֵּיתֵיהּ דְּמָרָךְ, דִּבְנֵי
":מָרָךְ לָא שָׁמְעִין לֵיהּ
וְיִשַּׁח כָּל בְּנוֹת הַשִּׁיר. "בַּשִּׁיר לֹא יִשְׁתּוּ יָיִן.
גַּם מְגָבְהַּ יִרָאוּ. מִגְּבַהּ שֶׁל עוֹלָם יִתְיָרְאוּ וְיִדְאֲגוּ לִבּוֹ, פֶּן יַעֲשֶׂה בּוֹ כַּאֲשֶׁר עָשָׂה
בָּרְאשׁוֹנִים:
וְחַתְחָתִים בַּדֶּרֶךְ. מִתּוֹךְ כַּךְ, יְבַקֵּשׁ לוֹ אוֹתוֹת וּרְמָזִים אִם יַצְלִיחַ בַּדֶּרֶךְ שֶׁיֵּלֵךְ, כְּעִנְיָן
":שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁמֵּא יִמָּצֵא לוֹ מָקוֹם, קִלְקֵל בַּחִצִּים, שֶׁאַל בַּתְּרָפִים. . לִקְסָם, כִּי עָמַד מֶלֶךְ בָּבֶל אֶל אֵם הַדֶּרֶךְ
וְיֵנֵאץ הַשָּׁקֵד. תִּצְמַח נְבוּאַת יִרְמְיָה, שֶׁנֶּאֱמַר, "מַקֵּל שָׁקֵד אֲנִי רֹאֶה". אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר,
הַשָּׁקֵד הַזֶּה, מְשֻׁעָה שֶׁהוּא מֵצִיץ עַד גְּמַר פֵּרוֹתָיו כ"א יוֹם. כַּךְ, מִי"ז בְּתַמּוּז עַד תִּשְׁעָה
בְּאָב כ"א יוֹם:

וְיִסְתַּבֵּל הֶחָגָב. זֶה צַלְמוֹ שֶׁל נְבוּכַדְנֶאצַּר. "רוּמֶה אַמִּין שִׁתִּין פְּתֵיהּ אַמִּין שִׁית". וְאִם
אֵין עָבְיוֹ אֶלָּא שֵׁשׁ, אֵינוֹ יָכוֹל לַעֲמוֹד, וְאַתְּ אָמַרְתְּ: "אַקִּימֶהּ בְּבַקְעַת דּוּרָא"? אָמַר רַב
בִּיבִי, מַעֲמִידִין אוֹתוֹ וְנוֹפֵל, עַד שֶׁהֵבִיאוּ כָּל זָהָב שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם וְשָׁפְכוּ דִּימוֹס עַל רַגְלָיו
":לְקַיֵּים מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: "וּזְהָבָם לְנִדָּה וְלָמַס יִהְיֶה
וְתָפֵר הָאֲבִיוֹנָה. זוּ זְכוּת אָבוֹת. תּוּפַר מִשְׁעֶנֶת אָבוֹת שֶׁלָּכֶם, וְיִהְיֶה "הָאֲבִיוֹנָה" מִלְּשׁוֹן
אָב"":
":כִּי הוֹלֵךְ הָאָדָם. יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּקְרָא "צֹאן אָדָם," "אָדָם אַתֶּם
:אֶל בֵּית עוֹלָמוֹ. מִבָּבֶל בָּאוּ, לְבָבֶל חָזְרוּ. תֵּרַח אֲבִי אַבְרָהָם מֵעֵבֶר הַנָּהָר הָיָה
וְסָבְבוּ בַּשּׁוּק הַסּוֹפְדִים. גָּלוּת יְכָנְיָה קָדְמָה לְגָלוּת צִדְקִיָּה י"א שָׁנָה. כְּשֶׁהָגְלָה נְבוּכַדְנֶאצַּר
אֶת גָּלוּת צִדְקִיָּהוּ בְּקוֹלָרִין, הָיוּ יוֹצְאִין גָּלוּת יְכָנְיָה לִקְרַאת נְבוּכַדְנֶאצַּר עַל כָּרְחָן עִם
שְׁאָר בְּנֵי הָעִיר לְקַלְסוֹ שֶׁהוּא גִּבּוֹר וּמַצְלִיחַ, וְהָיוּ רוֹאִין אֶת הַשָּׁבוּיִם וְשׁוֹאֲלִין אוֹתָם
אִישׁ עַל קְרוֹבוֹ, מַה נַּעֲשָׂה בו, וְהָיוּ מְשִׁיבִין אוֹתָן: "אֲשֶׁר לַמָּוֶת לַמָּוֶת, וַאֲשֶׁר לַשֶּׁבִי
לַשֶּׁבִי, וַאֲשֶׁר לַחֶרֶב לַחֶרֶב", וְהָיוּ מְקַלְסִין בְּיָדָם אַחַת, וּבְיָדָם אַחֶרֶת מְסַפְּקִין וּמְטַפְּחִין
:הֶסְפֵּד עַל אֶחֵיהֶם וְעַל בְּנֵיהֶם
עַד אֲשֶׁר לֹא יֶרֶתַּק חֶבֶל הַכֶּסֶף. זוּ שַׁלְשֶׁלֶת יוֹתֵר:
":וְתָרֵץ גֶּלַת הַזָּהָב. אֵלּוּ דִּבְרֵי תוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר, "הַנֶּחֱמָדִים מִזָּהָב
וְתִשָּׁבֶר כַּד עַל הַמַּבּוּעַ. כַּדּוֹ שֶׁל בָּרוּךְ בֶּן נֵרִיָּה עַל מַבּוּעוֹ שֶׁל יִרְמְיָהוּ, שֶׁשָּׁנִיהֶם גָּלוּ
לְבָבֶל וּפָסְקוּ מִלְּמוּדָם בְּעִנּוּי הַדֶּרֶךְ. תְּחִלָּה גָּלוּ לְמִצְרַיִם, שֶׁהֻגְלָם יוֹתָנָן בֶּן קָרֵחַ,
:וּכְשֶׁהֶחֱרִיב נְבוּכַדְנֶאצַּר אֶת מִצְרַיִם, הֻגְלָם לְבָבֶל
:וְנָרֹץ הַגַּלְגַּל אֶל הַבּוֹר. זוּ בָבֶל שֶׁהִיא זוֹטָא שֶׁל עוֹלָם

Verse 7

:וְיָשֹׁב הֶעָפָר וְגו'. מִבָּבֶל בָּאוּ, לְבָבֶל חָזְרוּ
:וְהָרוּחַ תָּשׁוּב. זוּ רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, שֶׁכֵּיוָן שֶׁנִּסְתַּלְּקָה רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, גָּלוּ

Verse 8

:הֶבֶל הֲבָלִים. אֲנִי רוֹאֶה בָּעוֹלָם
:אָמַר הַקּוֹהֶלֶת. מִי שֶׁבֹּו קִבּוּצַת הַחָכְמָה
:הַכֹּל הָבֶל. כָּל מַה שֶּׁנִּבְרָא בְּשִׁשֶּׁת יְמֵי בְרֵאשִׁית

Verse 9

:וְיֹתֵר שֶׁהָיָה קֹהֶלֶת חָכָם. וְיוֹתֵר מִמַּה שֶּׁנִּכְתַּב בְּסֵפֶר זֶה. הָיָה קֹהֶלֶת חָכָם
וְאִזֵּן. עָשָׂה אָזְנַיִם לַתּוֹרָה, כְּקֻפָּה זוּ שֶׁאֵין לָהּ אָזְנַיִם לֶאֱחוֹז בָּהּ, וּבָא וְעָשָׂה לָהּ אָזְנַיִם,
שֶׁתִּקֵּן עֵירוּבִין לִסְיָג שְׁמִירַת שַׁבָּת, וּנְטִילַת יָדַיִם סְיָג לְטָהֳרָה, וְגָזַר עַל הַשְּׁנִיּוֹת סְיָג
לָעֲרָיוֹת:

Verse 10

:בִּקֵּשׁ קֹהֶלֶת. נָתַן לִבּוֹ, וְחָזַר עַל הַדָּבָר, וּמְצָאוֹ
:דִּבְרֵי חֵפֶץ. הֲלָכָה לְמשֶׁה מִסִּינָי
:וְכָתוּב יֹשֶׁר. זֶה תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב וְהַנְּבִיאִים

Verse 11

דִּבְרֵי חֲכָמִים. שֶׁעָשׂוּ סְיָג לַתּוֹרָה בִּגְזֵרוֹת לְהַרְחִיק אֶת הָאָדָם מִן הָעֲבֵירָה, כְּגוֹן אֵכִילַת
קָדָשִׁים עַד הַשַּׁחַר, וְהֵם אָמְרוּ עַד חֲצוֹת, וּקְרִיאַת שְׁמַע דְּעַרְבִית כְּמוֹ כֵן
כַּדָּרְבֹנוֹת. מַה דָּרְבָן זֶה מְכַוֵּן אֶת הַפָּרָה לִתְלָמֶיהָ, כַּךְ דִּבְרֵיהֶם מְכַוְּנִים אֶת הָאָדָם לְדַרְכֵי
:חַיִּים
וּכְמַשְׁמְרוֹת נְטוּעִים. מַה מַּסְמֵר זֶה קָבוּעַ, אַף דִּבְרֵיהֶם קְבוּעִים, וּמַה נְּטִיעָה פָּרָה וְרָבָה,
:אַף דִּבְרֵיהֶם פָּרִים וְרַבִּים לִמְצוֹא בָהֶם טַעַם
בַּעֲלֵי אֲסֻפוֹת. מַסְמְרִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶם גּוּלְגֹּלֶת אֲסִיפָה וְגַפָּה, גרוס"ה בְּלַעַ"ז. כֵּן פֵּרְשׁוֹ דּוּנָשׁ
:בֶּן לַבְרָט
נִתְּנוּ מֵרֹעֶה אֶחָד. כָּל דִּבְרֵיהֶם דִּבְרֵי אֱלֹהִים חַיִּים. הוּא אָמָרָן, וְרוֹעֶה אֶחָד נְתָנָן, מֹשֶׁה
.מִפִּי הַגְּבוּרָה
וּכְמַשְׁמְרוֹת. כְּתִיב בִּשְׁי"ן, שֶׁהַתּוֹרָה בְּעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה סְפָרִים, וּכְמִנְיָן מִשְׁמָרוֹת כְּהֻנָּה
:וּלְוִיָּה

Verse 12

וְיֹתֵר מֵהֵמָּה בְּנִי הִזָּהֵר. וְיוֹתֵר מִיּוֹשֶׁר דִּבְרֵי אֱמֶת, דְּבָרִים הַכְּתוּבִים בַּסְּפָרִים הַנִּזְכָּרִים
לְמָעְלָה:
בְּנִי הִזָּהֵר. לִשְׁמֹר דִּבְרֵי חֲכָמִים, וְאִם תֹּאמַר: "אִם יֵשׁ בָּהֶם צוֹרֶךְ, לָמָּה לֹא נִכְתְּבוּ
עֲשׂוֹת סְפָרִים הַרְבֵּה אֵין קֵץ. אִם בָּאנוּ לִכְתֹּב, לֹא הִסְפַּקְנוּ
וְלַהַג הַרְבֵּה יְגִעַת בָּשָׂר. וְאִם בָּא לָתֵת לֵב לְגִרְסָא חֲבִילוֹת יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁאֵין הַלֵּב מַשִּׂיג,
יְגִיעָה הִיא לַבְּרִיּוֹת, שֶׁאֵין לְהַשִּׂיגוֹ, וְלֹא יֹאמַר: "הוֹאִיל וְלֹא אוּכַל לִגְמֹר הַמְּלָאכָה, לָמָּה
אַתְחִיל"? אַךְ

Verse 13

סוֹף דָּבָר הַכֹּל נִשְׁמָע אֶת הָאֱלֹהִים יְרָא. מַה שֶּׁתּוּכַל עֲשֵׂה, וְלִבְּךָ לַשָּׁמַיִם:
וְאֶת מִצְוֹתָיו שְׁמוֹר כִּי זֶה כָּל הָאָדָם. כִּי לַדָּבָר הַזֶּה נִבְרָא כָּל הָאָדָם:

Verse 14

כִּי אֶת כָּל מַעֲשֶׂה. אֲשֶׁר אָדָם עוֹשֶׂה, יָבִיא הָאֱלֹהִים בְּמִשְׁפָּט. וּלְכַךְ נָקוּד "מַעֲשֶׂה" פַּתָּ"ח
וְהַטַּעַם לְמַעְלָה, לְפִי שֶׁאֵינוֹ דָבוּק לַשֵּׁם
עַל כָּל נֶעְלָם. אֶפִילוּ עַל הַשּׁוֹגֵג
אִם טוֹב וְאִם רָע. אֶפִילוּ נִכְשַׁל בְּמִצְוָה, כְּגוֹן נוֹתֵן צְדָקָה לְעָנִי בְּפַרְהֶסְיָא: סוֹף דָּבָר הַכֹּל
נִשְׁמָע אֶת הָאֱלֹהִים יְרָא וְגוֹ':